

---

23 januari

Debatter m. m.

Torsdagen den 23 januari fm.

	Sid.
Svar på fråga av herr Braconier ang. forskningsberedningens verksamhet och betydelse.....	3
Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (forts.).....	6

Torsdagen den 23 januari em.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (forts.)	85
--	----

23 januari

Behållit vid m.

Förslagen den 23 januari för

202.

202. Förslaget till lag om ändring i 1887 års lag om utskottets sammansättning i riksdagen, som utskottet i sitt förslag till förslag till riksdagsbeslut den 17 januari 1903 föreslagit, antogs i riksdagen den 23 januari 1903.

Förslagen den 23 januari om

203. Förslaget till lag om ändring i 1887 års lag om utskottets sammansättning i riksdagen, som utskottet i sitt förslag till förslag till riksdagsbeslut den 17 januari 1903 föreslagit, antogs i riksdagen den 23 januari 1903.

Torsdagen den 23 januari

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollet för den 17 in-nevarande januari.

§ 2

Svar på fråga ang. forskningsberedningens verksamhet och betydelse

Ordet lämnades på begäran till

Hans excellens herr statsministern ERLANDER, som yttrade:

Herr talman! Herr Braconier har frågat mig om jag kan ge andra kammaren en redogörelse för forskningsberedningens verksamhet och betydelse.

Till svar härpå vill jag anföra följande.

Beslut om bildande av en central forskningsberedning fattades den 14 december 1962. Beslutet får ses mot bakgrunden av den alltmer avgörande betydelse för vårt ekonomiska, sociala och kulturella framskridande som tillmättes forskning och utvecklingsarbete. Både staten och det enskilda näringslivet har under senare år kraftigt ökat sina anslag till forskningsarbetet. Den internationella vetenskapliga och tekniska utvecklingen går utomordentligt snabbt och det gäller för ett litet land som vårt att noga följa denna utveckling. Vi måste kunna bedöma var svenska forskningsinsatser bör sättas in och det är därvid viktigt att få till stånd en samordning av statens och näringslivets insatser på olika forskningsområden.

Beredningens uppgift är att utgöra ett forum för samråd om den långsiktiga inriktningen av den svenska forskningspolitiken. Den skall således självfallet inte dirigera forskningen utan fylla det

behov av samråd mellan regeringen och forskarna, som det länge uttalats önskemål om.

Forskningsberedningen består av ett 30-tal ledamöter, som representerar olika forskningsområden och industrigrenar. Av dessa är fem utsedda att jämte representanter för ecklesiastik- och handelsdepartementen ingå i en arbetsgrupp med uppgift

att förbereda behandla frågor av betydelse för regeringen vid utformningen av forskningspolitiken,

att följa den internationella vetenskapliga utvecklingen och ta upp problem av principiell natur till analys, samt

att förbereda överläggningarna inom beredningen in pleno genom att sammanställa material som underlag för diskussioner.

Jag är själv ordförande i såväl forskningsberedningen som arbetsgruppen. Som heltidsanställd sekreterare tjänstgör professor Bror Rexed. Sekretariatet har under 1963 utökats med en amanuens och ett kanslibiträde.

Beredningen har diskuterat forskningens behov och resurser och har därvid funnit det angeläget att skapa kontakter med existerande exekutiva organ inom forskningsadministrationen samt med vetenskapsakademierna och de statliga forskningsråden. Den har vidare med hjälp av sakkunniggrupper och konsulter utfört sammanställningar över viktiga vetenskapliga områden. Forskningsberedningen har också hållits underrättad om sådana internationella forskningsprojekt i vilka Sverige deltagit.

Av de statliga forskningsråden har beredningen begärt in och fått långtids-

Svar på fråga ang. forskningsberedningens verksamhet och betydelse

planer som belyser den sannolika utvecklingen inom olika forskningsområden. Dessa långtidsplaner är f. n. under behandling inom beredningen och avses att tjäna som underlag för värderingen av forskningens investeringsbehov i anslag och personal på längre sikt.

Vid flera tillfällen har det ökade behovet av en intensifierad vetenskaplig informationsverksamhet understrukits inom forskningsberedningen. I oktober framlades en PM angående dessa frågor. Promemorian har sedan överlämnats till ecklesiastikdepartementet, som föranställt om remissbehandling, varefter vidare åtgärder kan vidtagas i denna viktiga fråga.

Ett annat diskussionsproblem har varit den teknologiska forskningen i vidaste mening, schematiskt uttryckt frågan om överföringen av grundforskningsresultat till teknisk och industriell nyproduktion. Problem av den arten har diskuterats inom forskningsberedningen men har också belysts vid en särskild konferens, som anordnats i samarbete med Ingenjörsvetenskapsakademien.

För att ge forskningsberedningens ledamöter större kännedom om forskningsorganisationer i Europas länder har en PM utarbetats angående »Forskning i Europa». På basis av engelskt och amerikanskt material har vidare en undersökning företagits angående »Forskar- och ingenjörsemigration till USA».

Därmed, herr talman, anser jag mig ha besvarat herr Braconiers fråga.

Vidare anförde:

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! Jag ber att till hans excellens statsministern få framföra ett tack för det snabba svaret på min fråga.

Jag vet att statsministern är mycket intresserad av dessa problem, vilket ju också framgår av att han själv har påtagit sig ordförandeskapet i forsknings-

beredningen. Jag vill här påtala, att när en enskild riksdagsman skall bedöma forskningsrådets ställningstaganden — som ju statsministern tillmäter stor vikt — och då går till åttonde huvudtiteln, är det praktiskt taget omöjligt för honom att där få någon uppfattning om vad som ligger till grund för olika ståndpunktstaganden. Detta beror på att universitetskanslerns och konsistoriets uttalanden endast delvis finns redovisade i huvudtiteln. När universitetet därför föreslår professorer, får riksdagsmannen gå till universitetens petita för att finna motiveringarna för förslagen.

I dessa motionsskrivandets dagar finner också den enskilde riksdagsman, som försöker bilda sig en uppfattning om dessa frågor, att det kan vara besvärligt att få låna ett exemplar av universitetens petita — t. ex. i ecklesiastikdepartementet. Jag vill framhålla den saken därför att bristen på material ju i högsta grad försvårar våra möjligheter att diskutera forskningens problem. Och saken blir inte bättre av att vi under de senaste riksdagarna praktiskt taget alltid har fått föra debatten om forskningsfrågorna vid tidpunkter, då det har rått uppbrotsstämning i riksdagen. Så var inte minst fallet i höstas, vilket också ecklesiastikministern erkände.

Nu säger statsministern att det är av intresse att långtidsplaner göres upp för forskningen, och jag hoppas bara då att vi i god tid får ta del av dessa planer. Det framgår inte av svaret — som jag fick nyss — huruvida det föres protokoll i forskningsberedningen eller inte. Om sådana protokoll föres och om de är slutjusterade, faller de givetvis under tryckfrihetslagens bestämmelser om allmänna handlingar. Men man kan ju ligga på protokollen mycket länge eller låta dem förbli ojusterade, och såvitt jag förstår har den intresserade allmänheten då inga möjligheter att få ta del av dem.

Nu tror jag inte alls att hans excellens

Svar på fråga ang. forskningsberedningens verksamhet och betydelse

statsministern har något intresse av att hemlighålla dessa handlingar. Men vi är här i riksdagen mycket angelägna om att bli informerade i frågor, som är av betydelse för våra bedömningar, och i gårdagsdebatten underströks det ju också kraftigt från statsrådets sida att riksdagen bör ha informationer ordentligt. Bland annat därför är det mycket angeläget att vi får kännedom om hur forskningsberedningen ser på dessa ting.

Jag skall nu försöka att inte bli mångordig utan tar här bara ett exempel från den debatt i höstas som gällde frågan att vi skulle förlora en erkänt framstående matematiker till USA, nämligen professor Hörmander. I den debatt som då fördes fick inte vi riksdagsmän någon klarhet i hur det kunde komma sig att vi förlorade en forskare och matematiker av den kapaciteten, något som allmänt ansågs vara en stor förlust för vårt land.

Det är klart, att man inte kan behålla alla vetenskapliga kapaciteter. I fallet professor Hörmander fick man emellertid ingen klarhet om orsakerna och inte heller om forskningsberedningen på den punkten över huvud taget sökt påverka frågan. Jag säger detta till hans excellens statsministern därför att, såsom framgår av hans svar, forskningen tillmättes en mycket dynamisk betydelse. Riksdagen kan inte kopplas ifrån dessa frågor på det sätt som nu sker då den enskilde riksdagsmannen ofta av de handlingar som nu är tillgängliga inte kan få någon klarhet i vad som händer.

Jag vill sluta mitt anförande med att understryka den intensitet varmed forskningen nu bedrivs. Jag läste för någon tid sedan att bara när det gäller kemien publiceras visst årligen en miljon uppsatser. När det gäller dokumentationen ligger vi inte långt framme i ledet, medan vi däremot i många hänseenden gör detta i fråga om forskningen.

Då det däremot gäller att tillgodogöra sig denna forskning inom industrien och på andra områden — en sak som diskuteras inte minst i Förenta staterna — brister det. Jag hoppas att vid det planeringsarbete, som forskningsberedningen bedriver, hänsyn också tas till vikten av att vi får en utförligare dokumentation och att på det viset forskningens resultat tillgodogöres för hela samhället.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag kan på praktiskt taget alla punkter ansluta mig till interpellanten. Jag är angelägen om att understryka att jag finner det vara utomordentligt viktigt, att denna betydelsefulla samhällsangelägenhet blir föremål för så mycket offentlig debatt som möjligt, och jag skall gärna medverka till att det förs protokoll som kan bli offentligt. Det är möjligt att det inte kommer att gå att föra diskussionsprotokoll, ty beredningen är avsedd som ett mera förtroligt överläggningsforum. Dess representanter kanske vill bevara en viss grad av frihet att uttrycka sig utan att riskera att det kommer till offentlig kännedom. Men fränsett den reservationen skall jag gärna medverka till att det förs protokoll som kan bli offentliga. Jag tror också att herr Braconier har alldeles rätt i att svensk forskning på en punkt har varit mycket handikappad, nämligen på grund av att dokumentationsfrågan har försumrats i så stor utsträckning. Det var anledningen till att vi som vår första stora arbetsuppgift tog upp frågan om dokumentationen, och vi hoppas nu att det förslag som vi utarbetat skall leda till ett bättre resultat, så att vi på denna punkt kommer i nivå både med Sovjetunionen och Amerika. Några meningsskiljaktigheter mellan mig och herr Braconier existerar följaktligen inte.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

**Vid remiss av statsverkspropositionen
m. m. (forts.)**

Herr talmannen tillkännagav, att den från gårdagens sammanträde uppskjutna överläggningen rörande Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1964/65, och nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1963/64, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid i enlighet med förut gjord anteckning ordet till

Herr ELIASSON i Sundborn (cp), som yttrade:

Herr talman! Vi hade här i går kväll tillfälle att lyssna till debatten om demokratiens problem, och det skulle faktiskt vara frestande att ta upp detta spörsmål. Men jag har en känsla av att frågeställningen kanske är alltför mycket behäftad med felaktiga utgångspunkter, om man skall börja diskussionen om demokratin med att klistra på varandra etiketten »diktator». Annars tror jag att vi nog har behov av att diskutera den delvis nya situation vari demokratin befinner sig i vårt samhälle, inte minst med hänsyn till de risker för försvagning som ligger i en tydlig tendens till maktkoncentration i samhället. Jag är också övertygad — utan att vilja göra gällande att statsministern skulle vara någon de Gaulle — att också långvarigt socialdemokratiskt maktinnehav kan ha ogynnsamma verkningar från folkstyrelsens synpunkt. Risker för försvagning, som i hög grad hör samman med ett långvarigt regeringsinnehav, som jag tror det finns anledning att diskutera i en mindre upphetsad stämning än den som skapas av en mängd långtgående beskyllningar för diktaturtendenser.

Det är angeläget att dessa problem ägnas tillräcklig uppmärksamhet och att den författningsreform, om vilken vi

väl alltjämt hoppas kunna nå en samlade lösning, verkligen blir sådan att den bidrar till att motverka de risker för försvagning av demokratin som kan ligga i samhällsutvecklingen, inte minst med hänsyn till fortsatt maktkoncentration.

Men jag skall, herr talman, nu begränsa mig till ett par andra spörsmål och försöka fatta mig kort.

Uppläggningsen av årets budget bjuder, om man bortser från finansministerns ändrade inställning i fråga om totalbalanseringen, inte på några principiella nyheter. Regeringen gör ungefär som den brukar göra: den plockar ut några av oppositionens reformförslag, som regeringspartiet tidigare gjort sitt bästa för att avslå, och vill i en kommande valrörelse ta åt sig en del av äran för att förslagen genomförts. Här har pekats på höjningen av barnbidragen och folkpensionerna och en hel del annat — exempel på frågor där bl. a. centerpartiet mycket energiskt agerat för att få reformerna genomförda tidigare men då inte lyckats vinna riksdagsmajoritetens bifall.

Lika karakteristiskt är att herr Sträng är ute och jagar nya inkomster. Telefonavgifterna höjs med 100 miljoner kronor och avdragsrätten för folkpensionsavgifterna slopas, vilket gör en skatthöjning på 280 miljoner kronor i den statliga beskattningen och 200 miljoner kronor vid den kommunala beskattningen med oförändrade kommunala utdebiteringar.

Förmodligen tycker herr Sträng att det är mera smakligt att slopa ett avdrag än att höja en skatt, men i praktiken blir det ju en skatthöjning i båda fallen. Men nog måste jag, liksom eu tidigare talare, säga att det är överraskande att herr Sträng nu vill slopa avdragsrätten för folkpensionsavgifterna, detta med tanke på att den stora skatteberedningen mycket snart väntas lägga fram ett tydliggen genomgripande förslag till omläggning av beskattningen. Ännu märkligare ter sig herr Strängs

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

förslag mot bakgrund av de uppgifter som förekommit i pressen, att de socialdemokratiska ledamöterna i skatteberedningen lär förorda att arbetsgivarna i fortsättningen skall betala en del socialavgifter för de anställda, bl. a. folkpensionsavgifterna, medan enskilda företagare m. fl. även i framtiden skall betala sina avgifter själva. Om dessa uppgifter är riktiga vet jag inte, men de har som sagt förekommit i pressen utan att motsägas. Man måste fråga sig, hur de går ihop med herr Strängs propå. Skulle man ha ett sådant här system kunde man väl i all rimlighets namn inte vägra företagen att göra avdrag för sina kostnader för de anställda, och dit skulle ju folkpensionsavgifterna höra. Och hur skulle man då kunna vägra dem som betalar sina avgifter själva att göra avdrag vid beskattningen?

Vi får naturligtvis vänta med att diskutera vad skatteberedningen föreslår till dess att betänkandet ligger på vårt bord, men jag har inte kunnat undgå att göra dessa reflexioner.

Så, herr talman, några ord om arbetsmarknads- och lokaliseringpolitiken. I anslutning därtill vill jag ta upp ett uttalande av arbetsmarknadsstyrelsens chef och ställa en fråga till inrikesministern.

Lokaliseringsutredningen har som bekant föreslagit en aktivisering av lokaliseringpolitiken med bl. a. ekonomiskt stöd i form av lån och bidrag till företag som nyetablerar sig eller som utvidgar sin verksamhet i områden med ensidigt näringsliv och bristande sysselsättningsmöjligheter. I praktiken har förslagen delvis börjat omsättas i handling genom att arbetsmarknadsstyrelsen i en del fall lämnat statsbidrag till kommuner som i lokaliseringspolitiskt syfte uppför industribyggnader. Jag skall inte gå in på den konstitutionella sidan av denna fråga — jag vill bara säga att jag inte kan finna det annat än fullständigt riktigt att man fortsätter med insatser av detta slag. Kan man

på den vägen medverka till ett rikare och mera differentierat näringsliv i sådana här områden måste det vara en avsevärd fördel i jämförelse med en hel del beredskapsarbeten av traditionell typ.

Men, herr talman, hur går dessa arbetsmarknadsstyrelsens åtgärder ihop med det uttalande som arbetsmarknadsstyrelsens chef häromdagen gjorde och som återgivits i tidningarna landet över? Hans uttalande har ju särskilt intresse med hänsyn till att arbetsmarknadsstyrelsens chef får anses vara regeringens förnämsta expert när det gäller arbetsmarknads- och lokaliseringsfrågorna, och jag tycker därför det är naturligt att man fäster uppmärksamhet vid det i remissdebatten.

Enligt TT:s referat, som jag har till hands och som mig veterligt icke dementerats, sade generaldirektören bl. a. att vi bör acceptera att glesbygderna blir ännu glesare och att tätorterna fortsätter att växa. I början av 1970-talet vore hälften av arbetskraften sysselsatt inom servicenäringarna och en tredjedel inom tillverkningsindustrin, medan jord- och skogsbruk bara komme att sysselsätta cirka 7 procent.

Han yttrade vidare att av de A-, B- och C-orter, som arbetsmarknadsstyrelsen indelat landet i, räknas A-orterna till dem som det är värt att satsa på. Men, sade han vidare, skall man kunna rädda en A-ort är det inte tillräckligt att den har små och medelstora industrier; den måste också ha en storindustri med några hundra anställda, men denna typ av industrier är det mycket ont om i Sverige och man plockar dem inte från hyllan.

B- och C-orterna kan, sade han vidare, överleva som goda boendecentra. Men arbetsmarknadsstyrelsens chef ville — märk väl — varna industrien för att etablera sig i dem. Om industrien ville expandera — och det vill alla industrier — upptäckte man snart den obetydliga reserven av arbetskraft. Med

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

detta slutade det märkliga uttalandet av arbetsmarknadsstyrelsens chef.

Jag skall inte nu, herr talman, fördjupa mig i problemet om arbetskraftens sannolika fördelning på olika sektorer av samhällslivet i början av 1970-talet, även om det naturligtvis kunde vara mycket intressant att resonera om hur man med nämnda prognoser skall kunna klara sysselsättningen i de för folkhushållet och hela vår levnadsstandard så viktiga basnäringarna.

Låt mig i stället peka på uttalandet att de s. k. A-orterna räknas till dem som det är värt att satsa på. Man måste fråga sig om inte de statliga myndigheterna längre räknar med att B- och C-orterna är värda att satsa på. Anses dessa nu inte ha någon större chans? Är det endast de 91 A-orterna i landet — av vilka fem råkar ligga i Kopparbergs län — som man i fortsättningen skall satsa på? Riksdagsmajoriteten har beslutat om en kommunblocksreform, som man från denna talarstol inte minst från regeringshåll har betecknat som nödvändig för en upprustning av centralorterna inom blocken. Nu uttalar arbetsmarknadsstyrelsens chef att B- och C-orterna kan överleva som goda boendecentra, men han riktar en bestämd varning till industrien mot att etablera sig i dessa orter.

Man ställer sig helt naturligt denna fråga: Blir det möjligt att skapa goda boendecentra och en god service i dessa B och C-orter, om statliga myndigheter varnar företag för att etablera sig i dem? Riskerar man inte att pessimism griper även de företagare, som redan har etablerat sig i B- och C-orterna? Kommer inte sådana företag att inför dylika varningar neka att utvidga sin verksamhet där företagen nu är lokaliserade, och hur skall man till B- och C-orterna kunna locka nya företag?

Det är möjligt att det i detta uttalande var underförstått att man skulle kunna bo i B- och C-centra men ha sin dag-

liga sysselsättning i A-orten. Men det är inte så lätt att ordna något sådant. Det skulle kräva mycket goda flygförbindelser här i landet, eftersom en del B- och C-orter ligger 10—15 mil från närmaste A-ort.

Uttalandet av arbetsmarknadsstyrelsens chef får anses uppseendeväckande icke minst med tanke på att lokaliseringsutredningen förordat ett ökat ekonomiskt stöd till företagsamhet i sysselsättningsvaga områden och därmed också till områden med B- och C-orter. Det får också anses uppseendeväckande med tanke på att riksdagen senare under detta år skall få tillfälle att ange riktlinjerna för den framtida lokaliseringspolitiken och därmed linjerna för de statliga myndigheternas handlande.

Eftersom mig veterligt detta tal av arbetsmarknadsstyrelsens chef inte har dementerats och med hänsyn till de ogynnsamma verkningar, som uttalanden av detta slag från myndigheternas sida kan ha på den fortsatta lokaliseringsringen av företagen till B- och C-orterna, ber jag, herr talman, att få rikta en fråga till inrikesministern, om han delar den uppfattning som framförts av arbetsmarknadsstyrelsens chef. Jag tror att det är ytterst angeläget att det skapas klarhet på denna punkt.

Vi har från centerpartiet vid många tillfällen här i riksdagen klaggjort att vi inte önskar en centraltidigeing av näringslivet. Vi önskar inte att statliga myndigheter skall bestämma var företagen skall etablera sig. Vad vi kräver är positiva åtgärder som skapar mera likvärdiga förutsättningar för företagsamhet i landets olika delar. Om samhället är berett att satsa miljarder i nya investeringar i bostäder, gator, skolor och sjukhus i några få storstadsregioner, måste samhället också enligt vår mening vara berett att ge ekonomiskt stöd åt företagsamhet i orter och landsdelar där arbetskraft och bostäder finns men arbetstillfällen saknas.

Inför detta uttalande om att de stora in-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

dustrierna borde ligga i A-orter kan jag inte undgå att peka på att en hel del företag faktiskt har flyttat från Stockholm, bl. a. beroende på att personalomsättningen har varit upp till 30 procent om året. Det finns också företagsledare som har räknat ut vad detta kostar: Kanske 4 000—5 000 kronor per man i direkta och indirekta omställningskostnader. Medan man nu här i Stockholm, för att ta ett exempel, uppför nya affärs- och kontorsfastigheter i centrum där affärernas hyror i en del fall ligger mellan 1 000 och 1 500 kr. per kvadratmeter så kan man i tidningarna ute i landet — jag syftar bl. a. på tidningarna i Dalarna — se stora annonser som uppmanar arbetskraften att flytta till storstadsregionerna. Man lockar med en hel del bidrag: rese- och startbidrag, familjebidrag m. m., och råkar vederbörande bo i vissa namngivna kommuner kan han också få ett utrustningsbidrag om 2 000 kronor, om familjen bestämmer sig för att hänga nyckeln på spiken vid dörren och flytta från hemlandet.

Jag har bott här i Stockholm i fjorton år och är ingen stockholmshtare, men jag kan inte komma ifrån, att hela den diskussion som förts om hur man skall avveckla bostadskön inte bara gäller frågan om hur mycket bostäder vi bygger utan också frågan om i vad mån vi kan minska trycket på köerna genom att bereda folk sysselsättning också på andra håll i landet. Visst behöver ar-
oetsmarknadsstyrelsen och arbetsmarknadsmyndigheterna över huvud taget ha rörlighetsstimulerande medel att arbeta med, men utan mera aktiva lokaliseringspolitiska insatser kan folkhushållets samlade resurser inte utnyttjas effektivt.

I diskussionen om lokaliseringsutredningens betänkande har jag kanske framför allt fäst mig vid vad en del framstående industriledare och en del LO-ekonomer sagt. Det är ganska märkligt att man inte skall kunna komma över föreställningen att det finns ett

slags vattendelare mellan företagsekonomiska och samhällsekonomiska synpunkter. Jag kan inte se det så. Jag är övertygad om att både företagsekonomiska och samhällsekonomiska skäl talar för en aktivisering av lokaliseringspolitiken. Men en sådan är också och i än högre grad motiverad av hänsyn till den enskilda människan, hennes önskemål och behov och hennes rätt att välja. Menar vi allvar med talet om valfrihet måste det finnas mera att välja på, herr talman, än avfolkning och köer.

Härefter anförde:

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Får jag först konstatera att den ledamot av kammaren som tillhör regeringspartiet inte med nuvarande ordning för remissdebatten kan göra vad som skulle vara intressantast och roligast, nämligen granska de alternativ som oppositionspartierna presenterar. De stora motionerna från oppositionspartierna är ju inte framlagda vid detta tillfälle, och trots att jag lyssnade mycket uppmärksamt på debatten i går och självfallet synnerligen intensivt hörde på herr Eliasson i Sundborn i dag, har jag inte kunnat finna vari dessa alternativ består.

Jag har emellertid begärt ordet, herr talman, för att göra några reflexioner i kanten till den författningsdebatt som har seglat upp. I går kväll flammade ju debatten upp här i kammaren. Eljest måste man konstatera att den varit matt. Vi är liksom inte vana vid att diskutera författningspolitik, och även i författningspolitiska sammanhang dyker gärna de ekonomiska frågorna upp såsom skedde i går kväll. Men huvudorsaken till den matta författningsdebatten har nog varit att det inte finns något allmänt känt missnöje med de nuvarande författningsförhållandena. Den svenska demokratien har varit framgångsrik i flera hänseenden. Med den författning vi reellt har, har det

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

varit möjligt att genomföra en rad reformer på skilda områden till gagn för medborgarna. Demokratien har varit framgångsrik även i den meningen att samhället inte skakats av djupa konstitutionella och parlamentariska kriser. Denna situation har inte sporrat till mera omfattande, intensiva och djuplodande diskussioner om den moderna demokratiens villkor och problematik i vårt land. Ändå delar jag helt den uppfattning som senast herr Eliasson i Sundborn gav uttryck åt, nämligen att en författningsreform bör föregås av en bred och allmän debatt. Helst bör ju reformen växa fram ur en sådan debatt.

En av utgångspunkterna för diskussionen bör enligt min mening vara att staten kommer att ha en mycket betydande verksamhet även i fortsättningen; vi kommer att ha en välfärdsstat. Medborgarna fordrar mycket av staten, begär åtgärder på skilda områden av den, och i själva verket skulle väl det moderna samhället inte kunna existera utan mycket utvecklad statlig verksamhet. Härom tror jag det råder ganska stor enighet.

Av debatten i går fick jag intrycket att oppositionspartierna krävde en hel del åtgärder. Man menade att åtskilligt var försummat och att nya insatser var nödvändiga. Från socialdemokratiens sida är vi helt medvetna om att det krävs en omfattande statlig verksamhet och betydande statliga insatser för att tillgodose medborgarnas behov på olika områden.

Emellertid drar man sällan konsekvenserna av detta. Enligt min mening måste det i en sådan situation vara väsentligt att man får en stark regeringsmakt, en regering som kan föra en fast och målmedveten politik i kraft av en stark riksdagsmajoritet som har gått fram ur allmänna demokratiska val. Kanske jag får skjuta in, för att det inte skall uppstå några missförstånd, att självfallet talar jag här i allmänna ord-

lag om regeringen — om den sedan är socialdemokratisk eller borgerlig lämnar jag i detta sammanhang därhän, även om jag givetvis själv har mina önskemål om regeringens färg. Även om det skulle vara borgerlig majoritet i riksdagen, tycker jag det är utomordentlig betydelse att regeringen kan bygga på en stabil majoritet. Självfallet skall denna majoritet kunna omvandlas till en minoritet på grund av förskjutningar inom väljarkåren, men för att välfärdsstaten skall fungera är det nödvändigt att ha en samlande instans i regeringen.

Man har alltid på folkstyret ställt krav på medborgarinflytande, men dessa krav måste kompletteras med krav på effektivitet. Dessa krav står ingalunda i motsättning till varandra, ty utan effektivitet hotar medborgarstyret att försvinna. Alternativet till den majoritetsparlamentarism jag här antytt är knappast en minoritetsparlamentarism utan en diktatur i den ena eller andra formen. Minoritetsparlamentarismen karakteriseras av svaga regeringsunderlag, täta regeringsskiften, tillfälligt tolererande av en sittande ministär och brist på insatser. En sådan stat kan inte göra de insatser som behövs i det moderna samhället. Detta gör att medborgarna blir missnöjda. Man skapar en grogrund för diktaturriktningar, parlamentarismen råkar i en kris och blir misskänd och missdrodd. Jag skall inte trötta kammaren med historiska exempel på hur det har gått till. Exemplet känner vi alla väl till.

Det gäller sålunda för att trygga medborgarinflytandet att skapa en effektiv stat, vilket förutsätter en effektiv regering, byggd på fast parlamentariskt underlag. När vi från socialdemokratiskt håll skjuter fram detta som en väsentlig sak i författningsdebatten, betyder detta inte att vi vill lösa gårdagens problem utan dagens och morgondagens. Den svenska parlamentarismen har som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

jag förut nämnde inte råkat in i kriser, men det har funnits betydande svårigheter att här bilda majoritetsregeringar. Det är inte säkert att man alltid har oppositionspartier som inte kan samla sig till gemensamma insatser och som inte kan attrahera väljarna. Det kan ju tänkas att man får en starkare opposition. Vi kan inte när vi diskuterar författningsfrågor utgå ifrån att det parlamentariska systemet skall fungera i kraft av en svag opposition. Det kan hända att de borgerliga partierna lyckas fälla den socialdemokratiska ministären, och det är möjligt att socialdemokratien i oppositionsställning skall visa sig vara mera attraktiv på väljarna än de borgerliga partierna är i sin oppositionsroll. I varje fall finns det inga garantier för att oppositionens svaghet skall trygga majoritetsparlamentarismen. I stället måste vi söka oss fram på andra vägar.

Inte heller kan denna syn på regeringsmakten stå i motsättning till det krav på politisk diskussion som framför allt hävdades av herr Heckscher i går kväll. Även för mig är demokrati en styrelse genom diskussion, men diskussionen skall föra någonstans. I varje fall mina väljare skulle nog inte vara så särskilt belättna med en riksdag, där man diskuterade dag efter dag utan att diskussionerna mynnade ut i positiva insatser av det ena eller andra slaget.

I den klassiska skrift, där slagordet om demokrati som styrelse genom diskussion myntades, hävdades det att bägge sidor skall ge och ta — tydligen har engelska underhuset varit förebild — men detta ömsesidiga givande måste leda fram till positiva insatser till gagn för medborgarna.

Det stora problemet i författningsdiskussionen är sålunda enligt min mening majoritetsproblemet, frågan hur man skall kunna skapa en majoritet inom riksdagen bakom ministären. Även om jag för min del gärna skulle se att man kunde införa ett enkammarssystem un-

der förutsättning att det inte försvårar majoritetsbildningen, betraktar jag den frågan som något sekundärt. I jämförelse med majoritetsproblemet är det inte en stor sak.

Kanske får jag i detta sammanhang ta upp en ganska liten sak. Man kanske inte skall fästa sig för mycket vid påståenden som görs här i riksdagen. Det kan ju vara felsägningar.

Jag har några gånger hört att man från denna talarstol har påstått att det socialdemokratiska partiet i sitt program skrivit in enkammarssystemet. Jag har börjat undra om jag har råkat få ett exemplar av partiprogrammet som är behäftat med tryckfel. I detta exemplar står nämligen ingenting om denna sak. Så mycket som jag sysslat med detta program skulle det vara litet underligt om jag inte hade kunnat upptäcka den saken. Men kanhända har man råkat ut för det som skedde här i går, nämligen att man inte har byggt under sina påståenden med tillräcklig källkritik. Det hände när det gällde den engelska kungalängden under gårdagen, händer tydligen även när man rör sig med svenskt material.

Om jag får fullfölja mitt resonemang, vill jag säga att det förvånar mig att man på oppositionshåll är så rädd för ett system med en stark regering, med en majoritetsparlamentarisism. Av diskussionen verkar det som om man utginge från det gamla maktfördelnings-systemet, där riksdag och regering skulle stå emot varandra som två poler. I själva verket innebär ju parlamentarismen ett samspel mellan regering och riksdag. Det är endast tack vare detta samspel som man når positiva resultat. Men kanhända har den oppositionsroll man spelat dithän att man alltid tänker sig att det skall vara ett motparti som sitter i regeringsställning och att man är intresserad av att regeringen inte skall få för stort inflytande. Men det kan inte vara en riktig utgångspunkt.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

När jag nu söker att något närmare skissera den ordning jag tänker mig är det självklart, att det är högst personliga reflexioner jag här gör. Men jag skulle ändå vilja konkretisera min framställning på två punkter, peka på två grupper av åtgärder, vilka skulle kunna leda till majoritetsparlamentarism.

Den första gruppen gäller valordningen. För min del skall jag inte fördölja mina sympatier för majoritetsval, men kanhända går det inte att genomföra majoritetsval. I går talade man om att det möjligen skulle kunna ske efter långvariga matematiska beräkningar och alltså hända någon gång på 1970-talet. Men man kan kombinera proportionella val och majoritetsval. Det är en tanke som jag tidigt varit inne på och som jag till min glädje märker att även andra fört fram. Man kan låta en större del, t. ex. två tredjedelar av riksdagen, väljas i enmansvalkretsar, och återstoden kan utses i regionalvalkretsar, där man enligt min mening bör tillämpa d'Hondts system. Skulle man inte på grund av svenska traditioner vilja acceptera en sådan ordning, kan man självfallet som ett alternativ tänka sig att man utser en tredjedel i regionsvalkretsar enligt d'Hondts metod, medan återstoden utses i valkretsar med 3 till 5 mandat. Det är en lösning som förefaller mig acceptabel och som man i varje fall kan diskutera.

Det andra jag skall ta upp gäller riksdagens medverkan vid regeringsbildningen. I författningsutredningens förslag utgår man ifrån att riksdagens roll väsentligen skall vara negativ, och denna negativa roll måste riksdagen alltid ha; den skall kunna fälla en ministär. Men när riksdagen enligt författningsutredningens ordning skall föreslå ett sådant fällande av en ministär genom att avge misstroendevotum, behöver man inte motivera det. Det går alltså att samla en minoritet tillsammans med en annan minoritet. Dessa båda

minoriteter bildar en majoritet som enas om en enda sak, nämligen att störta den sittande ministären. Det var ungefär vad som hände i Norge förra året och som väckte så stor glädje åtminstone en tid inom vissa borgerliga kretsar. Men borde man inte på något sätt förplikta den majoritet som fäller en ministär att även ta ansvaret för en ny ministär? Moraliskt sett kan man säga att denna skyldighet föreligger. Men kan man inte gå ett steg längre och skriva in att det i deklarationen om misstroendevotum skall finnas en deklARATION om att man är beredd att bilda en ny ministär? Man kan väl åtminstone diskutera den möjligheten.

Den troligen vanliga situation som kan uppstå i framtiden är att en regering resignerar, därför att den har lidit nederlag i ett val eller därför att det föreligger oenighet inom regeringen vid en koalitionsministär eller något sådant. Riksdagen borde på något sätt positivt medverka vid tillkomsten av en ministär. För min del tänker jag mig detta närmast i den formen, att riksdagen får ta ställning till ett regeringsprogram som presenteras. I och med att riksdagen accepterar ett sådant regeringsprogram har den också åtagit sig ett ansvar för denna ministär. Denna sak kan diskuteras och detta var naturligtvis bara några antydningar.

Med den uppläggning jag givit av ordningen riskerar jag naturligtvis att få några högersvingar på mig, självfallet inte från partiledaren men från män i ledet, eftersom detta står i motsättning till mycket av det som har deklarerats från högerhåll i går. Jag är inte särskilt rädd för dessa högersvingar, eftersom högern här målar spöken. Man talar om risken för ett enpartisystem. Man antyder att man kan glida in i en ordning med diktatur. Jag tror inte att man kan vinna förståelse för denna synpunkt. Man får inte folk att tro på den. Folk uppfattar det som spöken och ingenting annat. Det beklämnande är

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

egentligen bara att högerns ledare ser sådana spöken och försöker att få även andra att se dem.

Man talar om att det här blir ett enpartisystem. Ja, om ett parti kommer att under en lång följd av år befinna sig i regeringsställning, beror väl detta på att inte övriga partier kunnat bjuda ett alternativ som gjort att de kommit i majoritetsställning. Detta är någonting helt annat än det enpartisystem man har i diktatorländerna. Man skall inte kalla detta för enpartisystem.

Kanhända kan en ordning sådan som den jag här skisserat leda till att man får ett tvåpartisystem. Det är möjligt att en sådan ordning också skall underlätta förverkligandet av den borgerliga samling som man ibland pläderar för från denna talarstol men som ännu så länge befinner sig i drömmarnas värld. Det blir måhända lättare att göra verklighet av den tanken. För min del skulle jag inte ha något att erinra mot en sådan lösning ur just den parlamentariska synpunkt som jag här anlagt.

Jag kanske sedan helt kort får vidga framställningen. Jag har egentligen talat om den procedurordning som det här gäller, och författningsreformen kan inte avse någonting annat. Men diskussionen bör också omspänna frågan om själva samhällsskicket. Jag skall här bara göra några antydningar. En styrka hos den svenska demokratin har varit att kommuner och organisationer av olika slag spelar en så stor roll, engagerar människor och därmed vidgar demokratin. Det finns för närvarande en mycket intressant och glädjande tendens inom den statliga förvaltningen som jag tycker ligger i linje med detta. Man söker decentralisera avgörandena. Jag kan som exempel peka på att avgöranden flyttas ut från de båda överstyrelserna till länskolnämnderna men också till skolstyrelserna. Det är en mycket glädjande tendens. Den bör fortsätta och den bör intensifieras. Framför allt är det av värde att man

kan flytta över avgöranden till landsting och primärkommuner. Jag är, herr talman, medveten om de ekonomiska konsekvenserna av ett sådant tillvägagångssätt, men jag skall inte här gå in på den sidan av saken. Ur principiell demokratisk synpunkt är det av största värde att man kan lägga avgörandena ute hos demokratiska organ i landets olika delar. Som jag ser det är det viktigare att man flyttar ut bestämmanderätten till lokala statliga organ och framför allt, till landsting och primärkommuner, än att man flyttar ut statliga verk från Stockholm, även om detta i vissa fall kan diskuteras.

Det gäller också att skapa ett samspel mellan staten och kommunerna. Vi befinner oss här i den säregna situationen att det finns en rad förbindelseleder, och de bör inte skäras av. Därför menar jag att det bör ske en sammankoppling i någon form av kommunala val och statliga val. Det kan ske genom att landsting och landstingsfria städer väljer en del av riksdagen liksom nu, men det kan också ske på det sättet att man parallelllägger vissa riksdagsval med kommunala val. Det väsentliga är att förbindelserna inte bryts.

När jag talar om dessa saker kan jag inte underlåta att påpeka att det ändå finns maktcentra, som är föga demokratiska, i det pluralistiska system som vi nu har. Vi har demokrati inom stat och kommun och inom organisationsvärlden men inte inom företagsvärlden. Ett av de stora problemen är att kunna skapa en företagsdemokrati. Jag skall inte fördjupa mig i den problemställningen i dag.

Kanske jag bara till sist får anföra en synpunkt på lokaliseringsproblemet. Det blir tillfälle att senare återkomma till detta och resonera med herr Eliasson i Sundborn och andra. För närvarande genomför vi kommunindelningsreformen runt om i Sverige. Den bygger på ett system med livskraftiga centralorter. I dessa skall finnas kommu-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

nalkontor, flerläkarstationer, folktandvårdspolikliniker och annat som hör samman med administrationen. Men jag tror inte att dessa centralorter kan få erforderlig livskraft med mindre än att de har en utvecklad industriell verksamhet. Därför bör ingå som ett viktigt led i lokaliseringspolitiken att försöka stimulera industriell verksamhet på dessa centralorter för att därmed få ett sådant system, som vi hade tänkt oss på detta område, med livskraftiga kommuner kring livskraftiga centralorter.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! Den 1 februari i fjol lämnade jag in en skrivelse till talmanskonferensen med förslag till sådana ändrade former för remissdebatten att den skulle kunna behålla sin ställning som årets ledande politiska debatt och också vara en levande politisk diskussion från början till slut, möjlig att förmedla för press, radio och television. Svaret kom i december. Vår remissdebatt förblir i stort sett vad den varit. En del av oss kan inte ens få veta vilken dag vi skall få ordet. Andra och tredje dagens talare skall, medan flertalet riksdagsmän är sysselsatta med att skriva motioner och medan statsråden på sin höjd i sina egna kamrar via tråd följer vad man här har att säga, hålla sina monologer, utan egentliga möjligheter till diskussion, i stället för att grupperas efter intresse-riktning kring av dem själva angivet huvudämne. Inte ens repliker förutsättes talmannen kunna gruppera utan, som vi märkte i går, blandades replikerna just när debatten var som hetast enligt sillsallatens heliga princip. Talmanskonferensen är helt nöjd.

Jag tror, herr talman, att vi faktiskt på detta sätt försummar en del av våra möjligheter till en politisk opinionsbildning, som vi inom samtliga partier för närvarande har behov av i ett läge där alltför många människor är likgiltiga eller åtminstone ställer sig likgiltiga till det arbete som förekommer här i huset. Jag tror, tyvärr, att denna obegenhet att förvalta remissdebattens ställning som årets centrala politiska evenemang är ett uttryck, bland andra, för riksdagens bristande vilja att reformera sitt eget arbete. Denna riksdag, vars officiella talesmän så ofta lovprisar vår förmåga att genomföra sakliga reformer, saknar faktiskt ännu både mod och kraft att reformera sig själv. I ålderspresidentens tal beklagas, att dugliga, arbetsamma ledamöter måste lämna kammaren därför att arbetet blir för tidsödande för att kunna förenas med vanligt yrkesarbete. Man klagat över att vi blir yrkespolitiker, men när vi, inte minst från oppositionssidan, i väsentliga punkter stödda på sådant i författningsutredningens förslag som bör kunna stå sig — även om många delar, som statsministern uttryckte det, blir »sönderskjutna» — vill ha beslut snarast om en sådan effektivt arbetande riksdag, vald vid ett tillfälle och uttryck för den aktuella folkviljan, då svarade statsminister Erlander — det var strax före jul: Jaså, är det meningen att vi skall ha regeringsskifte lika ofta som i Frankrike före de Gaulle, var tredje eller var sjätte vecka? Herr talman, sedan ett kvickhuvud första gången formulerade frasen: Goddag, yxskaft! har nog ingen så levt upp till yxskaftsreplikens nivå.

I går kväll fick vi dock av statsministern höra litet bättre motiverade förklaringar och synpunkter på just denna fråga, och jag skall försöka att i slutet av mitt inlägg beröra dessa. Jag skulle emellertid även vilja fästa uppmärksamheten vid en annan sak, som utgör bakgrunden till denna diskussion och som jag skall beröra i slutet av mitt anförande med anledning av vad herr Johansson i Trollhättan yttrade om relationerna mellan regering och opposition.

Från årsskiftet har socialdemokratien egen majoritet vid kamrarnas gemen-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

samma omröstningar i ekonomiska frågor. Meddelanden har lämnats genom regeringsorganet, att man på ett socialdemokratiskt gruppmöte nu skall besluta om vad riksdagen skall besluta i en tidigare tvistefråga. Så har det väl tidvis också varit förr men vi har även haft år då lotten avgjort och andra år då det största partiet levit i ovisshet om hur omröstningarna skulle gå. Regeringspartiet betraktar tydligen det nuvarande röstningsläget som en stor tillgång — och bilden av maktläget i den svenska politiken blir onekligen tydligare: endast myteri eller helt oväntad influensa kan nu snuva regeringen på seger i budgetomröstningarna. Man kan ha mycket stor respekt för den socialdemokratiska rörelsen som politisk riktning — och jag har vid flera tillfällen här i kammaren och i andra offentliga sammanhang gett uttryck för en sådan respekt — och ändå tycka att detta system med *ett* så mäktigt parti inte är bra. Man hör också faktiskt rätt ofta numera människor, som inte är särskilt politiskt intresserade och som ibland röstat med regeringen och ibland på något oppositionsparti och ibland inte alls, uttrycka saken så här: Nu håller allt sossarna på att bli för mäktiga. Om den saken fördes i går en stundtals ganska het diskussion.

Det är säkert en grov överdrift att påstå att vi skulle vara på väg in i ett enpartisystem, och det är orättvist att påstå att själva maktsituationen gör regeringens ledamöter som människor okänsliga för de sociala problemen. Inte heller tror jag ett ögonblick på talet att vi skulle vara på väg in i ett evigt socialdemokratiskt maktinnehav. Inte ens herr Sträng i all sin påvliga säkerhet vågade i går räkna med mer än ytterligare 30 års socialdemokratisk maktställning. För övrigt räknar han säkert efter vanan för högt när det gäller saker som kostar något. Jag hoppas för den demokratiska hälsans skull att väljarna redan i höst säger ifrån att

det inte är bra om ett parti blir för mäktigt eller ens för en tid allenarådande. Hela traditionen i svenskt politiskt liv och det bästa i våra arbetsmarknadstraditioner bygger på samförstånd. Men detta samförstånd, denna lugnare dialog mellan skilda parter och partier är möjlig bara i ett läge, där även den starkare måste lyssna och ta skäl.

När nu ett par av oppositionsledarna i går visade upp en del prov på maktfullkomlighet från den socialdemokratiska ledningens och regeringens sida, menar jag att herr Sträng och herr Gustafsson i Stockholm gjorde det på tok för enkelt för sig genom att bara hänvisa till att väljarna skulle ha godkänt socialdemokratiens sätt att styra. Herr Erlanders argumentation på den punkten gick ju vid sidan av de angrepp som hade gjorts. I själva verket har väljarna ännu inte alls godkänt socialdemokratiens sätt att styra under de senaste fyra åren.

Val i höst gäller frågan, om väljarna är nöjda med vissa nya socialdemokratiska metoder eller om de vill ha en mera liberal politik. Under perioden efter 1960 har socialdemokratien påtagligt, utan att upprepa alla misstagen från perioden 1945—1948, försökt plöja för en ny skördetid. De samförstånds lösningar som kommit till efter 1960 har varit få och mödosamt frampresade. Utnämningpolitiken och förvaltningen utnyttjas återigen mer ogenerat. Även om herr Heckscher trampade gallet med den formulering han gav ett av sina första exempel, borde väl herr Sträng och herr Erlander kunna föra en litet mera meningsfull debatt om det numera så invecklade samspelet mellan regeringspolitik och förvaltningsarbete och inte bara svara med glåpord. Det var säkert inte någon tillfällighet att herr Sträng, när han uppträdde som historieberättare och historieforskare var helt beroende av att statssekreterare Wickman hann tassa fram med

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

rätta svaret, under det att de oförskämdheter som han svarade herr Heckscher med kom spontant ur hans eget bröst.

Att socialdemokratien avsiktligt har politiserat förvaltningen långt djupare än någon tidigare svensk regim har gjort, har delvis sin förklaring i att socialdemokratien önskar styra samhällsförändringen, i varje fall på vissa områden, i socialistisk riktning, men det har också sin förklaring i att själva samhällsförändringen fordrar — om man skall kunna nå sådana syften — ett intimare samspel mellan regering och förvaltning. Det är en sak som bör vara värd ett allvarligt studium och inte bara försök att kasta lämpliga glosor i ansiktet på varandra.

Redan vid fjolårets remissdebatt försökte jag visa vilken finurlig teknik regeringen använder för att inlemma förvaltning och utredningsväsen i det partipolitiskt bestämda regeringsarbetet. Tolv månader har gått, och ingen har försökt att i sak gendriva iakttagelsen. Chefredaktör Kaj Björk förklarade i sin tidning, att det var svagt att regeringen inte gick i allvarligt svaromål och tillfogade utan ett spår ironi, att jag inte borde misströsta: det fanns socialdemokratiska tidningsmän ute i landet som läste inlägg av den typ jag gjorde då. Stackars herr Björk! Jag hoppas att inte den kommentaren bidrog till att förkorta hans liv som chefredaktör. Om inte engelska kungar blir avrättade, så blir åtminstone socialdemokratiska tidningar det.

Jag har nu låtit riksdagens objektiva och noggranna upplysningstjänst göra en annan undersökning om utredningsväsendets påtagliga, ensidiga politisering. Den visar att, sedan några månader efter valet 1960 och fram till nu, av de 214 tillsatta ordförandena i offentliga utredningar, enmansutredarna inräknade, endast 3 har varit eller är partipolitiskt verksamma inom oppositionen, medan regeringspartiet släppt till 34 direkt

partiaktiva. 35 är valda bland sådana departementstjänstemän över vilka regeringen utövar direkt politisk kontroll. I gruppen av övriga har jag efter genomgång bara kunnat finna ett regeringsråd som råkar vara folkpartistisk stadsfullmäktig och en direktör i en liberal tidning, som avviker från bilden av du-gande ämbetsmän med goda kontakter rätt in i regeringen.

I denna väldiga utredningsapparat skulle alltså den erfarenhet som finns samlad i oppositionspartierna inte räcka till för att leda en offentlig utredning, över vilken hundratals remissinstanser har att yttra sig och över vars resultat regeringen oinskränkt råder vid propositionens utarbetande. Att regeringen skulle vara rädd för oppositionens män som ledare av utredningar kan det ju inte vara tal om — de män på oppositionssidan som har använt det grövsta språket om regeringens misslyckanden och hårdast dömt ut hela dess samhällsyn har ju förklarats värdiga att upptas i raden av de generaldirektörer och landshövdingar, som regeringen utnämnt efter valet 1960 och där eljest meriteringen skett inom regeringen eller i dess närhet.

Herr Hedlund tog i går upp ett allvarligt menat resonemang om oppositionens bristande utredningsmaskineri. Jag delar hans uppfattning att tiden är inne att ge riksdagsgrupperna bättre arbetsvillkor både genom att förstärka upplysningstjänsten och genom att tillföra gruppernas sekretariat arbetskraft med allmänna medel. Säkert skulle arbetet i riksdagsutskotten vinna på att motionerna kunde bättre förberedas.

Men även om en på det sättet reformerad och effektiviserad riksdag är ett av de bästa bidragen denna generation kan ge det svenska folkstyret, finns det ingen anledning att acceptera att statens väldiga utredningsmaskineri utanför riksdagen enbart förvandlas till ett vapen i den sittande regeringens hand. En stor andel av utredningsuppgifterna

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

är av den arten att de kan fullgöras utan partipolitiska biavsikter eller utan anknytning just till den sittande regeringens politiska program. Den dag en ny regering kommer, bör socialdemokratien som opposition inte ställas i skamvrån utan ges möjligheter att föra en väl-informerad och saklig politik. På den punkten har jag precis samma uppfattning som herr Johansson i Trollhättan, men jag tror i motsats till honom och många andra i kammaren att den dagen kommer förr än många av er anar.

Herr Johansson i Trollhättan gjorde några intressanta reflexioner rörande hur man skall bete sig för att i samband med författningsreformen skapa garantier inte bara för att riksdagen skall kunna fälla en regering som den är missnöjd med utan också för att riksdagen verkligen skall ge ett underlag för en effektivt arbetande regering. Det är ett problem som är förtjänt av en ingående belysning. Diskussionerna har emellertid hittills snedvridits av att man från socialdemokratiskt håll endast har fört fram förslag till lösningar som skulle gynna bildandet av en enpartiregering och uppenbarligen bara räknat med möjligheten av en socialdemokratisk regering.

Men i går lär — enligt tidningarna åtminstone — herr Erlander i första kammaren ha gjort en nyansering av detta resonemang och talat om en sådan ordning att ett parti eller en grupp av partier får bakom sig en arbetsduglig majoritet. Då blir ju onekligen frågan om hur valsättet skall stimulera tillkomsten av en majoritetsstödd regering betydligt intressantare men också, herr Johansson, mycket svårare. Ännu tror jag inte att man på något håll i världen har på ett tillfredsställande sätt kunnat lösa problemet att samtidigt som man bevarar en fullständig proportionalitet också tillförsäkrar den majoritetsgrupp som skall bära upp regeringen ett sådant antal tilläggsmandat att därmed det av herr Johansson önskade syftet

har kunnat tillgodoses. Men om man vill diskutera från denna utgångspunkt och inte ensidigt syftar till att gynna tillkomsten av en socialdemokratisk regering, så tror jag att vi från vårt håll är starkt intresserade av att fortsätta den diskussionen.

En övergång till så små valkretsar som herr Johansson nämnde, tre till fem mandat, är såvitt jag förstår fullständigt otillfredsställande. Ingen kan ändå hävda att utslaget på Gotland vid förra valet, där socialdemokratien med sina 36 procent av väljarkåren fick 66 procent av mandaten, var lyckligt. Men det kanske finns någonting annat på vägen, herr Johansson, mellan så små valkretsar och dem som nu existerar på sina håll.

Sedan gick herr Johansson i Trollhättan in på en diskussion om den »svaga oppositionen». Jag är ledsen över att behöva säga till en så angenäm kamrat i kammaren som herr Johansson att han stundtals väl var lika oskuldfullt omedveten om problemet om »husbondens röst» som herr Hermansson i går. Flera av de synpunkter som herr Johansson framförde var identiska med dem statsministern i mera slutna församlingar ofta för fram. Det kan naturligtvis inte vara så att herr Johansson varit närvarande och lyssnat på vad statsministern sagt vid sådana tillfällen.

Tanken att regeringens förslag i statsverkspropositionen och oppositionens förslag i partimotionerna skulle diskuteras vid ett och samma tillfälle strider ju helt emot riksdagens traditionella syn på dess uppgift att granska regeringens förslag. Men vi skall gärna, herr Johansson, vara med om en särskild debatt vid den tidpunkt, när oppositionens partimotioner är tryckta och tillgängliga för kammarens ledamöter, då regeringspartiet får tillfälle att granska dessa motioner. Men villkoret för en sådan debatt är att vi har samma möjligheter att replikera som regeringens ledamöter har i denna remissdebatt.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

I själva verket har allt detta ironiska tal från socialdemokratiens sida om att oppositionen inte kan enas inte längre någon täckning. Det förhållandet att frågan om strukturen av partisammansättningen på oppositionssidan endast kan lösas genom en långsiktig debatt och en lugn debatt och inte genom några tillfälliga inbopp av en eller annan tidning kan inte tas till intäkt för påståendet att i denna kammare och i medkammaren inte skulle kunna bildas en slagkraftig gemensamt verkande opposition eller efter ett ändrat valutslag ett underlag för en regering. I själva verket har det, vilket herr Johansson säkert har märkt, inträtt den förändringen i det politiska klimatet här i landet, att alla numera inser att det alternativ till socialdemokratien som herr Johansson och andra efterlyser endast kan utformas på en liberal och social grund. Kring sådana förslag kommer, därom är jag övertygad, redan under vårriksdagen oppositionen att vid en del avgörande voteringsrättigheter sluta upp.

Men jag skall gärna medge att ännu så länge har ni under allmänhetens intryck av händelserna under åren 1957—1960 relativt lätt att föra denna skendebatt om en s. k. splittrad opposition, därför att det tar sin tid att läka de sår och övervinna de påfrestningar som en orimlig propaganda då förorsakade. Jag är inte ett dugg imponerad av att en sådan tidning som Svenska Dagbladet av gårdagens debatt drar den slutsatsen att detta problem nu skall lösas genom att väljarna i ökad utsträckning skall satsa på högerpartiet. Detta är och förblir ingenting annat än nonsens. Högern lär komma att inse att om den skall verka som ett aktivt politiskt parti så har den att verka kring den progressiva linje som folkpartiet och centerpartiet börjat bygga upp. Skulle till äventyrs någonting annat inträffa, så vore hela den diskussion om förändringar i partistrukturen som förts avsågad för min generation.

Vi kommer alltså, därom är jag övertygad, herr Johansson, så småningom fram till ett läge, där i denna kammare alternativerna är mera jämbördigt representerade i fråga om röstetal. Men innan dess får herr Johansson och andra finna sig i att diskutera partiernas förslag sådana de föreligger som uttryck för de uppfattningar som utformas inom de existerande riksdagsgrupperna, och vi gör anspråk på att de skall behandlas med samma respekt som om de vore framförda av ett mandatmässigt större parti.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! På tre minuter kan man inte ta upp så mycket av det som herr Helén utvecklade. Men låt mig ändå få försöka med något.

Med anledning av vad han sade om utredningsväsendet skulle det vara mycket intressant, om man kunde få en kompletterande upplysning, vilket kanske herr Helén kan ge, men som jag i annat fall får beställa av den förnämliga utredningstjänsten. Självfallet har jag inte hunnit göra det under herr Heléns anförande, även om utredningstjänsten är snabb. Vad jag skulle vilja veta är nämligen hur stor oenighet som förekommer inom de statliga utredningarna.

Om nu oppositionen anser sig vara svagt företrädd och inneha alltför få ordförandeposter i utredningarna är frågan om detta inverkar, så att de som ingår i utredningarna från oppositionens sida reserverar sig mot utredningsförlagen, eller får man bevittna en betydande enighet trots detta på grund av det som herr Helén och jag är överens om, nämligen möjligheten att i statliga utredningar diskutera med varandra. Det skulle vara intressant att få detta belyst. Annars får jag till en kom-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mande diskussion själv försöka skaffa fram detta material.

Vad beträffar dessa ämbetsmän som enligt herr Helén befinner sig i något som han tydligen betraktade som ett felaktigt äktenskap med regeringen vill jag göra den reflexionen att jag har fått det intrycket att de statliga ämbetsmännen är utomordentligt objektiva i alla avseenden. Jag tycker att det är orättvis kritik mot ämbetsmännen att hävda att de går regeringens ärenden. När de sitter som utredningsordförande eller i andra egenskaper fullgör de sina uppgifter med all objektivitet såvitt jag förstår. Men hur skall man hindra tjänstemän i den statliga förvaltningen att ha samarbete med regeringen i den betydelsen att de kontaktar varandra? Skulle inte chefen för skolöverstyrelsen få ta kontakt med ecklesiastikministern och resonera med honom? Skall det inte snarare vara på det sättet att man skall samråda med varandra.

Vad beträffar valsystemet hoppas jag att vi skall få möjlighet att diskutera under förhållanden då tiden inte är så pressad. Det är självklart att man inte kan få ett fullt utbildat proportionellt system som tryggar majoritetsbildning. Driver man proportionalismen till dess spets kommer man fram till att helst borde hela landet vara en enda valkrets. Ingen föreslår detta. Man måste sålunda göra avvikelser från proportionalismen om man skall få ett fungerande parlament.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror, herr Johansson, att det i många fall är alldeles avgörande för utredningsarbetets bedrivande vem som är ordförande och under vilka premisser han anser sig arbeta. Herr Johansson tog ett konkret exempel: en generaldirektör som självfallet i sin ställning som generaldirektör underkastar sig alla lagens och arbetsordningens förpliktelser att vara objektiv och fri men som dessutom i en

annan situation uppträder som ordförande i en utredning inom det departement där han har att verka. Jag kan tala om för herr Johansson att jag lyssnat till en deklaration inför en sittande utredning av just den generaldirektör som herr Johansson nämnde, att han i denna egenskap betraktade sig och utredningen som statsrådets arbetsorgan och deklarerade att utredningsarbetet skulle drivas därefter. Det förhåller sig alltså på det sättet, herr Johansson. Jag försöker inte rikta något generellt angrepp mot den svenska ämbetsmannakåren, som jag vet alltjämt har de objektivitetsideal som riksdagen sedan länge krävt. Jag konstaterar att vi kommit in i ett läge där dels på grund av samhällsförändringarna, dels på grund av socialdemokratiens önskan att styra samhällsutvecklingen i viss riktning ämbetsmän i ledande ställning i vissa sammanhang betraktar sig som arbetsorgan åt den sittande regeringen. Det var detta jag försökte belysa.

Jag tror också att de som reserverar sig i utredningarna gör detta först sedan de kommit fram till att det är absolut nödvändigt, därför att utredningarna i så stor utsträckning övergått till att bli förhandlingsorgan, som föregriper eller förbereder riksdagens ställningstaganden, att om man vill ha ett verkligt inflytande på frågan är det nödvändigt att utöva detta inflytande i förhandlingsskedet inom själva utredningen. Och därför måste, herr Johansson, utredare även från oppositionspartierna som inte leder utredningen inordna sig i det mönster som regeringen formellt och under hand angivit som dess direktiv.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Det yttrande av en generaldirektör som herr Helén återgav uppfattar jag på det sättet att han vill verka i överensstämmelse med de direktiv som utfärdats för utredningen.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Sådana direktiv utfärdas enligt grundlagen för alla utredningar, och det är naturligt att utredare försöker anpassa sig till dem och till de syften och den problematik som däri utvecklas.

Får jag sedan beröra en fråga som jag inte hann med i min förra replik. Jag måste då tyvärr lämna diskussionen om valmetoden, eftersom det tar för lång tid att utveckla den.

Jag noterar med tillfredsställelse att herr Helén ansåg att vi borde ha en stor debatt om oppositionens alternativ. Varför inte då lägga remissdebatten så att vi samtidigt kunde diskutera både propositionen om statsverkets tillstånd och behov och motionerna? Om herr Helén vill verka härför skall jag gärna för min del verka för ett förslag som herr Helén förde fram, nämligen att deltagarna i remissdebatten grupperas efter det ämne de behandlar. Jag tror att herr Helén och jag är mera reformvänliga än de flesta i fråga om riksdagens arbetsformer, varför vi nog kan mötas på den punkten.

Jag skulle bli mycket förvånad om herr Helén fick sin dröm om den stora borgerliga enigheten uppfylld. Denna riksdag kommer väl att avslöja hur det går därmed. Särskilt svårt tror jag att herr Helén får det av den anledningen att han så klart deklarerade att det skall vara en samling på liberal social grundval. Kommer de andra borgerliga partierna att acceptera denna grundval? Kommer de att bedriva en politik i denna kammare med liberala förtecken? Det får de närmaste månaderna avslöja. Med spänning avvaktar jag vad som kommer att ske. Av herr Heléns anförande fick jag det intrycket att han inbjöd till detta samarbete men samtidigt ville slå ihjäl de särskilda alternativ som övriga partier hade.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Beträffande innebörden av generaldirektörens deklARATION vill jag direkt säga att den gick utöver det

självklara konstaterandet att utredningsdirektiven skulle följas. Det var fråga om att hålla fortlöpande kontakt med statsrådet i fråga och utnyttja utredningen som departementets arbetsorgan.

Vad gäller frågan om debatter i denna kammare om statsverkspropositionen och partimotionerna är det väl alldeles orimligt att tänka sig att vi skulle uppgge den särskilda debatten vid remiss av statsverkspropositionen.

Hur skall riksdagen på en eller två dagar kunna sätta sig in i partiernas framförda alternativa förslag innan ens motionerna är tryckta? Hur länge skulle vi eljest få vänta på en diskussion om statsverkspropositionen? Framför allt är det nödvändigt att riksdagen vid en tidpunkt då en samlad uppläggning av regeringens politik föreligger får tillfälle att kritisera dess sätt att sköta sig som förvaltande organ, och att detta kan ske oberoende av de förslag som senare framförs i riksdagen.

Två debatter, herr Johansson, skall jag gärna delta i.

Herr ELIASSON i Moholm (h):

Herr talman! Vid en granskning av nionde huvudtiteln finner man i år inga nyheter. Den präglas, som alla vet, helt av det förhållandet att jordbrukspolitiken ligger under utredning, och det förklarar att jordbruksministern inte tar några nya initiativ i väntan på resultatet av 1960 års jordbruksutredning. Ett litet undantag kan kanske noteras. Jag antar att det är i medvetande om den majoritetsställning regeringspartiet nu har som jordbruksministern föreslår vissa nya bestämmelser angående stödet till det mindre jordbruket. Vi hade för några år sedan en strid angående de nytillträdande jordbrukarnas möjligheter att erhålla arealbidrag, vilken slutade med att dessa nytillträdande småbrukare också skulle få detta stöd. Regeringen brukar, när förslag kommer från oppositionen i frågor som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ligger under utredning, alltid motivera sina avslag med att man inte vill föregripa en sittande utredning. Denna motivering har inte varit ledpunkt, när jordbruksministern i årets statsverksproposition föreslår en ändring i detta avseende.

Statsrådet konstaterar i propositionen att utvecklingen av flera orsaker varit gynnsam för det svenska jordbruket under den senaste tiden, främst kanske på grund av de stigande priserna på världsmarknaden som vid flera tillfällen orsakat regelutlösningar, vilka lett till minskat skydd för det svenska jordbruket. Utvecklingen har alltså på sistone varit rakt motsatt den som rådde åren innan. Priserna inom vår marknad och exempelvis den gemensamma marknaden har mer och mer utjämnats. Bedömningen för utvecklingen i framtiden är emellertid därför inte helt klar. Man kan inte med säkerhet säga, hurvida den trend som nu märkts under en längre tid kommer att bli bestående eller om den enbart är orsakad av fjolårets mindre goda skörderesultat på kontinenten, som inte bara gett oss bättre priser utan också skapat betydligt bättre avsättningsförhållanden för vår export. Framtidsbedömningen blir kanske ännu osäkrare sedan gemensamma marknaden, i enlighet med uppgörelsen i jordbruksfrågan, efter den 1 april kommer att ställa våra möjligheter till export i ett betydligt sämre läge. Överenskommelsen innebär ju att exportsvårigheterna beträffande inte bara fläsk och spannmål utan även kött, ägg och mjölkprodukter kommer att öka.

Det gynnsamma läget för jordbruket har också betingats av ett bättre skördeutfall här i Sverige, vilket emellertid inte varit likartat i hela landet utan inom vissa områden åter skapat diskussion angående värdet av skördeskadskyddet. Även om vi är medvetna om att detta skydd är ofullständigt och därför är föremål för översyn och kanske betraktas som viss försöksverksamhet,

hoppas vi att denna översyn inte bara skall vara teknisk utan också avse omfattningen. Vi är övertygade om att det vid sidan om detta kollektiva skydd också borde skapas möjligheter till ett mera individuellt skydd genom bl. a. någon form av resultatutjämning eller jordbruksskonto.

Den jordbrukspolitiska debatten präglas fortfarande av formerna för rationaliseringen. Vi är alla överens om att jordbruket såväl som andra grenar av svenskt näringsliv bör anpassas efter utvecklingen och ha en sådan omfattning att det täcker vårt framtida behov av livsmedel. Diskussionen har ofta varit onyanserad och ensidig och stundom helt inriktad på att ge människorna den uppfattningen, att bortrationaliseringen av småbruken är det allena saliggörande och att jordbrukets problem skulle lösas bara storlekrationaliseringen vore genomförd. Att denna är av största betydelse är naturligtvis riktigt, men i bilden bör tagas med både takten, samhällets resurser och framför allt de äldre människor som ännu finns kvar. Förhållandet torde vara att på grund av åldersfördelningen och den dåliga lönsamheten mindre jordbruk kommer att friställas i accelererad takt och i många fall hembjudas till lantbruksnämnderna helt enkelt därför att de gamla inte längre orkar hålla på och bl. a. på grund av statsingripanden köpare saknas till dessa fastigheter. I den mån fastigheten är belägen inom typiska jordbruksområden går jorden där att använda i rationaliseringsverksamheten.

Befinner sig fastigheten i avfolkningsområdena — de sämre jordbruksbygderna och skogsbygderna — är förhållandet ibland ett annat. Köpare saknas inte minst till följd av jordförvärvslagens nuvarande utformning, och resultatet har i många fall blivit betydligt sänkta priser. Vi skall ha klart för oss att köpeskillingen ofta utgör de enda resurser som dessa människor har att leva på under ålderdomen. Nu kan vi

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

bara kort och gott konstatera att man genom statliga ingripanden har försämrat dessa människors ålderdomsförsörjning, medan samhället satt in stora resurser just för att förbättra denna för andra. Vad tänker man här göra? En liberal inköpspolitik skall föras av lantbruksnämnderna, har det sagts. Finns tillräckliga resurser, och är man beredd att satsa hårdare? Tanken på välviljan mot egnahemsägarna under föregående riksdag kan möjligen ge dessa människor något hopp. Det torde dock vara tveksamt, om regeringen kommer att ta lika stor hänsyn till jordbrukarna som till egnahemsägarna, även om det trots allt är genom den nuvarande lagens utformning som samhället delvis har förorsakat detta förhållande. Under de goda skogskonjunkturerna, då det fanns möjligheter att sälja till goda priser, hindrade lagen i stor utsträckning köparna att komma till.

Jag kan inte heller, herr talman, underlåta att i samband med talet om rationalisering uttrycka den oro vi känner på grund av domänverkets förvärv av fastigheter. Riksdagen har tidigare diskuterat prispolitiken och beträffande denna har inga förändringar skett. Sida vid sida på svensk landsbygd arbetar två statliga organ: domänverket för att förstärka statens markinnehav och lantbruksnämnderna för att rationalisera det enskilda jordbruket. Samarbetet mellan dessa organ borde vara hundraprocentigt. Förbättringar därvidlag har måhända kommit till stånd, men det finns mycket ogjort, bl. a. i fråga om värderingar då de båda organen ofta gör likadana utredningar. Det vore väl rationellt, om exempelvis domänverket ställde sina skogsvärderingar till lantbruksnämndens förfogande; på det sättet skulle onödiga utgifter kunna undvikas.

Bakgrunden till hela mitt resonemang i denna punkt är givetvis att det väsentliga för samhället är att skapa rationella jordbruksenheter och inte i

första hand att öka statens innehav av mark och skog.

I propositionen bekräftar jordbruksministern, såsom jag tidigare sagt, att 1960 års jordbruksutredning inte blir färdig inom den beräknade tiden, men han lämnar oss samtidigt i okunnighet om hur han tänker lösa problemen efter den 1 september 1965 då sexårsavtalet utgår — såvida han inte menar att alla skall vara tillfredsställda när han meddelar att man får söka åstadkomma ett provisorium. Det är emellertid knappast orimligt att begära att man på något sätt skall få reda på hur statsmakterna ser på frågan om hurudan lösningen i den aktuella situationen skall bli. Å andra sidan är jag väl medveten om de svårigheter som härvidlag möter för jordbruksministern. Jordbruksutredningen är ju inte färdig och vårt förhållande till den gemensamma marknaden är väl inte heller så klarlagt att han kan göra några bedömningar därvidlag. Och utredningen har ju inte bara att utreda prissättningssystemet, utan har även fått en serie andra uppgifter, exempelvis att bedöma produktionens storlek, något som i sin tur påverkar den areal vilken i framtiden kommer att behövas. Utan att hela denna målsättning är klar blir det svårt att diskutera detaljerna.

På en punkt har emellertid den s. k. Hjelmska utredningen givit besked. Uppfattningen att endast de verkligt stora företagen skulle vara ekonomiskt riktiga har vederlagts och man har påvisat att jordbruk utöver tvåfamiljjordbrukens ram inte ger nämnvärt större lönsamhet eller kan åstadkomma bättre priser för jordbruket.

Detta leder mig till den slutsatsen att även den framtida jordbrukspolitiken kommer att såsom värdemätare få använda familjejordbruket. Med den värdering som Hjelm verkställt, bör familjejordbruket i framtiden vara riktpunkten för vår rationaliseringsverksamhet och utgöra jämförelsegruppen i

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

förhållande till andra grupper i samhället vad det gäller inkomstnivån. Utan en lämplig lönsamhet hos jordbruket torde det i framtiden vara omöjligt att få unga människor att ägna sig åt denna näringsgren.

Förverkligandet av denna målsättning liksom den ständigt pågående rationaliseringen och mekaniseringen kommer att ställa oss inför nya ekonomiska problem. På mindre än tjugu år har kapitalbehovet mer än fördubblats för den som är sysselsatt i jordbruksföretag och vid en specialiserad produktion har det blivit fem gånger större. Detta visar att kapitalbehovet kommer att vara oerhört stort under och efter rationaliseringsprocessen.

Jordbrukarnas vilja till rationalisering är emellertid mycket positiv, och i takt med tillräckliga resurser kommer resultat att nås. I framtiden torde liksom hittills — framför allt med tanke på specialiseringen — små jordbruk lika väl som stora jordbruk behöva finnas och det är, herr talman, säkerligen också angeläget att jord och skog i största utsträckning bildar en enhet. Denna kombination är inte bara traditionsenlig utan även praktisk dels med tanke på arbetsfördelningen och dels med hänsyn till att jordbruket behöver skogsbruket för utjämning mellan goda och dåliga skördeår.

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Då man i en debatt som denna gör en samlad återblick på det gångna året för att underkasta regeringspolitiken en överskådlig granskning, är det ganska ofrånkomligt att de ansvarsfrågor, som aktualiserats genom den s. k. Wennerströmaffären, träder i förgrunden. Hårda vindar kommer för visso att blåsa över regeringen den dag spionskandalen är mogen för behandling i hela sin vidd. Innan allt utredningsmaterial förebragts, är det dock inte stor mening med att diskutera affären i t. ex. denna debatt — utom möj-

ligen i ett avseende, nämligen det märkliga förhållandet att hela spionaffären förbigås med tystnad i statsverkspropositionen under den huvudtitel, där man räknat med att spionaget skulle ge anledning till allvarliga överväganden och förslag om speciella åtgärder i syfte att motverka dess skador. Det blir väl dock möjligt att återkomma till detta underliga förhållande i annat sammanhang.

Jag vill då det gäller försvaret nu nöja mig med att uttala tillfredsställelse över att regeringen nyligen tagit fasta på centerpartiets förslag för ett år sedan att låta utreda de avsevärda effektiviserings- och besparingsmöjligheter som torde finnas genom ändrade pensionsregler inom försvaret. Som vi tidigare hävdade har det inte varit rimligt att hålla fast vid det nuvarande ålderstigna systemet enligt vilket det stora flertalet militärer, t. ex. kaptenar och fanjunkare, betraktas som arbetsoförmögna och pensioneras vid 50 års ålder. En följd av denna konservativa politik från regeringens sida har ju blivit en våldsam ansvällning av antalet civila tjänstemän inom försvaret, främst då i staber och förvaltningar. Som jag tidigare påpekat är detta system icke rationellt från militär synpunkt, och det är mycket dyrt för det allmänna. Det totala antalet anställda inom försvaret beräknas den 10 oktober 1965 överstiga 54 000. I dagens läge är härav närmare 5 000 knutna till centrala förvaltningar. Av det totala antalet anställda 1965 beräknas 31 000 vara civila, alltså betydligt mer än hälften. Det är min övertygelse, att ett mycket stort antal av sistnämnda befattningar skulle kunna bestridas av sådan under 25—30 år för den militära verksamheten utbildad militär personal som nu pensioneras vid 50 års ålder. Som det nu är måste staten betala pension till dessa utöver lönerna till de civila tjänstemännen. Här finns sannolikt möjlighet till besparingar på många tiotals miljoner

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

kronor samtidigt som försvarets effektivitet enligt samstämmigt vittnesbörd från militära sagesmän borde kunna höjas högst avsevärt.

Om sålunda försvarsministerns åtgärd den 20 december i fjol att ta fasta på centerns förslag att tillsätta en utredning bör hälsas med den allra största tillfredsställelse, är det anledning att ägna en viss uppmärksamhet åt att försvarsministern har hållit sig så tyst i denna sak under både vår- och höst-riksdagen i fjol och framför allt att statsutskottet så sent som en månad innan utredningen tillsattes underkände vårt krav på utredning och fann att vår motion inte borde föranleda någon riksdagens åtgärd. Detta är i högsta grad anmärkningsvärt.

I förra remissdebatten hade jag anledning att peka på ett likadant fall 1962. Vi — några centerpartister — hade tagit upp hela problematiken om fritidshem och fritidsområden för städernas människor i en motion, där vi begärde en utredning av möjligheterna att underlätta för alla stadshushåll att få egna fritidshem och att hejda den oblyga och hänsynslösa spekulation och det tomtjobberi som nu florerar på detta fält. Vårt förslag möttes med stort intresse men fick inget som helst gehör i vederbörligt utskott, som avstyrkte vår motion, varpå regeringen några månader därefter tillsatte en stor fritidsutredning av precis det slag vi önskat.

I och för sig kan man förstå de makt-havandes önskan att säga nej också till tänkvärda förslag för att så efter en tid plötsligt föra fram dem som egna initiativ, men för gemene man ter sig denna parlamentariska ordning utan rim och reson. Detta leder ju också bara till dröjsmål i utvecklingen. Det finns nog skäl för regeringen att för sin egen skull tänka på att man nog kan tala om upphovsmannarätt även i vårt politiska liv. Det väsentliga för dagen är dock att den viktiga försvarsfrågan blir före-

mål för uppmärksamhet, och jag vill i detta sammanhang uttala en viss tillfredsställelse över en annan av försvarsministerns åtgärder, nämligen att han tagit fasta på vårt centerkrav från i fjol om en upprustning av våra kaser-ner genom en märkbar anslagsökning för dessa ändamål under fjärde huvudtiteln. Den är välmotiverad. Enligt vår mening är dock en genomgående översyn över kasernförhållandena, främst inom armén, så angelägen att vi skulle önska en ordentlig redovisning och utarbetandet av en generalplan på detta område. På många håll är alltjämt de värnpliktigas förhållanden otillständigt eftersatta.

Väl så viktigt som det yttre försvaret är det inre — ett samhällets skydd mot destruktiva krafter inom vårt land. Från 1961 till 1962 ökade de av polisen kända strafflagsbrotten i vårt land med 10 500 och uppgick sistnämnda år till drygt 287 000. Ökningen har fortsatt. Mot t. ex. 73 473 strafflagsbrott under tredje kvartalet 1961 registrerades närmare 86 000 under samma kvartal i fjol. Särskilt oroande är de s. k. våldsbrotten utveckling. Under såväl 1961 som 1962 uppgick antalet sådana brott enligt 14 kapitlet i strafflagen — d. v. s. mord, dråp och annan misshandel — till omkring 9 400. Mot exempelvis sex mord under tredje kvartalet 1961 begicks 13 mord under samma kvartal i fjol. Från 1961 till 1962 ökade antalet mord från 36 till 49. Antalet våldtäkter uppgick 1962 till 431. Under samma år uppgick sedlighetsbrotten till 2 583.

Vad som framför allt oroar är, att brottsligheten även inom dessa sektorer synes tränga allt längre ned bland det yngre klientelet. Många frågar sig om inte regeringen snart skall finna tiden mogen för en upprustning också av samhällets försvar mot våldsbrotten. Det är samhällets odiskutabla plikt att skydda sina medborgare till liv och lem.

Vad man också efterlyser är ett sam-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

lande grepp --- kanske en allsidig ungdomsberedning --- för att finna vägar att hejda ungdomsbrottligheten, såsom den snabba utredningen av snatterier och andra oroande fenomen hos missanpassad ungdom, exempelvis raggartrafikens värsta sidor. En översyn av vägtrafikförordningens bestämmelser, som ger ordningsmakten större befogenheter, skulle vara angelägen för att komma till rätta med de värsta avarterna av raggartrafiken.

Jag vill här också peka på två numera mycket allvarliga samhällsproblem, som erfarenhetsmässigt ofta går hand i hand med ungdomsbrottligheten, nämligen den fruktansvärt snabba utbredningen av narkotikamissbruk och veneriska sjukdomar, två dystra områden som sällan brukar uppmärksammas då man på ledande håll talar om vårt lands välbefinnande. Narkotikamissbruket bland många unga brottslingar är väl känt. Det senaste fallet är den 18-åriga taximördaren i Getinge. På den svarta marknaden, framför allt i Stockholm säljes enorma kvantiteter narkotika, t. ex. preludin, som suddar ut känslorna för rätt och orätt och mänsklig hänsyn.

Enligt stockholmspolisen, som för närvarande har några tiotal personer häktade för narkotikabrott och cirka 1 200 missbrukare registrerade --- den faktiska siffran torde vara mycket högre --- är den olagliga narkotikaförsäljningen fast organiserad med storimportörer och storgrossister, som gör sig skattefria miljonvinster på denna vidriga och destruktiva hantering. I ett skakande TV-program för några dagar sedan gavs en sådan inblick i förhållandena för ungdomar som förläts under lasten, att det måste anses vara hög tid med en dränering av narkotikaträsket.

Samma oro och samma krav på åtgärder gäller utbredningen av veneriska sjukdomar bland ungdom, vilken fråga också togs upp i TV-programmet. Könsjukdomarna når allt längre ner i tonåren. Här intar vårt land nu en föga

hedrande topplacering i den internationella statistiken, ett förhållande som professor Malcolm Tottie i TV-programmet för sin del ville förklara med att, som han sade, »vår sociala välfärd fört med sig en utarmning av känslokon-takten människor emellan».

Dessa förhållanden är allvarligt oroande och kräver utan tvekel ett mera energiskt och aktivt ingripande än hittills från regeringens sida. De styrker också behovet av en sådan ungdomsberedning med allsidig representation också från ungdomens organisationer som jag tidigare antydde behovet av.

Det är vår sak att inte bara uppmärksamma de politiska frågorna i stort utan också att ge till känna meningen om lokala problem från de områden där man givit oss förtroendet att ta till orda i denna kammare. Jag vill därför, herr talman, här till sist något beröra den oro och de bekymmer, som i dessa dagar råder bland järnvägsfolk i Väst-sverige i samband med järnvägsrationaliseringen där.

Ett 50-tal familjer i Falköping blir tvingade att flytta till Borås. Särskilt stor är oron bland lägre befattningshavare, och man säger sig ha svårt att förstå att personalen --- som det uppges --- skall behöva lida stora ekonomiska förluster. Man klagar också på den information som givits.

Kommunikationsministern hävdade här i kammaren den 11 december i fjol att denna information varit fullgod i alla avseenden, men man får en helt annan uppfattning när man talar med den berörda personalen. Man har på det hållet bett mig ta upp dessa problem, och man har påpekat att de påbörjade analyserna av en rad mindre bärkraftiga järnvägslinjer i det blivande boråsdistriktet, dit man alltså nödgas flytta, varslar om möjligheten av fortsatta indragningar, som kanske snart gör den aktuella omflyttningen av personal samt kostnaderna för lokalupprustning m. m. bortkastade.

Järnvägsfolkets kritik och oro, som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

jag har haft tillfälle att följa ganska väl, gör det naturligt att mana kommunikationsministern till största omsorg om dessa tjänstemän och förståelse för deras och familjernas problem. Jag tror att dessa problem förtjänar större uppmärksamhet av de höga myndigheterna i Stockholm än vad som nu ägnas dem. Det är också viktigt att alla för de enskilda ingripande omorganisationer prövas långsiktigt och noggrant, så att inte förhastade åtgärder vidtages, till skada för befattningshavare och anställda.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Fröken SANDELL (s):

Herr talman! Årets riksdag får genom ecklesiastikministern chansen att rehabilitera sig i sin egenskap av vårdare av vårt lands kulturella utrustning och som påskyndare av ytterligare utbyggnad och breddning av vad vi i högtidliga ögonblick brukar kalla för kultureliten. Den rehabiliteringen är nödvändig inte endast mot bakgrunden av tidigare underlåtenhetssynder utan även därför att vårt samhälles utveckling kräver mer och mer av konstnärligt skapande, större utbud av kulturinsatser och mer av vad jag skulle vilja kalla för människodanande receptivitet.

I ett samhälle där ett rikare liv i materiell mening erbjödes alltfler människor bör vi också känna ansvaret för att de kulturella värdena inte blir förbehållna en liten privilegierad grupp. De som har varit lyckliga nog att ärva en god kulturmiljö kan nog inte riktigt värdesätta detta, och jag tror inte heller att de kan förstå vilket handikapp det är för den som stått utanför den stängda dörren till konsternas värld.

De fattiga i min ungdoms generation var dubbelt fattiga, därför att denna dörr var stängd för dem och därför att de inte såg några utsikter till att

kunna passera den. Dagens och morgondagens generationer, materiellt så mycket rikare, bör också få glädjen att leva i en kulturellt rikare miljö.

Åttonde huvudtiteln har under de senaste åren gett löften om detta, löften som ser ut att kunna infrias. Även om man kan diskutera detaljer eller på en eller annan punkt skulle kunna vilja ha andra lösningar måste man slå fast, att vi är på väg mot en kulturvänligare miljö i vårt land. Vi har fått ökat stöd åt utbildning, nyvärdering av det konstnärliga skapandet, stimulans till nya aktiviteter sådana som filminstitutet, nya teaterskolor, rikskonsertverksamheten och andra former av folkupfostran i kulturmiljö. Till detta senare skulle jag vilja lägga det under det gångna året ökade studiecirkelstödet, ty var om inte inom folkbildningsarbetet och i folkrörelserna finner vi kulturarvet och kulturtraditionen levande?

Hundratusentals människor i vårt land från förut kulturfattiga miljöer har funnit vägen till boken, teatern, sången och musiken, och inte bara som självändamål, utan de har sedan gått ut som missionärer och skapare av nya traditioner. Jag kan inte i detta sammanhang underlåta att nämna radions betydelse. Endast för min personliga del har radion såsom lärare och vägledare inte minst på musikens område betytt så oerhört mycket, att bara detta för mig är ett skäl för att placera radion på en hedersplats som kulturskapande faktor. Kan TV fortsätta denna tradition, har vi all anledning att med statsrådet Skoglund ge medel till en fortsatt utbyggnad.

Att satsa på kulturfrämjande aktiviteter ger inte samma yttre glans som att investera i fina bilar och rymliga parkeringsplatser eller lyxkrogar modell Operakällaren, men det ger en återbäring som höjer livsvärdet hundrafalt i generationer framåt. Jag känner mig ha ett angeläget ärende när jag i dag vill föra fram en kulturfråga, som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

på sätt och vis kan sägas vara ett värmlandsproblem men som jag anser är en angelägenhet för hela landet och för den kulturpolitik vilken jag tidigare har berört. Det gäller Folkliga musikskolan i Ingesund.

Denna skapades för något mer än 40 år sedan av bildningsentusiasten Valdemar Dahlgren och har mer och mer blivit ett centrum för det rika musikkulturliv, som förekommer i västra Värmland. Den har också blivit känd och välkänd som utbildningsanstalt för musikhögskolor och musikstudieledare med avnämning över hela landet, med kursplaner efter de krav som kan komma att ställas i småkommunerna på musikhögskolor och musikledare med rikt differentierade arbetsuppgifter. Många går också från denna skola till fortsatta studier vid musikhögskolan eller Sveriges Radios orkesterskola vid Edsbergs slott.

Under oerhört pressade ekonomiska förhållanden har kollegiet och styrelsen under många år drivit utbildningsverksamheten fram till en kvalitet, som är vitsordad bland fackmän. Men situationen har blivit alltmer svårömsad allteftersom tillströmningen av elever blivit större och större, samtidigt som skolans resurser inte har förbättrats. I dagens situation kan man faktiskt skönja det läget att skolan står och faller med utsikterna till bidrag från stat och landsting. Först och främst gäller det medel till nybyggnader, som kan ge ändamålsenliga lokaler och en bättre utrustning. En lösning av huvudmannaskapet är också nödvändig. Vinsten skulle bli större trygghet för anställda lärare, liksom att skolan kunde få fasta kursplaner med inträdesprov och betyg samt av staten godkänd examensrätt. Därmed skulle skolan vinna officiellt erkännande som ett av de finaste kulturprojekten i vårt land.

Men allteftersom byggnader och utrustning slits ned och ingenting händer utom det att de goda lärare som finns vid skolan börjar söka sig över till ar-

betsanställningar, som ger bättre framtidsperspektiv, står det klarare och klarare för styrelsen, kollegiet och andra av skolans vänner, att det är fara för att man måste lägga ned utbildningsverksamheten. Och detta mitt under det att musikintresset stimuleras av stat och kommun på olika sätt, att de kommunala musikskolorna blir fler och fler och efterfrågan på musikhögskolor och musikhandledare växer!

Värmlands läns landsting har insett faran och är säkerligen berett att bestrida en del av kostnaderna för byggnation under förutsättning att staten garanterar att det blir möjligt att göra nybyggnader och att staten ställer sig som huvudman för skolan. Jag har hört sägas att landstinget skulle kunna gå med på att svara för 75 procent av kostnaderna. Det rör sig om mellan 2 och 3 miljoner, och detta belopp borde vara värt att satsa på en väl vitsordad verksamhet, en verksamhet som jag tycker skulle bli en bra mursten i det kulturbygge som statsrådet Edenman håller på att resa och genom vilket han säkerligen kommer att skapa sig både berömmelse och tacksamhet.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! I går försökte jag något mindre engagerat än vanligt förstå vitsen med herrar Strängs, Ohlins, Heckschers och Hedlunds parader under TV-tid och konstaterade åter med förvåning, hur mycken tid som kan förbrukas för att säga nästan ingenting. Det hela urartar mer och mer till ordrytteri, flåspatos och tidsslöseri, där bristen på humor tävlar med förakt för tittarna och lyssnarna. Det finns inte ett arbetarmöte i Sverige där debattörerna skulle tillåta sig så oparlamentariska dillerier som man gör i det svenska parlamentets fyrpartiuppvisningar. TV säger kanske, i bristen på underhållning, som Kajsa Warg: Man tager vad man haver.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Jag måste emellertid medge att statsministerns framträdande på kvällen och det därpå följande replikskiftet dock förde in någonting nytt. Jag tolkar hans utfall mot Hermansson som ett erkännande av att vår partikongress och dess program både gjort ett starkt intryck och skapat en viss förvirring om taktiken. Där finns också nyanser som förtjänar en allvarlig prövning.

Jag är enig med Hermansson och glad över det sätt varpå han under den korta tid som stod honom till buds tog upp den kastade handsken. Jag vill dock utnyttja möjligheten att göra några personliga reflexioner. Jag begränsar mig till fem punkter.

Herr Erlander spelade upp den gamla skivan om kommunistiska partiets förmenta hörsamhet mot andra kommunistiska partier. Vi har, som Hermansson sade, ingen gemensam internationell organisation, inga organisatoriska band visavi andra kommunistiska partier. Vi tror dock att det finns frågor, där en internationell samverkan behövs. Försvaret av freden är en sådan fråga. Kampen mot internationellt strejkbryteri och kampen mot export av kontrarevolution är en annan gemensam fråga. Stöd åt de arbetande i alla länder — inte minst i de länder där dessa själva tagit makten och bygger socialismen — är en tredje fråga av detta slag, det ideologiska samförstånd som uppstår genom erkännandet av samma samhällsvetenskap, samma målsättning på lång sikt, en fjärde.

Jag skulle tro, att om herr Erlander ville uppriktigt förklara, varför den svenska arbetarrörelsen varit för internationellt samarbete, varför hans parti fortfarande är medlem i en internationell organisation och varför man i hans parti ännu sjunger »ty Internationalen åt alla lycka bär», så skulle han svara på nästan samma sätt som jag här har gjort. Vi har lösli- gare förbindelser än hans parti med andra länders partier, men våra motiv för sam-

arbete och samverkan i dessa frågor skiljer sig väsentligen inte.

Vad Sovjetunionen beträffar borde vi inte behöva tvista därom heller. Här bryter sig två uppfattningar om vad som är bäst för vårt eget land. Den ena är att förneka geografiens bud och i stället bygga Sveriges framtid på förhoppningen att vår mäktiga granne, som alltid kallats arvfienden, skall krossas. Den andra uppfattningen är att Sveriges nutid och framtid är bäst betjänt av korrekta, vänskapliga och fredliga relationer visavi vår mäktige stormaktsgranne. Jag misstänker att om herr Erlander ställdes inför valet mellan dessa båda positioner skulle han välja *vår* ståndpunkt, och han har redan på åtskilliga punkter valt denna.

Herr Erlander sade i går: Ta avstånd från Er kritik av regeringspolitiken, och vi behöver inte längre två arbetarpartier. Och framför allt: Hämta inte impulser och order från Moskva så att man kan tro att den vänskapliga attityden är varaktig.

Vår ordergivare är den svenska arbetarklassen, dess behov och dess målsättning som vi uppfattar den.

Är inte metoden att skylla Moskva för vår kritik av regeringspolitiken jämförlig med försöken att skylla krig och andra prövningar på solfläckarna eller Guds missnöje? Herr Erlander nämnde årtalet 1947, alltså det år när efterkrigsprogrammet liksom socialiseringsutredningen efter första världskriget lades på hyllan. Kan han inte se motiv för kommunisternas förändrade attityder till hans regering i förändringarna i regeringspolitiken? Det har varit en politik först av kamp för det arbetande folket — det var efterkrigsprogrammets tre år. Vidare har det varit en period av förvaltande, en strävan att utplåna de partiskiljande frågorna visavi borgarna — alltså åren 1948—1956 — som tyvärr ledde till att borgarna tog majoritet både bland väljarna och i andra kammaren. Det har slutli-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

gen varit en period — 1957—1963 — som betydde skärpt kamp mot de borgerliga, stora sociala och kulturella reformer och en viss samverkan med kommunisterna.

Inför faran som stod klar 1956 blev en viss samverkan möjlig, och den bör fortsätta. Men det beror i hög grad också på herr Erlanders regering och parti och den politik de för.

Med regeringens nuvarande politik är en samverkan möjlig på så viktiga områden som utrikespolitikens målsättning, social- och kulturpolitiken. Kruxet är den ekonomiska politiken och frågan om samhällets roll däri på längre sikt, alltså frågan om socialismen. Herr Erlander gav en intressant antydan i går att åsiktsskillnaden här kanske främst avsåg tempot i samhällets ekonomiska förändring. Om det vore så väl, hade vi kommit långt på vägen mot ett enda arbetarparti i vårt land. Men ännu består de skilda meningarna om klasskamp eller samverkan med storfinansen, om socialiseringen eller det så kallade blandsamhället, som uttrycker regeringens målmedvetna inriktning på att det besittande fåtalet skall disponera över nationens tillgångar. Därför behövs fortfarande ett kommunistiskt parti.

Herr Erlander förklarade i går sin odemokratiska position att införa en gradering av väljarnas röster och försöka köpa mandat med så få röster som möjligt och göra dem så värdelösa som möjligt för andra partier med en hänvisning till Weimarrepublikens och den franska författningens sammanbrott. I Tyskland var det alltför många partier, sade han, och i Frankrike tydligen också, sex partier nämnde han. Men Weimarrepubliken föll ju inte därför utan därför att de ekonomiskt maktägande styrde in på ett nytt krig, att borgarna nådde majoritet, att det uppstod ett nazistparti med 13 miljoner röster och att socialdemokraterna i det avgörande presidentvalet valde Hindenburg till president och fick Hitler på köpet.

Den franska republiken föll på grund av tre förlorade krig, i Indokina, mot Egypten och i Algeriet och därför att dess kolonialvälde störtade samman.

Om sex partier betyder att en republik måste störta samman är väl enligt herr Erlander ett parti häst? Eller kanske två partier som i USA, där arbetarklassen är utan politiskt inflytande?

Borde vi inte anständigtvis kunna ena oss om att svenskarna, som är bara två per tusen på vår jord, inte ensamman förfogar över monopolet att bestämma vad som är demokrati? Kanske andra folk, som har en del avvikande åsikter, också förstår en del av denna sak?

En sådan tolerans är kanske väl mycket begärt av herr Erlander? Han förklarade i går att demokrati var det väsentliga och att frågan om borgerlig eller socialistisk inriktning är en bisak. Om jag tar hans egna definitioner skulle alltså sättet att styra vara viktigare än vart man styr. Det är alltså hans partis ståndpunkt.

Viktigare är emellertid, att den ståndpunkten förutsätter en skillnad mellan demokrati och socialism som inte finns. Vi vill socialism — därför är vi demokrater. Vi föreställer oss inte socialism utan demokrati, och vi kan allra minst behandla detta som två skiljaktiga kanske konkurrerande och oförenliga storheter.

Jag vill dock på en punkt instämma med herr Erlander. Frågan om en ny författning är kanske den politiskt viktigaste fråga som står på dagordningen i vårt land.

I år är det 50 år sedan första världskriget och 25 år sedan andra världskriget började. Det är också 155 år sedan vårt senaste egentliga krig slutade och vi fick vår ännu gällande grundlag. Ett förlorat krig och en ny grundlag är ingen ovanlig kombination.

Och nu diskuterar vi frågan om en ny grundlag — vi gör det i fred som en senkommen reflex av det senaste stora kriget. Vi gör det i känslan av

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

att världen är otrygg, full av faror och att den största av alla faror är risken för ett nytt krig, anført av den moderna teknikens monster.

Det av författningskommittén utformade förslaget till ny grundlag är produkten av ambitiöst arbete. Där finns redliga uppsåt och åtskilliga förträffliga idéer. Det innebär en anpassning inom vissa gränser till en ny tid och nya förhållanden. Det spikar vissa resultat, uppnådda i kampen för demokratin, resultat som står i strid mot den ännu gällande grundlagen.

Därmed är inte sagt att slutresultatet är klanderfritt. Tvärtom finns där mycket som måste kritiseras och bör kritiseras nu. Där finns åtskilliga anledningar till både frågetecken och protester.

En ny grundlag — det är en stor sak. Om det är en god, ny grundlag förtjänar den att äras och hugfästas. Inte minst: den förtjänar en riktig motive-ring, så att inte anhängare och motståndare kan enas om att det egentligen är likgiltigt — och att vi klarar oss bra ändå. Redan har höga röster höjts för ståndpunkten att utvecklingen hittills varit möjlig i strid mot 1809 års grundlag. Bakom sådana uttalanden ligger tanken att en ny kanske skulle försvåra den vidare utvecklingen. Detta är som jag ser det förryckt. Därtill kan läggas att inte ens de ljumma och oförstående genom sofistiken skall tappa sikten över vad det egentligen handlar om och kanske säga som gumman om parfymen: »Bra att den finns men synd att den skall behövas.»

Det är dock inte bara så, att den nuvarande grundlagen är passé — den är otillständig, ibland rent av livsfarlig. Den möjliggjorde strax före första världskriget en statskupp, och den legaliserar sådana. Den ledde under andra världskriget till att ansvariga — regering och riksdag — fick böja sig för en oansvarig makts vilja, en makt som därtill är mot allt åtal fredad.

Den har alltså ingenting med det mo-

derna samhället att göra, den strider mot demokratiens anda och bokstav, den tjuvbromsar utvecklingens mäktiga farkost och kan styra denna till avgrunden. Konungen skall styra landet. Konungen skall till- och avsätta regeringar. Konungen skall godkänna eller förkasta riksdagens lagstiftning och andra beslut. Konungen skall avgöra kommandomål och viktigare utnämningar. Konungen skall besluta om landet skall gå i krig, liksom om och när det skall sluta fred. Och denne konung får inte kritiseras utöver vad hans underhavande finner godtagbart, och alla hans handlingar är för allt åtal fredade.

Om en stackars riksdagsman höjer rösten mot Konungens förträffliga ämbetsmän och förvaltare, hur upprörande de än handlar eller inte handlar, får den arme syndaren en påminnelse om vad vår grundlag tillstår.

Under dessa förhållanden ger det något av en chock att ta del av utredningens ängsliga undvikande av de avgörande skälen för en ny författning — det formella och diffusa orerandet kring det faktiska contra det formella i grundlagen, av vad som kan och inte kan kodifieras, om riskerna att handla olagligt för den som följer grundlagen, en grundlag där mindre andan än bokstaven skall äga giltighet.

Men det finns förstås ett slags mening med alla dessa ritualer för att undvika realiteterna. Meningen är såvitt jag förstår att arbetet bara skall bli till hälften utfört. Man skall bevara monarkien och i viss mån stärka dess ställning, bevara ståndsprivilegierna, bevara en faktisk tredelning av makten, kungens inflytande över regeringsbildningen, kungens möjlighet att besluta om urtima riksdag, utnämningar och den samtida oansvarigheten, domares och ämbetsmäns oavsättlighet och okränkbarhet.

Jag frågar då, herr talman: Är de inledande goda orden i kap. 1, § 1, »All statsmakt i Sveriges rike utgår från Sveriges folk», eller orden i § 6, »Riks-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

dagen företräder svenska folket», uttryck för realiteter eller saknas det täckning för dem? Om man bevarar monarkien och om regeringens beslut måste fattas av konung och regering i konselj — en oansvarig och en ansvarig instans — kan man då säga att demokratin, den nya tidens krav och behov är lagfästa? Om domstolar och förvaltningar, som hittills skett, skall oberörbara och okränkbara av riksdagen och av folkets missnöje få bedriva en verksamhet som borde angå varje medborgare, kan man då tala om en verkligt demokratisk förändring? Och tar vi inte ett steg tillbaka från rättslighetens och demokratiens väg om, som det heter i kap. 4, § 9, befogenheter som bara tillkommer riksdagen och regeringen kan överlåtas till någon s. k. överstatlig myndighet som lagstiftar i stället och övertar våra statsmaktens befogenheter mot andra stater?

Är det verkligen demokratiskt, herr talman, att i tjugonde århundradet skriva in följande i en ny grundlag: »De forna riksståndens privilegier, förmåner, rättigheter och friheter skola fortfarande gälla», eller att adelns och prästerskapets rättigheter och privilegier inte kan attackeras av riksdagen och regeringen, hur otidsenliga och hinderliga de än är, utan att riddarhuset respektive kyrkomötet ger sitt tillstånd därtill? Är det vidare demokratiskt att riksdagen, som är suverän att stifta lagar, berövas denna suveränitet när det gäller kyrkolagar, där såväl riksdag som regering enligt förslaget måste samverka och därtill få allmänna kyrkomötets bifall för att åstadkomma ett beslut?

Nej, det måste klart sägas ut att en ny grundlag med bevarad monarki är ett svek mot demokratiens idé och behov. Den politiska demokratiens behov den republikanska statsformen. Parlamentarism och monarki är försök att förena det oförenliga, ett slags politiskt tidelag.

Detta har ingenting med personliga sympatier eller antipatier visavi monarken att göra. Det kan finnas dåliga kungar och kanske även bra kungar. Personligen har jag ingenting emot den nuvarande kungen. Det lilla jag känner till om honom har gett mig intrycket av en redbar, ambitiös och plikttrogen människa som har mer sinne för demokratiens krav och folkets välfärd än den osunda, reaktionära och fjäskande omgivning i vilken han dväljes och vars atmosfär av medeltid, prål och österländsk prakt de högtidliga mötena mellan kung och riksdag bär så förödmjukande vittnesbörd om. Det gäller alltså inte här en inställning till person utan till principer och ett system som inom sig gömmer stora faror för reaktionära återfall och utrikespolitiska äventyrligheter.

Om jag alltså saknat känslan av att man har lagt tillräcklig vikt vid ämnet och den politiska logikens krav i författningsförslaget kommer till detta även intrycket av kohandlande och principlöshet när det gäller vissa konsekvenser av förslaget till ny grundlag. En ruttan kompromiss har träffats om en enkammarriksdag, där en minoritet av folket kan bli majoritet i riksdagen och där själva valsyste­met är ännu mer orättfärdigt än det nuvarande. Om nuvarande system räcker att säga att kommunisterna får betala mer än dubbelt så många röster per mandat som övriga partier vid val till andra kammaren. Vid val till första kammaren räcker inte 155 000 kommunistiska landstingsröster för ett mandat, medan regeringspartiet får varje mandat för 28 000 röster. Samma orättvisor skulle bestå vid valet till den tänkta nya enkammarriksdagen. Men dessutom skulle i ett samtidigt regionval 60 mandat fördelas på ett sensationellt rättsvidrigt sätt.

Om jag för att nämna ett exempel utgår från att de fyra andra partierna fick samma röstsiffror som vid senaste va-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

let och kommunisterna kunde erövra 400 000 röster, lika fördelade över hela landet, skulle kommunisterna ändå inte kunna få något av de 60 regionmandaten. I samma exempel skulle högern få 8 mandat, centerpartiet 6 mandat, folkpartiet 9 och regeringspartiet 37 mandat! Medan kommunisterna berövades mandat trots 400 000 röster, skulle högern få betala 78 500 röster per mandat, centerpartiet 71 500, folkpartiet 69 560 och socialdemokraterna endast 58 000 röster per mandat. 58 000 socialdemokratiska röster skulle sålunda bli betydligt mer värda mandatmässigt än 400 000 kommunistiska röster!

Nu säger man: Exemplet är abstrakt. Men det visar de principiella konsekvenserna under bestämda betingelser av det förslag som utformats. Då frågar jag: Hur går det i så fall med det demokratiska grundkravet att varje röst skall ha lika värde? Om man lyckas att ställa nära 11 procent av väljarna utan mandat går det då att förhäva sig över den 40-gradiga skalan eller andra tidigare reaktionära påfund för att ställa arbetarna i pariaklass? Det är de som älskar att kalla sig de fyra demokratiska partierna som kläckt detta odemokratiska missfoster. Det är kanske detta som menas med det myckna talet om folkstyrets teknik, att förvandla så få röster som möjligt till mandat eller omvänt att så många röster som möjligt skall berövas mandat eller erhålla så få som möjligt. I detta exempel handlade det om 844 000 röster som inte kunde ge mandat eller om att regeringspartiet fick mandat genom att sätta var femte av konkurrenternas röster ur funktion.

Att åstadkomma en sådan överrepresentation för det egna partiet är oneliken teknik. Det är teknik men det är inte demokrati. I begreppet rösträtt ligger en ädel uppskattning av varje röst och alldeles särskilt av varje rösts lika värde. Men det system av valfiffel, där sättet att räkna röster skjutes före alla demokratiska principer och där röst-

kombinationer blir ett simpelt spekulationsobjekt — det är fientligt mot själva demokratien.

Hjalmar Branting citerade någon gång i riksdagen Heidenstams utmärkta Medborgarsång när han riktigt och tillräckligt ville värdera de gamla maktägarnas rösträttsskoj:

»Så vilja vi åter rösta fritt
som förr bland sköldar och bågar.
Men inte vägas i köpmäns mitt,
likt penningepåsar på vågar.»

Bildligt talat har man i författningsutredningen likt en samling krämare vägt röster och opererat med falska vikter och olagliga mått. Med tal om millimeterrättvisa tror man sig kunna tysta rättvisans krav, varje rösts lika värde och den demokratiska jämlikhetens bud. Med kravet om en stark regering, som inte skall bli stark genom sin politik utan genom att fiffla bort väljarnas beslut, föreställer man sig kanske att framtiden är räddad. Är det inte att begå självmord i fruktan för döden när man reser kravet om en effektivt fungerande demokrati, som skall bli effektiv genom att inte fungera?

Om jag betraktar förslaget till ny författning ur denna synpunkt — och hur kan den för övrigt uteslutas? — blir jag närmast glad över den organiserade långhalningen av frågan. Men ur andra synpunkter är dröjsmålet otillständigt. Det skulle ha varit helt onödigt om det goda uppsåtet att utveckla och försvara demokratien, som också är företrätt i förslaget, inte parats med den av mig kritiserade principlösheten och det primitiva partinitet.

Vår gamla grundlag skrevs för ett i grunden annat samhälle än dagens Sverige. I dag har dåtidens mäktiga klassgrupperingar krympt, även om en officiell utredning vill föreviga dåtida ståndsprivilegier. Bland dåtida fyra stånd fanns ingen arbetare, begreppet arbetarklass existerade inte ens. I dag har den okände arbetaren blivit majoritet både i riksdagen och hos folket.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Dätidens föraktade borgare har blivit den mäktigaste, som tagit alla andra och hela samhället i sin tjänst.

Men när Hans Majestät Konungen nu bör förbereda sin sorti, är det hans majestät arbetaren som pockar på sin rätt och kommer att ta den om man inte förstår att detta är tidens eget kärva bud, som man inte ostraffat ignorerar. I arbetarens värld finns det inte plats för ståndsprivilegier, för rikedomens allmakt, för de monopolistiska fabrikanternas tillverkning av tillättna respektive förbjudna tankar. För detta nya majestät är demokrati, jämlikhetskravet, socialismen dagens bröd och framtidens nyckel.

Om denna arbetarklass gäller verkliga vad Ossiannilsson en gång skrev:

»Vi har smitt, vi har smält, vi har
knogat och fällt,
vi har vält under svält hela berg om det
gällt —
det är tid att man ser våra dater,
och man ser, proletär, om du vill.»

Att inte förstå detta, att skriva grundlag utanför denna verklighet, det kan göra ett kommande beslut till en utmaning mot folket i stället för folkets redskap.

Jag nämnde, herr talman, inledningsvis några årtal med viktiga krigsslut. I dag har vi fred och en viss avspänning, och det mesta talar för att freden skall bevaras. Men det är något som hela tiden ropar nej, som hånar hoppet om fred och som försäkrar att kriget kommer. Det är militarismen, i vilken skepnad den än framträder. Bakom dess högsta beskyddare efter kriget i vårt land, generalerna Jung, Swedlund och Rapp, har miljarderna rullats upp som en gyllene matta, bredare och längre för varje ny generalgeneration. Jag har räknat ut att 4,5 miljarder kronor i årets statsverksproposition under olika poster skall användas för att »med krigets medel försvara freden», som det heter. Det är tre gånger så mycket som

under det dyraste året under andra världskriget.

Det talas mycket om rationalisering och sparsamhet även i militaristiska sammanhang. Det talet får väl illustreras av att på ett halvt dussin år har utgifterna för förvaltningar fyrdubbplats. Det klagas över att man inte kunde spåda på med ytterligare ett hundratal miljoner — de små slantarna som skulle ge de stora resultaten!

Nu kan vi tyvärr bara klara *en* stormaktsinvasion och fördröja en annan samtidig stormaktsinvasion jämte luftlandsättningar på andra platser. Det sägs att vi offerar uthålligheten till förmån för den stora massakern och följaktligen att om vi håller ut några veckor, skall vi få hjälp, gud vet varifrån. »Vi» behöver alltså inte tänka på möjligheten av en ockupation. Att »vi» förött våra stridskrafter, våra resurser, industrier och kommunikationer under de heroiska veckorna av massutplåning, det blir ett problem som den tänkte kommande hjälparen får sköta om. Och på dessa grunder har »vi» inte råd med ett neutralitetsförsvar och inte tid att skapa en kamporganisation mot ockupanter!

För övrigt är »våra» tankar om krigsfarans riktning oförändrad sedan mer än 300 år tillbaka. De representerar tradition och konvention, om vi mäter med seklers mått.

Nu är det dock klart att »vi» skall följa med vår tid. Därför behöver den svenska militarismen atomvapen men — observera! — inte vätevapen. De är ju tusen gånger mäktigare. Dem kan man inte överleva. Och nu närmar vi oss det magiska årtal då statsmakterna måste säga ja eller nej till militärens expertis. 1963 skulle det ske, enligt regeringspartiets kongressbeslut 1960. Sedan har man talat om 1964, men det är ju valår, och valår är aldrig bra för obehagliga beslut. Nu dröjer det alltså till 1965. Vid nästa remissdebatt står således frågan kanske på dagordning-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

en. Det vore som i september 1962. Få politiker »sa flaska» om en ny upp- rustning då, men bara en månad efter valet spädde »vi» på militärbudgeten med 400 miljoner kronor, och det gick ju fint.

Det är alltså meningen att driva en valrörelse utan att hosta om svenska atombomber. När sedan valet är över, har »vi» fria händer att utan en dags försening sätta igång med tillverkning- en eller bordlägga frågan ytterligare.

Amerikanarna fyller i år på sitt kärn- vapenförråd till 50 000 atom- och väte- bomber, och ryssarna lär inte stå utan möjligheter att balansera den skräck- arsenalen. I denna fasansfulla situation hoppas vår militärledning få vara med i kedjereaktionernas dödslek. Vi är för vår del motståndare till detta, och vi har föreslagit att riksdagen i år skall göra slut på både förhoppningarna om svenska atomvapen hos atombombens vänner och skrällen hos dess fiender. Det är tydligen på hög tid. Det går också helt i linje med att Sverige underskri- vit provstoppsavtalet och med Sveriges medverkan i avrustningskonferensen i Genève, att det nu sägs ett klart nej till alla krav på och alla förhoppningar om svenska atomvapen. Det skulle också innebära att all s. k. skyddsforskning, som förbereder framställning av svens- ka atomvapen, upphör.

Vi har lagt fram detta förslag för årets riksdag. Det tycks vara lika bränn- bart som en atomkrevad. Inte en enda tidning utom den kommunistiska pres- sen har såvitt jag funnit med ett enda ord antytt att förslaget ställts. Det ver- kar synkroniserat, organiserat. Det är ju inte första gången som viktiga kom- munistiska förslag förtigs av alla media som sysslar med nyhetsförmedling.

Det befriar emellertid inte riksdagen från tvånget att tala. Vi väntar på ut- skottets svar. Vi kommer att bevaka det. Vi skall också finna medel att klar- göra saken inför svenska folket och genombryta den mur av tystnad som

det sjuka samvetet har rest kring det förestående avgörandet av vår tids mest olyckspladdade fråga.

Jag begär inte remiss till något ut- skott av detta, men hade herr talman- nen makten därtill, skulle jag begära hans medverkan att remittera dessa ty- värr mycket kritiska synpunkter till det svenska folket.

Herr NELANDER (fp):

Herr talman! Det finns ett honnörs- ord, som vi alla sätter högt och för vars innehåll vi är beredda att kämpa — det är friheten, den yttre såväl som den inre. Vi är säkert också eniga om att friheten alltid måste vara förenad med ansvar. Om så inte är fallet, blir friheten en chimär och leder till kaos. Det är då diagonalen skall dragas mel- lan frihet och ansvar som skiljaktighe- ter i bedömningen uppstår.

I en remissdebatt i anledning av stats- verkspropositionen är det väl ganska naturligt att de materiella och ekono- miska problemen blir dominerande. Och visst känner vi alla ansvaret för att lösa dem på enligt vår mening bästa sätt. Men vi får i dessa sammanhang inte glömma bort människan. Politikens mål är ju til syvende og sidst, som Dag Hammarskjöld vid något tillfälle ut- tryckt det, att *hjälpa människorna* — förvisso inte bara materiellt och tim- ligt utan också i andra avseenden. Ett bra ord härför har tagit plats i den officiella vokabulären; jag tänker på or- det *människovård*, som trätt i stället för andra mer eller mindre lyckade uttryck. Vi talar sålunda om hälso- och sjuk- vård, familje- och åldringsvård, nykter- hets- och kriminalvård, ungdomsvård etc. I detta sammanhang vill jag gärna uttala min glädje över den i åtskilliga fall kraftiga upprustning av vården som föreslås i statsverkspropositionen — låt vara att man på en del punkter skulle ha önskat ännu mer. Särskilt glädjande är det utbyggda stödet åt ungdomsvår- den och ungdomsorganisationerna — i

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

stor utsträckning efter förslag från ungdomsutredningen.

Låt mig få beröra några av våra ungdomsproblem. I den prognos som fängvårdsstyrelsen gjort och som justitieministern synes ha godtagit utan kommentarer, beräknas fångantalet komma att mer än fördubblas fram till 1980, d. v. s. stiga från något över 5 000 nu till 10 500 om 15 år. Det allvarligaste i denna tendens är onekzigen att brottsligheten ökar mest i de lägre åldrarna. Stockholmspolisen upplyser att av de under fjolåret för inbrott gripna 390 var under 21 år, och antalet ungdomar under 15 år som förhörts var 341 — de yngsta bara 6—7 år. Det är fel att tro att detta bara är ett storstadens problem, även om förhållandena är värst där. I min hemstad var under fjolåret av 587 uppklarade brott 121 begångna av ungdomar under 18 år — av dessa var inte mindre än 68 under 15 år.

För att komma till rätta med den alltmer stigande brottsligheten och de allt besvärligare ungdomsproblemen måste alla goda krafter förenas och ett ännu bättre samarbete åstadkommas mellan hem, skola och barnavårdsmyndigheter samt inte minst med ungdomsorganisationerna. I och med att de senare får större ekonomisk hjälp bör de också kunna ta större ansvar och engageras mer när det gäller att ta hand om »ungdom på glid».

Visst är det betänkligt att så många ungdomar kommer in på brottets bana redan i 13—15-årsåldern. Då är frestelsen till gängbildning störst. Just där skulle ungdomsorganisationerna sätta in de verkliga stötarna. Ju yngre förstängångsbrottslingarna är, desto större är risken för återfall.

Religionssociologen Berndt Gustafsson i Lund har i en tidskriftsartikel nyligen erinrat om att man i den internationella forskningen alltmer börjat inse religionens plats i människovården och dess betydelse för den mentala hälsan. En av världshälsoorganisationens ex-

pertkommittéer har rekommenderat en integrering också av religiös expertis och sakkunskap i den förebyggande mentala hälsovården. Det är inte längre möjligt att i detta avseende isolera samhälle och religion från varandra. Det är hyckleri att tala om individuell människovård och samtidigt gå förbi religionsproblemen, säger docent Gustafsson.

Helt motsatta tongångar finner man ofta i våra massmedia, främst några av de större tidningarna. Där lyder ropet: Bort med religion och moral och hämningar! I själva verket är det förvisso en liten men desto mer högljudd minoritet av intellektuella rationalister, som i »frihetens» namn vill kasta ansvaret över bord. Den stora massan av vårt folk och vår ungdom har nog en sundare inställning. Men man måste befara, att den ofta högljudda och ohämmade propagandan i våra massmedia kan få menliga följder, främst för vår ungdom.

Förbudet mot visning av filmen »491» har väckt ett ramaskri bl. a. i några av våra största tidningar, och man ropar på filmcensurans avskaffande. Statens biografbyrå, det officiella kontrollerande organet — som med eller utan hörande av granskningsrådet enligt sina direktiv icke må godkänna film eller del av film, som kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller leda till förbrytelse — motiverar sitt ställningstagande bl. a. med att filmens skildring av »ett antal sadistiska och destruktiva ungdomsbrottslingars hat, snedvridna eller perverterade sexuella yttringar och brutala, obscena tal är ägnat att på ett chockartat sätt skadligt påverka framför allt pubertetsungdom».

Observeras bör att beslutet fattats med stöd av tre läkare, varav två barnläkare och en psykiater.

De flesta av riksdagsledamöterna har säkert inte sett filmen i fråga, och man bör väl i allmänhet inte yttra sig om det som man inte tagit del av. Men nog

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

tycker man att de motiv biografbyråns anfört för sitt beslut, liksom de beskrivningar som förekommit i pressen säger tillräckligt. Byråns anför sålunda bl. a.: »Filmens koncentrerade och intensiva sammanställning av brutalitet och råhet med sexualitet (våldtäkt, säregen form av tidelag, kvalificerad prostitution och brottslig homosexualitet) kommer att i stor utsträckning drabba människor, som befinner sig i ett utvecklingskede av emotionell labilitet och famlande osäkra värderingar.»

Statsrådet Edenman, som har att ta ställning till ett överklagande av biografbyråns beslut, har i ett intervjuuttalande kastat fram frågan, som vi alla gör oss: »Vad skulle i praktiken hända, om vi släppte loss allting?» Och herr Edenman fortsätter: »— — — i dagens situation, när man fortfarande vet så litet om framför allt de mentalhygieniska effekterna på barn och ungdom, innebär det ett fantastiskt steg att slopa hela censuren. Vad skall då komma i stället? Enbart själva existensen av en censur förhindrar i varje fall att en verklig undervegetation inom filmproduktionen kan komma fram.» Så långt herr Edenman. En mycket bred opinion ute i landet ställer liknande frågor och skulle med förskräckelse ta emot budskapet, att regeringen upphävt förbudet. Jag vill alltså vädja till ecklesiastikministern — som inte är närvarande men som jag hoppas ändå tar del av debatten här — att låta förbudet kvarstå.

På vissa håll anses det gammalmodigt att anlägga moraliska synpunkter på sådana frågor. LO:s egen tidning har i en artikelserie hånat och förlöjligat den målsättning som hittills varit gällande för högre kulturer, nämligen att infoga sexualiteten i gemenskapens, ansvarets, kärlekens och familjebildningens sammanhang. Kristen livsinställning är förvisso inte sexuallfientlig men den ser sexualiteten som en i skapelsen nedlagd gåva, som — rätt vårdad — kan bli ett uttryck för en djup gemenskap människor emellan.

Men just därför anser vi att det program, som i detta avseende framförts i Aftonbladet och på annat håll, innebär fara för samhälle och individ och framför allt förförelse av det unga Sverige, den ungdom som vi alla har ansvar för och väl i görligaste mån vill skydda.

Man har bland invändningar mot filmcensur bl. a. hänvisat till att TV själv har att censurera sina program. Och visst vore mycket att anföra härtill. När man annonserar »Ej lämplig för barn», menar man att överföra ansvaret på föräldrarna, och naturligtvis har dessa att ta det verkliga ansvaret för sina barn. Men här går dock TV-programmen rakt in i hemmen — även sådana hem, där far och mor inte är vakna över sitt ansvar eller kanske rent av lämnat barnen för sig själva. Sveriges Radio kan sannerligen inte heller komma från sitt stora ansvar för vårt uppväxande släkte och bör därför noga — än bättre än hittills — sovra dessa sina program. Undersökningar som nyligen offentliggjorts i Amerika har gett våldsfilmerna skulden för tilltagande brutalitet i ungdomsvärlden.

På tal om Radio-TV borde detta monopolföretag bättre sovra även andra program och intervjuinslag. När man t. ex. nyligen gav ett reportage från elevriksdagen, som säkert hade åtskilliga goda synpunkter på skolarbetet att komma med, valde man ut sexualundervisningen och lät några elever hänfullt kritisera bl. a. skolöverstyrelsens uttalande att »avhållsamhet är det enda skolan måste hävda». Man skulle vilja fråga, om Radio-TV:s redaktörer får härja fritt utan att ansvariga chefer blandar sig i programmen.

Att svenska folket trots sekularisering och trots en pockande antikristen propaganda fortfarande i mycket stor utsträckning har en positiv inställning till de kristna värdena, därom vittnar höstens namninsamling för kristendomsundervisning i gymnasiet med 2,2 miljoner svenskar över 16 år som undertecknare, d. v. s. 40 procent av alla

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

röstberättigade. Resultatet överträffar helt visst alla förväntningar men hade kanske blivit än bättre, om tiden utsträckts så att alla kunnat nås. Naturligtvis kan inte alla dessa undertecknare vara helt insatta i gymnasiets kurs- och timplaner. Givetvis är de inte heller beredda att förklara, varifrån ett eventuellt utökad timtal för ämnet skall tagas. Det blir vår sak i riksdagen, att sedan proposition framlagts se till att ekvationen går ihop.

I detta sammanhang skulle jag vilja rikta en fråga till ecklesiastikministern — jag hoppas den når fram till honom: »När kan gymnasieförslaget beräknas ligga på riksdagens bord?» Utredningen har tänkt sig det nya gymnasiet start hösten 1965. Men åtskilliga remissinstanser menar, att om — såsom herr Edenman lät förstå strax före jul — proposition kan läggas fram först till höststrisdagen i år, blir tiden alltför knapp för skolfolket, läroboksförfattarna och de kommunala skolmyndigheterna, och man skulle kunna starta först hösten 1966. Många skulle säkert värdesätta, om statsrådet kunde redan nu ge besked om hur han ser på saken.

Att för närvarande ta definitiv ställning till detaljutformningen av kurs- och timplaner kan naturligtvis inte komma i fråga. Att utredningens nedskärning av timtalet för kristendomsundervisningen — eller religionskunskapen, som man nu vill kalla ämnet — inte kan godtagas, det måste dock klart utsägas. Remissinstanserna kommer säkert att ha åtskilligt att erinra om också i denna sak. Och jag vill gärna tro, att statsrådet Edenman, inte minst efter den opinionsyttring som gjorts och den debatt som förekommit, allvarligt skall överväga förbättringar för ämnet i fråga om bl. a. utökad timtal. De tre reservanternas förslag till betänkandet utgör enligt vår mening ett minimum, som dock bör kunna ytterligare förbättras. Att ämnet tilldelas timtal även på de tekniska och merkan-

tila linjerna anser vi vara en kardinalpunkt. Märkligt vore onekligen om — inte minst i denna tid av utökade mellanfolkliga förbindelser — blivande ekonomer och tekniker, som beräknas bli 44 procent av gymnasisterna, inte skulle bibringas religionsundervisning. Även ateister borde inse, att man för att få en riktig föreställning om olika folks uppfattning i livsfrågorna måste studera trosformerna och tankelinjerna. Därför är det ju så som doktor Alf Ahlberg framhållit i en skrift, utgiven av religionspedagogiska institutet, att man »inte förstår något av den västerländska kulturens andliga skapelser på något område utan kännedom om åtminstone de bibliska grundmotiven... Man kan utan överdrift påstå, att det i västerlandet varken i gångna tider eller i vår egen tid finns någon stor dikt eller konst, för vilken inte bibeln direkt eller indirekt varit inspirationskällan och som icke förutsätter kunskap om den.» — Oändligt många hyser därför den meningen, att bibelkunskapen är av största betydelse för elevernas personliga mognad och för deras ställningstagande i viktiga livsfrågor.

Eftersom man starkt ifrågasatt de ungas intresse för detta ämne och även lämnat vissa opinionssiffror, kan det ha sitt värde att anföra siffror från en tidningsenkät bland cirka 1 000 gymnasister i olika ringar och olika läroverk. Det visade sig att 91 procent av ungdomarna ville ha religionskunskap, 64 procent ville ha fler timmar än utredningen och inte mindre än 86 procent ville ha ämnet representerat i samtliga fem lärokurser.

I detta sammanhang får jag kanske också säga ett par ord om den nya, frivilliga och tvååriga fackskola som är avsedd att påbyggas grundskolan och på så sätt avlasta gymnasiet. I det betänkande som nu också är ute på remiss har föreslagits, att i två av de nya fackskolorna, nämligen den sociala och

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

den ekonomiska, skall ämnet Livsåskådning- och religionskunskap få två veckotimmar. Detta är ju i linje med vad jag tidigare anfört i fråga om de olika gymnasiekurserna. För den tekniska fackskolan finner utredningen det även motiverat att införa denna undervisning, men den har där fått stå tillbaka för direkt fackutbildande ämnen. I likhet med reservanten i utredningen anser vi, att ämnet även bör föras in i den tekniska skolan och att plats härför beredas enligt reservantens förslag. Tekniker på alla nivåer kommer att få stort inflytande på samhällets utformning och få arbetsledande funktioner. Ökad människokunskap och kännedom om olika livsvärderingar bör därför komma med även vid den tekniska utbildningen.

När riksdagens Kristna grupp vädjar till ecklesiastikministern och regeringen att i det nya gymnasiet ge religionskunskapen en bättre ställning än vad utredningen gjort, har den förvisso en stor del av kammarledamöterna med sig och en mycket bred folkopinion ute i landet bakom sig.

I detta anförande instämde herrar *Rimmerfors* och *Westberg* (båda fp).

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! I den hittills förda debatten har åtskilliga talare givit uttryck för en viss oro i fråga om utvecklingen inom det svenska näringslivet under kommande budgetår. Man har registrerat nedgången i industriens investeringar, som i varje fall till en del kan antas ha sin orsak i sämre lönsamhet och väsentligt minskade möjligheter till självfinansiering. Man har också pekat på den ansträngda kreditmarknaden och man har påvisat de svårigheter i konkurrenshänseende som det höga kostnadsläget inom vår industri har medfört. Dessa svårigheter kan förväntas bli än större, om Europa nu kommer att uppdelas i två mot varandra stående handelsblock.

Olika talare har dragit olika slutsatser av utvecklingen, och man har rekommenderat skilda åtgärder. Vad som emellertid är särskilt intressant och som jag i egenskap av företrädare för näringslivet har all anledning att särskilt understryka är den vikt, som finansminister Sträng själv och andra representanter för regeringspartiet numera tillerkänner näringslivet. Industriens investeringar spelar en avgörande nyckelroll, sade statsrådet Sträng i går. Man svävar alltså inte längre på målet i fråga om näringslivets betydelse för den svenska ekonomien och det svenska väståndet över huvud taget. Vi är tillräckligt realistiska, sade herr Sträng också, för att begripa vad en progressiv — ett ord som börjar bli rätt bekant i denna kammare — svensk industri betyder för folkhushållet och levnadsstandarden. Det har emellertid inte alltid låtit på detta sätt när man på regeringshåll talar om näringslivets betydelse, och det kanske inte alltid gör det nu heller ute i buskagitationen. Inte minst i efterkrigstidens debatter agerade företrädare för det nuvarande regeringspartiet som om det vore regeringen som skapade vårt lands västånd, som om det var socialdemokratien som lagt grunden till välfärds-Sverige. Man ville inte gärna tala om näringslivets helt avgörande betydelse i detta hänseende.

Jag är inte alldeles säker på om det är fråga om en verklig åsiktsförändring, om den nya näringsvänliga inställningen är beroende på att man nu känner sig så pass säker att man kan tala mer öppet än tidigare, eller om det helt enkelt beror på att de många åren i ansvarig regeringsställning lärt regeringspartiets företrädare så mycket, att de tvingats tänka om.

Jag lämnar orsakerna därhän. Vad som är uppenbart och avgörande är att man i regeringen numera öppet deklarerar en annan uppfattning om vårt näringsliv och den fria marknadshus-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

hållning och fria konkurrens som det förutsätter. Men trots detta är man uppenbarligen fortfarande belastad av det förflutna, av en viss misstro mot företagsamhetens frihet, och man är inte över lag beredd att dra de fulla konsekvenserna av sin åsiktsändring. Vår »starka» regering känner sig tydligt inte tillräckligt stark för att avskaffa kvarstående konkurrenshämmande regleringar och instrument som binder handlingsfriheten.

De stimulerande åtgärder man nu föreslår i statsverkspropositionen för att öka investeringsverksamheten och nedbringa i varje fall vissa kostnader är inte tillräckliga i dagens läge. De framstår som än mer otillräckliga, om man bedömer dem mot bakgrund av motsvarande injektioner på efterfrågesidan. Regeringen är synbarligen klart medveten om att sambandet mellan höga kostnader och begränsade kreditmöjligheter verkar hämmande på investeringsbenägenheten och därmed försvårar näringslivets anpassning efter en skärpt konkurrens. Men finansministern förbigår trots detta i finansplanen den aktuella motsättningen mellan å ena sidan anspråken på krediter och å andra sidan bankernas möjligheter att tillgodose dessa anspråk med den av riksbanken nu tillämpade penningpolitiken. Det är över huvud taget, vilket också påpekats i den allmänna debatten, anmärkningsvärt att herr Sträng icke ägnat denna konflikt någon uppmärksamhet. Går vi till nationalbudgeten för år 1964, som ligger till grund för finansplanen, finner vi hur just denna problematik diskuteras och att man ger uttryck för tydliga farhågor för kreditmarknadens möjligheter att fylla sin uppgift under år 1964. Man säger klart ifrån, att den nuvarande inriktningen och skärpan i kreditpolitiken knappast kan medge en kreditexpansion från affärsbankernas sida av hela den omfattning som finansplanens kalkyler utgår ifrån.

Såvitt jag förstår går det inte för oss att upprätthålla den expansionstakt som finansministern själv räknar med, om inte en sådan omläggning av penningpolitiken genomföres, att banksystemet får likvida resurser att ge de krediter expansionen fordrar. Det gäller här att välja antingen att skära ned olika utgifter i samhällsekonomin, att acceptera lägre investeringar och en lägre produktion än den som nationalbudgeten förutsätter, eller att ändra penningpolitiken i detta hänseende.

Herr talman! Det finns också i detta sammanhang anledning att påminna om att regeringen, trots att den måste vara medveten om den progressiva beskattningens kostnadshöjande effekt, ändå vill skärpa progressiviteten genom förslaget att avskaffa pensionsavgiftsavdraget. Den bortser alltså från den inverkan på kostnaderna som just progressiviteten medför både direkt och indirekt för ett näringsliv, som kräver allt fler specialutbildade, kvalificerade tekniker — tekniker för vilka i stort sett hela världen står öppen och som därför kan kräva och också tar ut nettolöner efter skatt vilka motsvarar bruttolöner som man tidigare inte ens vågade drömma om.

Regleringstänkandet finns fortfarande kvar i alltför stor utsträckning. Leder en reglering inte till åsyftat resultat utan i stället till nya missförhållanden, blir följden inte att man slopar regleringen, utan man bygger på med nya reglerande åtgärder. Den fria konkurrens som man så ofta talar för, inte minst då det gäller förhållandena i det enskilda näringslivet, är man inte beredd att acceptera då det gäller sektorer där stat och kommun engagerar sig.

Regeringen är numera klart medveten om att våra exportnäringars utvecklingsmöjligheter är beroende av ett fritt varuutbyte över gränserna. Jag skall gärna även i år ge en blomma till statsrådet Gunnar Lange för det intresse och den energi han under de senaste åren

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

lagt ned på att skapa friare bytesförhållanden mellan länderna och för det europeiska integrationsarbetet. Trots detta tycks dock varken han eller regeringens övriga ledamöter vara beredda att dra de fulla konsekvenserna av Sveriges handelspolitiska aktivitet och behov av internationell rörelsefrihet.

Man vidtar fortfarande regleringsåtgärder och man har fortfarande kvar ingrepp eller ingreppsmöjligheter, som försvårar det fria varu- och valutautbytet. Man behåller dem delvis därför att man hyser något slags vidskeplig rädsla för att släppa banden. Återhållsamheten är kanske också ett uttryck för farhågor för att en intensifiering av vår aktivitet ute på västkanten skulle kunna leda till missförstånd på östsidan.

Just dessa »överförsiktiga» farhågor och önskemålen att ha möjlighet att reglera utvecklingen har alltså ingått en oskön förening och lett till att vi i vissa hänseenden kommit att framstå som mindre liberala och mindre samarbetsvänliga än många andra med oss jämförbara fria stater. Medan i praktiskt taget hela Västeuropa en integrering av kapitalmarknaderna fortskrider i takt med den industriella integrationsprocessen verkar det som om man här hemma fortfarande ville så långt som möjligt isolera vår kredit- och kapitalmarknad från utlandet både genom att bibehålla valutareglering med åtföljande kontroll över kapitalrörelserna och genom den ekonomiska politikens inriktning och medel. I själva verket är vår kontroll över kapitalrörelserna och inte minst över värdepappershandeln unik i förhållande till med Sverige jämförbara länder. Vår attityd är negativ, men vi kan inte i längden bibehålla vår insulära inställning. Vi måste eftersträva att åstadkomma en integration mellan vår svenska kapitalmarknad och de utländska marknaderna. Detta kan inte ske, om vi inte återupprättar den internationella värdepappershandelns frihet. En gemensam kapitalmarknad

är en nödvändig parallell till den ekonomiska integration på varuhandelns område, som statsrådet Lange ju tagit till sin uppgift att söka förverkliga.

Det är emellertid inte bara i detta hänseende som vi måste skapa mer likvärdiga förhållanden för svenska företag och deras konkurrenter utomlands. Åtskilliga reformer skulle kunna åstadkommas när det gäller vår tämligen restriktiva banklagstiftning. Aktiebolagslagstiftningen skulle kunna omarbetas. Vi skulle genom nya former för garantier av olika slag — finanskreditgarantier och investeringsgarantier — kunna understödja svenska företag i deras kamp mot de utländska konkurrenter, som kan förlita sig på motsvarande åtgärder från sina respektive länders sida.

I detta sammanhang må det tillåtas mig att påminna om de reservationer, som Sverige på sin tid ansåg sig böra göra och av vilka flertalet fortfarande kvarstår, då OEEC:s s. k. kapitalliberaliseringskod antogs. Dessa reservationer väckte en föga smickrande uppmärksamhet för Sveriges vidkommande. Det finns också desto större skäl att påminna om dem, eftersom det vid ombildningen av OEEC till OECD i den nya konventionens artikel 2 uttryckligen föreskrevs, att medlemsstaterna skulle var och en för sig och gemensamt »fortsätta sina strävanden att minska eller avskaffa hindren för utbyte av varor eller tjänster samt för löpande betalningar samt att *bibehålla och utsträcka frigörelsen av kapitalrörelser*». I sistnämnda hänseenden har från svensk sida gjorts alltför litet. I debatten i går med herr Ohlin bestred herr Lange, att OECD skulle med ogillande bedöma den svenska ståndpunkten. De uppgifter som jag har fått tyder på motsatsen. Jag tror inte heller att herr Lange verkligen kan förneka att OECD intar en starkt kritisk inställning till den svenska hållningen.

Låt mig också, herr talman, erinra

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

om att Sverige trots sina stora insatser på utvecklingsområdet fortfarande inte velat ansluta sig till det samordnande organ som verkar inom OECD på detta område, nämligen kommittén för utvecklingshjälp, DAC. Den svenska avisande ståndpunkten till det organet blir för varje dag alltmer orimlig. Och vi kommer från vår sida att aktualisera frågan om svensk anslutning ända till dess att regeringen upphör med sitt motstånd, vilket den så småningom måste göra — det är min bestämda övertygelse.

Motsvarande obenägenhet — men den ligger på ett annat plan; det skall jag gärna erkänna — att medverka i internationellt samarbete kommer till uttryck i den officiella svenska ståndpunkten i förhållande till Europarådets domstol enligt konventionen för de mänskliga rättigheterna. Sverige har som bekant ännu inte accepterat denna domstols domsrätt.

Herr talman! När man sysslar med internationell affärsverksamhet eller internationellt arbete över huvud kommer man rätt snart underfund med att svenskarna är långt ifrån så populära som vi själva gärna vill tro. Ibland känner man sig litet överraskad och så småningom blir man rätt beklämd, när man finner att utlänningarnas uppskattning av oss och våra insatser inte motsvarar våra förväntningar. Det kan självfallet inte komma i fråga att vi skulle offra betydelsefulla nationella intressen enbart för att bli populära. Men vi får inte uppträda på ett sådant sätt, att vi i onödan utmanar internationell opinion. Vi måste i stället sträva efter att bli förstådda och söka sträcka oss så långt som möjligt i samarbetet med omvärlden. Det räcker inte att bevilja betydande anslag till utlandspropaganda, om vi inte också är beredda att helt satsa på det konkreta internationella samarbetet.

Den bristande uppskattningen från utlandets sida har inte bara ideologis-

ka konsekvenser, utan den får också ekonomiska återverkningar. Jag syftar nu inte på turisttrafiken — i och för sig betydelsefull inte minst mot bakgrunden av herr Strängs antydan i finansplanen om att vi svenskar reser för mycket i utlandet — utan på affärsverksamhet allmänt sett i en värld, där trots integrationssträvandena s. k. nationella preferenser fortfarande spelar en alltför stor roll. Nationella fördomar och nationella bedömningar har sin betydelse även inom vanlig affärsverksamhet. I varje fall då olika faktorer vid en affärsuppgörelse väger i stort sett lika, spelar de nationella preferenserna en betydligt större roll än man många gånger föreställer sig. De meningar, mer eller mindre förutfattade, som de utländska kontrahenterna kan ha bildat sig om vårt land och dess sätt att uppträda kan få en avgörande betydelse.

Herr talman! Jag har i anslutning till sådana synpunkter många gånger tidigare i kammaren understrukit, hur viktigt det är att orientera Västerlandet om de bevekelsegrunder, de motiv som ligger bakom vår alliansfria utrikespolitik och om de insatser och uppoffringar som vi gör för att upprätthålla det försvar en sådan politik kräver. I den upplysningsverksamheten bör självfallet också ingå att klarlägga, att vi genom vårt försvar aktivt bidrar till stabiliteten i Norden och därmed spelar en icke föraktlig roll för säkerheten i Europa.

Därmed kommer jag osökt över till en annan sak, som jag inte kan underlåta att beröra i denna debatt och där jag vill rikta en fråga till försvarsministern. Eftersom han inte är närvarande i kammaren hoppas jag att den vidarebefordras till honom, så att han sedan på lämpligt sätt kan besvara den. Frågan hänför sig till fjärde huvudtiteln i statsverkspropositionen och rör målsättningen för krigsmakten.

En sådan målsättning antogs som be-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

kant av 1962 års försvarskommitté och låg till grund för försvarsuppgörelsen, men den utslöts i varje fall delvis i propositionen. I anledning härav begärde ett enhälligt statsutskott vid förra årets riksdag, att Kungl. Maj:t skulle precisera en målsättning och framlägga den för godkännande av riksdagen. Det är i själva verket utomordentligt betydelsefullt, att 1948 års allmänna målsättning kompletteras med de operativa uppgifter i stort som krigsmakten har att fullgöra med de resurser vi ställer till dess förfogande. Såvitt framgår av statsverkspropositionen har regeringen emellertid inte tillgodosett det önskemål som riksdagen framställde. Detta kan naturligtvis ske i en separat proposition eller i annat sammanhang under vårriksdagen, men jag har ansett mig inte kunna underlåta att begagna detta tillfälle att ge uttryck för min bestämda förväntan att det kommer att ske. Den enighet som i det hänseendet uppnåddes inom statsutskottet byggde på den självklara förutsättningen.

Herr förste vice talmannen övertog ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr PERSSON i Heden (cp):

Herr talman! Jag vill tillmötesgå herr Johanssons i Trollhättan önskemål att i debatten beröra sådana frågor, där ändringsförslag föreligger gentemot statsverkspropositionen, och jag skall bara ta upp ett par sådana frågor, där ändringsyrkande även framförts motionsledes.

Den allmänna ekonomiska utvecklingen i vårt land har under de senaste tiotal åren genomgått en oerhörd expansion. Näringsgrenar på skilda områden har förändrats och en dynamisk utveckling har gjort sig gällande. Detta gäller inte minst på transportväsendets område. Denna för vårt näringsliv och för samhället i dess helhet så betydande, för att inte säga avgörande faktor

i produktionsapparaten har därför helt naturligt efter senaste världskriget genomgått en mycket stark expansion. Samtidigt har också skett en inbördes förskjutning mellan de olika transportmedlen.

Detta har medfört betydande problem för transportväsendet när det gäller att följa med och anpassa sig efter samhällets förändringar och utveckling. Sålunda har varutransporten i betydande utsträckning överflyttats från järnvägs- till landsvägstransport. Lastbilarna ombesörjer numera bortåt dubbelt så stor del av godstransporten som under 1950, medan järnvägarnas och fartygens andel däremot har sjunkit. Från 1950 till 1963 har godstransportarbetet ökat från 13,8 till 21,3 tonkilometer — alltså en ökning med 4 procent per år. Det är en förändring, som måste skapa stora anpassningsproblem, och samhället måste nödvändigtvis se till att de faktorer som betjänar transportapparaten är stadda i samma expansion.

Vad jag här sagt om lastbilstrafiken gäller även i lika hög grad om personbilstrafiken, som ensam svarar för den ökade transportprestationen inom persontransportarbetet.

Den faktor som då i första hand betjänar denna viktiga samhällsfunktion är naturligtvis vägväsendet. Där gäller det att se till att ingenting klickar eller överlämnas åt slumpen. Vårt vägväsende måste vara så rustat, att det kan stå emot den ökade belastningen. Det är nödvändigt att få bort alla oroande flaskhalsar, som broar, vissa länsvägar och övriga allmänna vägar, för att nu inte tala om många enskilda vägar ofta utgör. Vi måste nämligen för att kunna förbilliga transportererna få ökad lastkapacitet på våra lastbilar.

Men kedjan är inte starkare än sin svagaste länk. Så är det även med vårt vägnät. Axeltrycket på våra bilar kan inte vara större än vad den svagaste punkten tillåter på den vägsträcka bilen skall färdas. Tyvärr har vi alltför många

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

sådana svaga länkar i vår vägkedja här i landet.

Så länge vi måste avstänga cirka 13 000 kilometer väg för lastbilstrafik under längre eller kortare tid av året på grund av tjällossning och på cirka 42 000 kilometer väg tillgripa nedsättning av axeltrycket av samma orsak, måste ytterst stora ansträngningar göras för att få problemen lösta. Det är inte bara länsvägar och jämförbara vägar som där är berörda. Även riksvägar ingår i den kategori vägar som drabbas av inskränkningar. Det är inte heller bara norrlandslänen som drabbas av inskränkningar eller körförbud. Så sker också i de sydligare länen. Jag kan omtala att mitt hemlän, Älvsborgs län, sannerligen inte hör till dem som är mest gynnad part i vägdramat.

Ända upp till 65 procent av antalet vägkilometer kan i vissa län drabbas av avstängning på grund av tjällossning. Detta beror på att vägbyggandet inte har hållit jämna steg med utvecklingen inom transportväsendet. Och detta är såvitt jag förstår ett allvarligt förhållande. Om transportapparaten klickar, så klickar nämligen också de näringsgrenar transportapparaten skall betjäna — och dit hör säkerligen de flesta.

Skall industri och övrig företagsamhet här i landet kunna bli konkurrenskraftig, så måste vårt transportproblem lösas ändamålsenligt och förnuftigt. När ända upp till 20 procent av hela förädlingskostnaden inom vissa industrigrenar utgörs av fraktkostnader, är det lätt att förstå vilken roll dessa transportproblem utgör för industriens och det övriga näringslivets konkurrenskraft i förhållande till utlandet. Till syvende og sist faller då detta helt tillbaka på vårt vägväsende.

Vid värriksdagens trafikomläggningsdebatt framhölls det från centerpartihåll, att det måste vara ett ofrånkomligt villkor att garantier skapas för att våra vägar upprustas inför den förestående trafikomläggningen — i första hand

därför att man härigenom i möjligaste mån skall minska riskerna för alltför höga olyckskurvor. Men inte bara därför. Uraktlåter man att förbättra vart vägväsende bortfaller ju också ett av de argument för omläggningen som framhölls i debatten, nämligen att vi härigenom skulle få ökad trafikström från utlandet och större samfärdsländerna emellan.

Den pågående utbyggnaden av skolväsendet, grundskolan, kommer också osökt in i bilden när debatten förs om vår vägupprustning. Våra barn måste ju framdeles, som förresten i stor utsträckning sker redan nu, medelst skolskjutsar färdas långa sträckor på våra vägar till och från skolarbetet. Inte är det då i främsta rummet fråga om de stora riksvägarna. I allmänhet är det väl de mindre, allmänna vägarna och mängden gång också de små enskilda bygdevägarna som dessa skolbilar skall ta sig fram på. Det är ofta fråga om vägar vilkas standard är ganska bristfällig. Jag känner platser där rentav livsfarliga trafikfallor finns. Allt detta är väl, handen på hjärtat, påtagliga argument för ökad upprustning av vårt vägnät. Jag tror att man härvidlag kan våga föreslå, att hela vägväsendet övertas av staten för upprustning och framtida underhåll.

Beträffande de äskade anslagen i årets statsverksproposition till förstärkning av vårt vägväsende har kommunikationsministern visserligen gjort uppräkningar men har ändå inte följt de beräkningar som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i de flesta fall har föreslagit, vilka jag anser vara minimikrav för vårt vägväsende. Jag tror att de uppräkningar som gjorts i stor utsträckning slukas av ökade kostnader i form av lönestegringar, ökade sociala avgifter såsom ATP och sådant, så att huvudparten av uppräknningen inte kommer själva vägväsendet till godo.

Det är naturligt att man i första hand inriktar vägbyggnadsverksamheten

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

på det vägnät som har särskild betydelse för näringslivets transporter, såsom trafiklederna i och omkring de mera betydande tätorterna. Men det är väl ändå så, numera, att även om man kan klassificera angelägenhetsgraden och betydelsen av vägarna från näringspolitisk synpunkt sett, man ändå inte kan komma ifrån att de mindre, allmänna vägarna och även de enskilda bygdevägarna har en stor betydelse i näringspolitiskt hänseende. En stor mängd av industriens råvaror måste hämtas från bygder där de mindre bygdevägarna utgör transportleden. Låt mig bara nämna träindustriens och cellulosaindustriens råvaror, som dock utgör råvarorna för en av vårt lands största exportindustrier. Livsmedelsföröringen betjänas också i stor utsträckning av de vägar som statsrådet Skoglund inte helt har tillgodosett i förhållande till de önskemål som framkommit.

Anslaget till byggande av enskilda vägar har visserligen uppskrivits med två miljoner kronor, men slutsumman understiger dock väg- och vattenbyggnadsstyrelsens hemställan med tre miljoner kronor. Då vi vet att den allmänna kostnadsökningen tar sin beskärda del av uppskrivningen och samtidigt vet att i flertalet län i landet vägförvaltningarna inte på långt när kan tillfredsställa de krav och bifalla de framställningar om vägupprustning som föreligger på grund av bristande medel, blir man något betänksam inför de äskanden som gjorts i statsverkspropositionen.

Herr talman! Från rationaliseringsynpunkt, från konkurrensynpunkt för vårt näringsliv gentemot utlandet, från trafiksäkerhetsynpunkt, för ökad samfärdsel mellan länderna, för turisttrafiken — inte minst i anslutning till den förestående trafikomläggningen — från trivselsynpunkt och också från samfärdselsynpunkt för människorna ute i glesbygden o. s. v., vore det angelä-

get om de anslag som utgår till vårt vägväsende i årets statsverksproposition hade varit större. Herr talman! Det är att hoppas att riksdagen då dessa förslag behandlas överväger att ta hänsyn till de synpunkter som motionsledes kommer upp.

Låt mig också, herr talman, säga ett par ord om en annan för vårt land högst aktuell och angelägen sak. Det är frågan om den allvarliga vattenföröringen — en fråga som vi tidigare debatterat i denna kammare — vilken mer och mer hotar folkhälsan och som kan leda till verklig katastrofrisk om inte krafttag snarast kommer att vidtagas.

De organ här i landet som ombesörjer vattenvården, såsom statens vatteninspektion, kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsverket, flera privatföretag och ingenjörsfirmor, vissa industrier — i all synnerhet gäller det livsmedelsindustrien — liksom sammanslutningar mellan enskilda industrier och kommuner, har nedlagt ett utomordentligt värdefullt arbete i vattenvårdens tjänst. Men de har inte tillräckliga resurser. Det fattas personella och ekonomiska resurser för grundlig behandling av vattenvårdsärenden jämte rådgivning åt kommunerna i dessa frågor. Riksdagen måste stimulera dessa organ och ge dem ökade resurser. Dessutom måste riksdagen lagstiftningsvägen, såvitt jag förstår, ändra rätten till kloakutsläpp utan effektiv rening även från de mindre bebyggelseområdena och tätorterna.

En komplettering av nu gällande lag om ekonomiskt skydd till att gälla berörda näringar måste snarast ske. Som det nu är kan oerhörda förluster åsamkas enskilda på grund av dessa vattenföröringar. Inom t. ex. jordbruksnäringen uppstår årligen förluster till betydande belopp på grund av att exempelvis betande djur nedsmittas längs våra förorenade vattendrag. Än allvarigare kan det sedan bli från folkhälso-synpunkt, då dessa dyntsmittade djur

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

kan ge upphov till allvarliga och svårsläkta sjukdomar hos människor.

Detta är sålunda en utomordentligt stor och allvarlig fråga, som måste ha ett betydande allmänt intresse. Man har därför anledning att förvänta, att Kungl. Maj:t snarast måtte taga denna fråga under omprövning. Man har också anledning att hoppas, att riksdagen positivt kommer att pröva de förslag till förbättringar i detta avseende, vilka kommer att framföras under denna riksdag.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag ber i anledning av vad herr Persson i Heden alldeles nyss sade endast att få påminna om att departementet i fråga om vägbyggandet har följt väg- och vattenbyggnadsstyrelsens petita och äskat de av styrelsen förordade 560 miljonerna. På underhållssidan har vi genom övergången till kalenderår fått en större ökning av anslaget än väg- och vattenbyggnadsstyrelsen räknat med.

Jag begärde emellertid inte ordet för att framföra detta till herr Persson i Heden — bara ett konstaterande av vad som står i skrifterna, vilket jag trodde att en i remissdebatten deltagande talare hade inhämtat.

Anledningen var i stället att herr Börjesson i Falköping tidigare i dag anmärkt på att den information för järnvägspersonal, som jag hade ställt i utsikt, när jag diskuterade trafikpropositionen i december i fjol, inte hade lämnats. Järnvägsstyrelsen har över de lokala förvaltningarna lämnat information om besluten i stort. Denna information avser emellertid endast förslaget i stora drag och inte dess detaljer.

Att man inte haft möjlighet att ge detaljinformation sammanhänger med att Järnvägsmannaförbundet hemställt hos statens järnvägar om att man icke skulle lämna ut några uppgifter om förflytt-

ningar av personal förrän förbundet fått ta kontakt med företagsnämnderna i de berörda områdena och med dessa nämnder fått diskutera de personaluppsättningar, som behövs på de olika platserna. Innan man kan bestämma sig för en förflyttning till den ena eller andra orten, måste man veta hur personalstaten på denna plats kommer att se ut. Järnvägsmannaförbundet menade att detta var en så intrikat fråga, att man inte ville att den skulle avgöras centralt, utan att i demokratisk ordning först höra företagsnämnderna.

Men det är klart att detta tar tid, mycket längre tid än vad man kanske räknade med när man gjorde sin hemställan. Detta har bl. a. inneburit, att den detaljinformation som berör så att säga Andersson och Pettersson ännu i dag inte kunnat lämnas. Men detta beror på de av mig nämnda omständigheterna. Det beror alltså inte på en bristande vilja hos statens järnvägar att lämna uppgifterna utan på en överenskommelse mellan statens järnvägar och Järnvägsmannaförbundet om att tillämpa denna metodik. Jag tror att det från båda parter synpunkter varit riktigt att gå till väga på det sätt som skett.

Herr PERSSON i Heden (cp) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig bara erinra herr statsrådet om att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen till bidrag för byggande av enskilda vägar begärt ett anslag på 20,5 miljoner kronor, medan herr statsrådet i propositionen hemställt om ett anslag på endast 17,6 miljoner kronor. Att det varit berättigat att följa väg- och vattenbyggnadsstyrelsens äskande framgår väl av att man i mitt hemlän, Älvsborgs län, begärt i anslag för arbeten, som redan var projekterade, 1 107 000 kronor men endast lyckats erhålla 650 000 kronor, något som givetvis leder till en utomordentligt stor eftersläpning.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet för det svar han lämnat.

Tydligt har jag inte blivit helt upplyst om verkliga förhållandet, ty man har från järnvägsmannahåll gjort gällande att man inte fått de informationer som vore önskvärda. Jag tror också herr statsrådet förstår att de som berörs av förflyttningen — de må heta Andersson, Pettersson eller någonting annat, är bekymrade över den korta tidrymd som står dem till buds.

Jag beklagar om det brustit i informationerna men tackar än en gång statsrådet för det svar han lämnat. Jag ber att få återkomma om anledning därtill förefinns.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag förstår mycket väl att man ute i orterna är bekymrad över att man inte fått information i detalj. Men å andra sidan måste man väl uppskatta att information inte ges innan det är bestämt hur organisationen skall se ut. Det måste vara av värde för vederbörande att organisationen är färdig när besked ges, så att man med bestämdhet vet vilken plats förflyttningen kommer att avse. Det är ju detta senare man vill åstadkomma genom det samråd som Järnvägsmannaförbundet har med företagsnämnderna och genom att sedan vidarebefordra uppgifterna till statens järnvägar.

Det är möjligt att det på något håll kan ha brustit i informationen om vad ändringarna betyder i stort. Det sammanhänger i så fall närmast med att man inte talat i klartext. Men detaljerna är ännu inte färdiga. Först därefter kan detaljinformationen lämnas. Men det är ju också den, som är den väsentliga.

Fru HOLMQVIST (s):

Herr talman! Till en början vill jag helt allmänt uttala tillfredsställelse över den framlagda statsverkspropositionen. Detta är väl naturligt när de områden, som omspannar ens egna intressen, givits ökade resurser. Främst gäller det ökningen av det ekonomiska stödet åt barnfamiljerna och de ensamstående barnförsörjarna, men jag tänker också på de ökade resurserna till de s. k. vårdområdena, inte minst det aviserade stödet åt åldringssjukvården samt stimulansen till ökad hemhjälp åt äldre.

De ökade anslagen åt de handikappade för sysselsättningsfrämjande åtgärder bör ge möjligheter åt allt fler av dem på arbetsmarknaden. Förslaget om att tekniska hjälpmedel som fordras för den dagliga livsföringen skall jämföras med kostnadsfria ortopediska hjälpmedel är glädjande. Dessa hjälpmedel, som underlättar den dagliga livsföringen för rörelsehindrade, kommer att ha stor betydelse inte minst för handikappade husmödrar.

Det kan framhållas att det finns en rad bra, enkla och billiga hjälpmedel att tillgå hos Svenska vanförevårdens centralkommitté. T. o. m. år 1962 hade genom svenska kvinnoorganisationers insamling ställts en demonstrationsbuss till förfogande för att på olika platser visa de redskap som fanns hos denna kommitté. Av främst ekonomiska skäl har emellertid denna utåtriktade verksamhet upphört. Oavsett detta är inte ifrågasvarande hjälpmedel tillgängliga på allmänna marknaden, utan kännedom om deras existens sprids genom de vanföras organisationer, och hjälpmedlen kan rekvireras genom dem. Exempelvis åldringar som har klena handleder men inte i övrigt är invalider kan behöva kransångare. De bör få större chans att erhålla kännedom om dessa mycket behändiga hjälpmedels existens.

I vart fall är det av stort värde att de som behöver enkla tekniska hjälpmedel utan onödigt besvär kan köpa dessa,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

t. ex. på apotek och i sjukvårdsaffärer. Jag har svårt att föreställa mig att en alderspensionär går till läkare eller reser till en ortopedisk lasarettsklinik för att få kranstängare, strumppåtagare eller annat mindre men likafullt behövt hjälpmedel utskrivet. Jag har inte kunnat ta reda på om de som utbildas till hemsamariter eller de som anställs på ålderdomshem o. d. får vara med om demonstrationer av tillgängliga redskap och om de efter utbildningen får del av nya rön som görs. Kommunernas åldringsvårdarinnor kunde ge behövande värdefulla tips, om de hölls underrättade om vad som finns att tillgå på området. Detta kunde t. ex. ske genom att socialvårdsnämnder och hemhjälp-nämnder fick del av informationsmaterial och vidarebefordrade detta till sina befattningshavare. Likaså borde rödakorskretsar hållas underrättade om vad som sker på området, för att inte tala om pensionärsföreningar.

En rad förbättringar har under årens lopp genomförts för de ensamstående barnförsörjarna. En av de förbättringar som jag särskilt vill nämna är hjälpen till yrkesutbildning, vilken framför allt är värdefull för de helt unga mödrarna. Att utbildas i ett yrke är grunden för att modern skall kunna försörja sig själv och betala — som det varit hitills — merparten av vad ett barn kostar. Trots allt som gjorts för de ensamstående mödrarna är fortfarande situationen den, att samhällets stöd ännu inte är så effektivt, att ensamstående mödrar med spädbarn har en reell valmöjlighet utan de ser sig nödsakade att lämna sina barn ifrån sig, såvida inte anhöriga träder hjälpande emellan.

Jag tänker nu på dem som verkligen önskar behålla sina barn och är lämpade för detta. Då och då kommer till pressens kännedom tragedier, i vilka kampen om barnen står mellan mödrar och fosterföräldrar. Situationen är lika tragisk för alla parter, och att skipa rättvisa sedan skadan skett är inte

möjligt. Jag är övertygad om att en del sådana situationer inte skulle ha uppstått, om en verklig valmöjlighet för modern hade funnits vid barnets födelse. Risken är dessutom att det blir ännu svårare att skaffa fosterhem.

Det besvärligaste är att lösa bostadsfrågan för de ensamma mödrarna, eftersom arbetstillfällena finns på de orter där det råder bostadsbrist. Det finns tre kategorier ensamstående mödrar. De som har det allra bekymmersammast är de ovannämnda, som lämnats ensamma och inte kan skaffa bostad där arbetstillfälle finns. De frånskilda mödrar, som tilldömts vårdnaden om barn, blir visserligen oftast tilldelade bostaden men råkar i en mycket bekymmersam ekonomisk situation genom att underhållet i många fall endast utgörs av ett bidragsförskott om 83 kronor per månad och barn. Märkligt nog visar det sig att fäder till barn inom äktenskap i större utsträckning än fäder till barn utom äktenskap uraktlåter att fullgöra sin underhållsskyldighet. Man skulle kunna föreställa sig, att den känslöshet till barnet som borde finnas skulle göra att fäderna i det förra fallet i större utsträckning försökte betala det underhållsbidrag som de är skyldiga att erlagga. Men så är enligt socialpolitiska kommitténs betänkande inte fallet.

Socialpolitiska kommittén har i sin utredning »Trygghet för barns underhåll» vid en undersökning kommit fram till att socialhjälp utgick i betydligt mindre utsträckning till de utomäktenskapliga barnens mödrar än till de inomäktenskapliga barnens. Jag kan väl förstå de frånskilda kvinnor som finner en orättvisa i att de i jämförelse med änkor blir återbetalningsskyldiga för samhällets stöd, när deras situation annars kan liknas vid änkornas. Dessutom kan denna hjälp variera beroende på olika socialnämnders bedömning.

Bidragsförskottets anknnytning till

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

barnpensionen talar för någon form av behovsprövad pension för helt ensamställda mödrar, exempelvis under barnets första levnadsår och eventuellt också under hemskillnadsåret. Kommittén menar att det är av vikt, att samhället på allt sätt underlättar för ensamstående mödrar att få ett lämpligt förvärsarbete och den utbildning som fordras i detta syfte. Detta håller jag odelat med om. En välkommen förbättring inte minst för dem som har de allra lägsta underhållsbidragen är den aviserade höjningen av bidragsförskotten.

Jag vill emellertid vädja till statsrådet att inte spara någon möda när det gäller att förenkla den hittills mycket arbetsamma och — om man räknade efter — för samhället mycket dyrbara administrationen. Jag hoppas att tillämpningsföreskrifterna, om sådana skall utfärdas, blir förnuftiga.

Genom att i vissa fall skuld på förskotterat bidrag kan uppstå till flera kommuner och dessutom till barnet, fordras ett tidsökande fördelnings- och avräkningsförfarande. Eftersom det största antalet barnavårdsmän finns i landskommunerna — 1 180 mot 305 i städerna — ålägges indrivningsåtgärder och arbetet med fördelning av medel av barnavårdsmännen i respektive kommuner. Detta kommer troligen att ske också i framtiden eftersom jag har svårt för att föreställa mig att särskilda kravavdelningar kommer att inrättas i varje kommun.

Jag har dessutom den erfarenheten att barnavårdsmannen, genom att inbetalning från de underhållsskyldiga sker, lär känna också denna part, vilket inte skulle ske annars. De av utredningen föreslagna förenklningarna uppväger inte på långa vägar de ökade utgifter som ålägges kommunerna för denna reform.

Såsom finansministern uttalat i proposition 112 år 1957, som gällde avlösningen av statsbidrag för bidragsförskott borde frågan få tas upp på nytt

om några år. Tiden borde vara inne för en omprövning. Enklast vore, för att komma ifrån omständliga fördelningar av indrivna medel mellan kommuner — om det vill sig illa kan det slå på halva ören — att staten svarade för hela kostnaden och att indrivna medel inlevererades direkt till staten. Man kan också tänka sig att kommunerna liksom nu förskotterar medlen och att de kommuner, som inte på ett nöjaktigt sätt skött återkraven, riskerar att mista hela det utlagda bidraget. Jag tror att denna risk att förlora ett större belopp gör kommunerna mera benägna att med större energi sköta indrivningarna av underhållsbidrag. Som det nu är svarar kommunerna under alla förhållanden för 25 procent av kostnaden.

En annan del av statsverkspropositionen visar vilken kraft regeringen är beredd att satsa för att behålla den fulla sysselsättningen, som väckt berättigad uppmärksamhet bl. a. i USA. Den fulla sysselsättningen har givetvis betydelse för alla medborgare, men jag vågar påstå att den största betydelsen har den för de gifta kvinnorna. Vetskapen om att det finns arbete att tillgå inger trygghet för familjen men också tillgång till arbete för gifta kvinnor. En nedgång i arbetstillgången skulle lika säkert som jag står här omedelbart återverka på de gifta kvinnornas möjlighet att hävda sig på arbetsmarknaden. Man behöver inte ha över sig livlig fantasi för att föreställa sig opinionen, om kamp om arbetstillfällena stode mellan familjer med två arbetsinkomster och helt arbetslösa familjer, allra helst om arbetet av hävd ansågs som manligt.

Den fulla sysselsättningen har uppenbarligen satt spår i statistiken över gifta kvinnors förvärsarbete. Enligt folkräkningen 1950 förvärsarbetade 209 661 kvinnor. Enligt 1960 års folkräkning var siffran 404 360. Det är en ökning med nära 93 procent. Arbetsmarknadsstyrelsens åtgärder bl. a. för

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

att genom omskolning underlätta återinträdet på arbetsmarknaden och den allmänna tendensen från de gifta kvinnornas egen sida att i görligaste mån kvarstå i arbete efter giftermålet medför en ständigt fortgående ökning i antalet förvärvsarbetande gifta kvinnor — trots allt tal om att skatteskal verkar i motsatt riktning.

Det visar sig av enligt vad jag kan se tillförlitliga uppgifter att yrkesverksamheten bland gifta kvinnliga akademiker var 63 procent eller ungefär dubbelt så stor som bland gifta kvinnor i allmänhet. Störst var den bland gifta kvinnliga tandläkare, 86 procent, och den var bland gifta kvinnliga läkare 85 procent, apotekare 78 procent, civilingenjörer 70 procent, naturvetare 70 procent och jurister 65 procent. Till de höga procentsatserna för de gifta kvinnliga läkarna och tandläkarna bidrar säkerligen det faktum att deras arbetsinsatser är efterfrågade och väl betalda samt att de kan disponera arbetstiden efter eget val.

Den knapphet på arbetskraft som finns i vissa delar av landet har väl i viss mån bidragit till den debatt som förts i pressen om beskattningen av de familjer, där hustrun inte förvärvsarbetar utan helt ägnar sig åt skötseln av det gemensamma hemmet. Det har från vissa håll framförts att sådana familjer borde ha rätt till endast ett ortsavdrag vid beskattningen. En sådan åtgärd vore upprörande på en låglöneort där arbete inte kan beredas för kvinnor. Effekten vore att försöka genom skatte-skärpning i 1,3 miljon äktenskap stimulera gifta kvinnor till förvärvsarbete. Åtskilliga gifta kvinnor önskar inget högre än ett lämpligt förvärvsarbete, men de bor inte där arbetstillfället finns och är dessutom beroende av makens boplats. Jag behöver bara nämna sådana platser som Kiruna eller Oxelösund, men exemplen behövde inte vara så extremt valda. Många småorter tigger och ber om en liten syfabrik för

att över huvud ge arbetstillfälle för kvinnor. Man kan förutsätta att inte alla kvinnor på en ort trivs med ett visst slag av arbete, men i brist på valmöjligheter tar man det arbete som erbjuds.

Det anförs ofta som en svårighet att den högre frånvarofrekvensen gör arbetsgivarna obenägna att i valet mellan manlig och kvinnlig arbetskraft anställa kvinnor. Frågan, vad som orsakar detta, belyses av vad som framkommit i en urvalsundersökning inom olika TCO-förbund med tillsammans nära 172 000 kvinnliga medlemmar. Undersökningen visade att antalet gifta kvinnor under 55 år med barn under 11 år var omkring 19 000 eller 1 på 9. Urvalet gällde en mindre del av dessa.

Även om undersökningen inte kan anses ge en absolut rättvisande bild av förhållandena i de uppgiftslämnande familjerna finns en klar tendens i relationen mellan makarnas fördelning av vanligt rutinarbete i hemmet, och undersökningsresultatet kan sammanfattas sålunda: männens arbetsinsats i hemmet förändras obetydligt av om hustrun arbetar heltid eller deltid men ökar något om makarna inte har hemhjälp. I de familjer där båda makarna arbetar heltid utför mannen en fjärdedel av hushållssysslor. Denna utredning är så intressant att jag önskar att en liknande gjordes för att få veta hur hemarbetet fördelas i familjer med barn där kvinnorna arbetar inom industrien.

Med de här framförda synpunkterna vill jag yrka remiss på statsverkspropositionen.

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Jag vill så gott som utslutande ägna mig åt frågan om universitetsutbyggnaden. I maj månad förra året tillsatte ecklesiastikminister Edenman en kommitté som fick i uppdrag att undersöka om vi behöver ett nytt universitet, ett sjätte universitet. Det är den planerade ökningen av utbildningskapaciteten när det gäller

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

medicin, teknik och naturvetenskap som har bidragit till att aktualisera frågan om ett sjätte universitet. Men genom denna kommittés tillkomst har frågan uppskjutits, och jag måste allvarligt ifrågasätta det lämpliga i att ytterligare uppskjuta den.

Det är sociala skäl som talar för att ett nytt universitet kommer till stånd, men också allmänna lokaliseringspolitiska synpunkter talar härför. Det verkar också av en proposition, som framlades under föregående år, som om den kommitté som tillsatts kommer att ta upp frågan om ett nytt universitet ganska sent. Jag menar alltså att det är mycket angeläget att tidpunkt och plats för ett sjätte universitet snarast fastställs, och jag hoppas att klarhet kan vinnas i denna fråga under pågående värksdag.

Men planeringen för och tillkomsten av ett eventuellt sjätte universitet får inte verka hämmande på upprustningen av de universitet vi har. Jag tänker alldeles speciellt på Göteborgs universitet. Göteborg är en växande universitetsstad. Samtidigt brottas Göteborgs universitet med alla de lokalproblem och lärarproblem som oftast hör samman med ett universitet i snabb utveckling. Hösten 1963 fanns det 5 277 studenter inskrivna vid universitetet men för fem år sedan fanns det bara 2 351 studenter inskrivna. Det är alltså mer än en fördubbling på fem år. Universitetet har nu begärt en personell och ekonomisk upprustning, bl. a. 26 nya professorstjänster, och universitetskanslern har såvitt jag förstår tillstyrkt i varje fall åtta av dem. Men den proposition som nu framlagts för oss talar om att enbart tre nya professorstjänster kommer att inrättas. Det gäller för det första den personliga professuren för överläkaren Gösta Birath vid Renströmska sjukhuset. Han kommer att få en personlig professur i pneumologi, men den kommer att bekostas med bidrag från Nationalföreningen mot

hjärt- och lungsjukdomar och kommer alltså inte att belasta statskassan.

Den andra professuren, i psykiatri, kommer att tillfälligtvis förläggas till Lillhagens sjukhus, och för det tredje kommer en preceptur i slaviska språk att omvandlas till en professur, vilket väl inte kommer att innebära annat än att statsverket får bidra med omkring 5 000 kronor.

Det behövs onekligen en stark personell upprustning av universitetet i Göteborg. Det gäller den medicinska fakulteten, och där har kanslern tillstyrkt en professur i virologi. Den virologiska vetenskapens betydelse för medicinen har under det senaste decenniet dokumenterats bl. a. genom forskningen när det gäller polio. Virologiens betydelse för cancerforskningen har också särskilt uppmärksamats.

Den nuvarande innehavaren av överläkartjänsten vid stadens virologiska avdelning, docenten Erik Lycke, tillsattes enligt de bestämmelser som gäller för tillsättning av professur. Nu har Göteborgs sjukvårdsstyrelse förklarat att från stadens sida inget hinder föreligger för att överläkartjänsten vid det kommunala virologiska laboratoriet i Göteborg förenas med en professur i virologi vid universitetet. Med hänsyn till detta ämnets stora betydelse för medicinsk forskning och undervisning och särskilt med hänsyn till betingelserna för virologiens utveckling i Göteborg menar jag att det är synnerligen angeläget att den här föreslagna professuren inrättas.

Kanslern har också tillstyrkt en professur i klinisk kemi. 1948 års läkarutbildningskommitté ansåg att ämnet klinisk kemi borde representeras av en professor. Laboratorn i klinisk kemi vid Göteborgs universitet, medicine doktor Gunnar Jungner, deltog redan år 1950 i konkurrensen om professuren i medicinsk kemi vid medicinska högskolan i Göteborg och blev därvid av samtliga sakkunniga liksom av karo-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

linska institutets läkarkollegium förklarad kompetent till befattningen. Vid omvandlingen av laboraturen till en professur bör laborator Jungner utan ansökningsförfarande utses till innehavare av professuren.

Ett ämne som tillhör den humanistiska fakulteten och som jag anser ytterligt aktuellt och väsentligt är ämnet idé- och lärdomshistoria. Det finns företrätt i Sverige med en ordinarie lärostol endast vid universitetet i Uppsala. Ämnet idé- och lärdomshistoria är nu ett s. k. tvärvetenskapligt ämne. Det begränsar sig inte bara till det humanistiska området utan omfattar också naturvetenskaperna, de medicinska och tekniska vetenskaperna. I de stora kulturländerna har ämnet idé- och lärdomshistoria under de senaste decennierna befunnit sig på oavbruten och snabb frammarsch i den vetenskapliga odlingen och det allmänna bildningslivet. Detta ämne har genom sin mångsidiga och sin syntetiska inriktning fått aspekter åt flera olika fakulteter. Vid Göteborgs fakultet representeras detta ämne av docenten Henrik Sandblad, som för närvarande har ett 90-tal studerande i ämnet.

I de senaste årens offentliga debatt om de aktuella bildningsproblemen har ämnet idé- och lärdomshistoria ofta nämnts som särskilt ägnat att överbrygga klyftan mellan humaniora och naturvetenskap och som ett önskvärt komplement till skolundervisningens traditionella historiska inslag. Konsistoriet har också funnit starka skäl tala för inrättandet av den föreslagna professuren.

När det gäller ett av de moderna språken, franska språket, har detta en mycket central ställning och betydelse. Det är ganska självklart, och studentantalet är också mycket högt. Hösten 1962 var det inte mindre än 160 studenter som studerade detta språk. Detta talar för att en professur redan nu inrättas. Åskandena på denna punkt har också tillstyrkts av kanslern.

Särskilt intressant när det gäller Göteborgs universitet är att ett gåvobrev överlämnades till dåvarande högskolan år 1917, ett gåvobrev som blev grunden till en fond för en professur i östasiatiska språk. Denna lärostol innehades under många år — jag tror att det var 21 år, fram till 1939 — av professor Bernhard Karlgren. Under senare år har emellertid denna professur inte varit tillsatt. Den man som tjänstgjort där har förordnats som professor i motsvarande ämne vid Köpenhamns universitet. Det är väl för övrigt den enda plats som för närvarande har en professur i östasiatiska språk. Men då Göteborg tidigare ägt en professur i östasiatisk språkvetenskap och kultur och dess universitet av egna medel är berett att bidra till kostnaderna för inrättandet av en sådan lärostol tycker jag det är naturligt att en professur i nämnda ämne inrättas i Göteborg. Jag kan för resten nämna att Göteborgs universitetsbibliotek och Chalmers tekniska högskolas bibliotek tjänstgör som informationscentraler för kinesisk litteratur inom de nordiska länderna. Det finns alltså skäl för att denna professur återupprättas i universitetet.

När det gäller den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten är det särskilt ämnet astronomi som är aktuellt. Antalet kursdeltagare är inte mindre än 40, och Göteborg har blivit centrum för den astronomiska forskningen genom Chalmers tekniska högskolas vågutbredningsobservatorium på Råö med den omfattande radioastronomiska verksamhet som där försiggår. Men en vital sak fattas för observatoriet: en professor i astronomi.

Ett ämne slutligen som hör samman med universitetet och som är speciellt värdefullt för vårt universitet vid västkusten är marin botanik. Här har kanslern tillstyrkt förslaget om inrättandet av en professur. För närvarande tjänstgör docenten Levring i ämnet marin botanik, och det synes uppenbart att konsistoriet har rätt i att företrädaren

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

för ett självständigt ämne, för vilket inrättats landets enda forskningsinstitution och där undervisning meddelas bara för högstadiet, bör ha ställning som professor, om kompetenskraven är uppfyllda.

Från detta skulle jag vilja övergå till att säga någonting om tandläkarhögskolan i Göteborg, om vilken det talats ganska mycket under den senaste tiden. Ecklesiastikministern har ställt en proposition om en tandläkarhögskola i Göteborg i utsikt till våren, om en godtagbar överenskommelse kan träffas med Göteborgs stad. Men det dråpliga är att principbeslutet på denna punkt fattades för snart 20 år sedan. År 1961 tillsattes så en expertgrupp, som fick i uppdrag att utarbeta en organisationsplan, men de sakkunniga har sett på detta med stor kritik. Organisationen befaras bli föråldrad redan vid starten. Man har tagit högskolan i Umeå till förebild utan att dra nytta av de negativa erfarenheter man där har gjort. Jag måste hålla med Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning som framhåller att möjligheterna till forskning blivit mycket illa tillgodosedda i förslaget. Förslaget kräver också enligt den nyssnämnda tidningen en genomgripande revision baserad på en bred sakkunskap. Det har också remissvaren från den odontologiska och medicinska sakkunskapen antytt.

För Göteborgs del är det vidare ytterligt angeläget att den nya byggnaden för seminariet för huslig utbildning nu äntligen kommer till stånd. Tidigare beslutades nämligen en nybyggnad för ett seminarium för huslig utbildning. Genom beslut den 1 augusti 1963 uppdrog Kungl. Maj:t åt byggnadsstyrelsen att utföra denna nybyggnad inom en kostnadsram av 7,3 miljoner kronor enligt det prisläge som rådde 1 juli 1963. Byggnadsarbetet beräknades tidigare kunna sättas i gång under hösten 1963, men på grund av arbetskraftssituationen inom byggnadsbranschen i göte-

borgsregionen har arbetena ännu inte kunnat påbörjas. Det åligger nu byggnadsstyrelsen, säges det i årets statsverksproposition, att i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen överväga frågan om igångsättning och hos Kungl. Maj:t göra framställning härom. Detta är, herr talman, en ytterligt angelägen fråga för Göteborgs del. Detta seminarium är utspritt på inte mindre än fem olika platser i staden, och det arbetar under förhållanden som helt enkelt är usla. Om motsvarande förhållanden skulle vara rådande inom lokaliteter för en offentlig konsumtionsbyggnad, tror jag att hälsovårdsnämnden liksom även yrkesinspektionen skulle ingripa. Man har t. ex. lokaler för klädombyten tillsammans med lokaler för livsmedel. Detta kan inte vara riktigt.

Nu säger departementschefen att han har utgått ifrån att arbetena för den nämnda utbyggnaden skulle kunna sättas i gång under senare delen av innevarande budgetår, och jag skulle särskilt vilja understryka vikten av att så verkligen blir fallet.

Slutligen skulle jag, herr talman, vilja säga några få ord om de fakulteter som blivit mycket styvmoderligt behandlade och som inte hör samman med Göteborgs universitet, nämligen de teologiska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund, vilka inte bör få vara undantagna från den utbyggnad som nu pågår när det gäller våra universitet och högskolor. Vid två tillfällen under det senaste året har riksdagen skrivit till Kungl. Maj:t och hemställt att frågan om de teologiska fakulteternas ställning när det gäller automatiken bedöms på nytt. Men det har inte hänt någonting på denna punkt. Vid den teologiska fakulteten i Lund kämpar man med stora svårigheter när det gäller lokaltrymmen. Nya och större föreläsningssalar behövs och arbetsrum för ett 20-tal lärare. Behovet av en förstärkning av utbildningsresurserna gäller alltså också de teologiska fa-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

kulteterna. De måste få tillräckliga ekonomiska och personella resurser. Den nya skolan — jag tänker på grundskolans högstadium och på gymnasiet — kräver en moderniserad och effektiviserad utbildning av lärare i religionskunskap och kristendomskunskap. För närvarande utbildas präster och kristendoms lärare i huvudsak samtidigt. En differentiering av undervisningen med hänsyn till de båda skilda utbildningsmålen är faktiskt angelägen. En upprustning av den religionsvetenskapliga undervisningen och forskningen anser jag också i högsta grad önskvärd och nödvändig. Internationellt sett förhåller det sig ju så att Sverige inte bara är känt för sin teknologi utan också för det teologiska bidrag som kommit från våra tvenne teologiska fakulteter. De är mer internationellt kända än vad man inom vårt lands gränser sannolikt vet om. De saknar emellertid professurer i religionssociologi och religionspsykologi. Det borde inte heller vara helt främmande för oss att tänka oss professurer i främmande religioner.

Den praktisk-teologiska kursen utgör emellertid ett konfessionellt element inom en fakultet som i övrigt bedriver principiellt vetenskaplig verksamhet. Detta kan naturligtvis ha sin historiska förklaring, men det är väl i dagens läge mindre lämpligt. Man bör därför överväga, om den praktisk-teologiska kursen, på sikt i varje fall, borde kunna övertas av respektive trossamfund.

Dessutom är att nämna som ett intressant faktum, att de frikyrkliga samfundet utnyttjar teologiskt/akademiskt utbildad arbetskraft i allt större utsträckning och att de ur den synpunkten också är avnämbara. Ett särskilt utbildningsråd borde därför inrättas, vilket bör vara så sammansatt, att det utom representanter för de teologiska fakulteterna och de teologie studerandena också inrymmer representanter för svenska kyrkan och de frikyrkliga samfundet.

Det behövs alltså en förstärkning av de teologiska fakulteternas utbildningsresurser samt upprustning av den religionsvetenskapliga undervisningen och forskningen.

Herr PALM (h):

Herr talman! Det väldiga material som läggs på riksdagsledamöternas bord den 11 januari är så sprängfyllt av högintressant stoff, att ett kort anförande inte räcker till för att ens snudda vid alla de ämnen, som vore värda en närmare belysning. Jag har därför valt att uppehålla mig vid en enda punkt, som jag anser vara av stor principiell betydelse.

I bilaga 2 till statsverkspropositionen, som omfattar »för flera huvudtitlar gemensamma frågor», finns ett kapitel med rubriken »Förstärkning av departementens resurser för långsiktig planering». Bl. a. anmäls tillsättandet av ett utbildningsråd inom ecklesiastikdepartementet för planering under medverkan av företrädare för departement, ämbetsverk och organisationer.

Regeringen har tidigare till sig knutit ett ekonomiskt planeringsråd och en forskningsberedning. Avsikten är uppenbarligen att råd av likartad typ skall fogas till varje departement. Vad forskningsberedningen beträffar har dess verksamhet tidigare i dag diskuterats i samband med statsministerns svar på en enkel fråga av herr Bracónier.

Är det nu inte gott och väl med denna planering? Vi är medvetna om behovet av vettig och framsynt planeringsverksamhet, och svaret måste bli att planering naturligtvis är nödvändig, även om det är angeläget att understryka, att en centraldirigerad planering inte får tillåtas låsa utvecklingen på stora områden, så att en smidig anpassning efter ändrade förhållanden försvåras. Ur parlamentarisk synvinkel finns det dock anledning att noga penetrera den linje regeringen följer, när

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

den bygger upp en organisation av här angivet slag.

Mönstret för dessa betydelsefulla planeringsorgan är att de utgörs av en korporativt sammansatt hälft och en politisk hälft — den politiska delen består enbart av regeringens företrädare. Regeringen etablerar härigenom direktkontakt med ledande industrikretsar, spetsar inom vetenskapen, skolvärlden etc. och med de stora organisationernas företrädare.

Ur det embryo som de första Harpunds-konferenserna utgjorde växer här upp en planeringsdemokrati av helt nytt slag, vilken håller på att gripa omkring sig över hela samhällsområdet. Att statsministern tillmäter dessa råd stor betydelse framgår därav att han betecknar nytillskottet som minst lika väsentligt för regeringen som på sin tid tillkomsten av statssekreterareinstitutionen. Medan statssekreterarna är ämbetsmän, direkt knutna till regeringen, innebär råden att regeringen till sig binder näringslivet, forskningen, organisationerna etc., vilkas företrädare får någon sorts inkonstitutionell funktion som inofficiella regeringsorgan.

Här vill jag för undvikande av alla missförstånd skjuta in, att det inte är min uppfattning att detta sker därför att regeringen till varje pris vill skaffa sig ökad makt. Motivet är givetvis att regeringen bedömer planeringsråden som en praktisk lösning av en besvärlig fråga, d. v. s. frågan om långtidsplaneringen för samhällslivets olika områden. Den ökade makten får man så att säga på köpet. Att formuleringarna i den inledningsvis nämnda bilagan till statsverkspropositionen är inspirerade bl. a. av de Gaulles franska planhushållningssystem bör väl också kunna framhållas utan jämförelser i övrigt mellan den franske presidenten och vår egen statsminister.

Om jag ett ögonblick får uppehålla mig vid den franska planeringsformen, är det tydligt att denna i hög grad

baseras på den politiska stabilitet som ligger i tillkomsten i Frankrike av en enpartistat i västerländsk utformning. Under debatten här i kammaren i går mellan herr Heckscher på ena sidan samt statsministern och herr Sträng på den andra framgick att själva begreppet »maktkoncentration» är ett känsloladdat ord. Påpekanden om att en sådan koncentration är betänkelig ur parlamentarisk och demokratisk synvinkel uppfattas lätt som en förolämpning av majoritetspartiets företrädare. Låt mig därför i stället peka på hur utvecklingen på andra håll, t. ex. i Frankrike, resulterat i ett enpartisystem där ett stort parti dominerar och där det finns en opposition vars utsikter att bli regeringsduglig är mycket små. Om man hävdar att folkstyret i en enpartistat av fransk modell får en annan struktur än vår föreställning om hur ett demokratiskt system helst bör fungera, lär väl ingen vilja säga emot ett sådant påstående.

Om jag skulle drista mig att ta ett steg närmare vårt eget land, kan jag erinra om ett anförande som hållits i norska studentersamfundet av idéhistorikern professor Seip. Jag får väl för säkerhets skull förfara som nyhetsuppläsarna i radio, när de särskilt påpekar att det som nu sägs inte gäller Sverige. Vill någon sedan göra jämförelser, fråntar jag mig allt ansvar för detta.

Seip underströk i Oslo att det som konstituerar enpartistaten är att regeringen fungerar som partiets verkställande organ och att riksdagen degraderats till en registreringsapparat. Han gjorde också en jämförelse med Frankrike, dock inte med de Gaulles utan med Ludvig XIV:s, där parlamentet spelade en roll liknande den som enligt Seip är utmärkande för t. ex. det norska parlamentet. Solkonungens roll har övertagits av det dominerande partiets ledare, som tillika är statsminister.

Låt mig nu, herr talman, knyta an till de planeringsråd som jag särskilt velat

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

belysa i detta anförande. Tillkomsten av dessa utgör ett led i en process som delvis är betingad av den dynamiska utvecklingen på alla områden. Efter hand som samhällsfunktionerna blir mer komplicerade och svåröverskådliga, är det nödvändigt att i starkt ökad utsträckning anlita expertis för belysning av problemen och för genomförande av en långsiktig planering.

I och med att detta sker på regeringsnivå och i den form jag nu skisserat, växer ett korporativt element in i förvaltningen, och en intim samverkan etableras mellan det korporativa elementet och regeringen. Det säger sig självt att oppositionen under sådana förhållanden ställs offside i många väsentliga avseenden.

De ledande personer som är engagerade i regeringens rådsorgan lär knappast ha tillfälle att engagera sig i liknande uppgifter på två håll och ännu mindre på tre eller fyra håll. Deras huvudintresse måste vara att med sina råd kunna påverka regeringen, som i kraft av sin majoritetsställning fattar de avgörande besluten. Det är också fråga om en så dyrbar organisation att oppositionspartierna — i all synnerhet tre inbördes splittrade oppositionspartier — lär ha svårt att finansiera något sådant.

Kvar står möjligheterna att oppositionen bereds tillfälle att följa verksamheten inom planeringsråden, förslagsvis genom någon form av observatörer. De skulle få del av de upplysningar och råd som lämnas till regeringen av utomstående korporativa element. Detta är så mycket mera motiverat som mig veterligt inga protokoll förs och ingen öppen insyn lämnas i de överläggningar som sker mellan regeringen och den nya formen av »regeringsorgan». Statsministern har förklarat att han vill ha samverkan i författningsfrågan och att han inte ämnar lägga fram några förslag som stöter på patrull från en enig opposition. När det gäller planerings-

råden finns det kanske också möjligheter för oppositionen att vinna gehör för önskemålet att få följa verksamheten inifrån.

Om jag nu hävdar att vi är på glid mota ett »korporativt» system, som strider mot hittills vedertagna mönster för ett parlamentariskt och demokratiskt samhällsskick, är detta ett kallt konstaterande av ett faktum och givetvis inte någon förolämpning mot vare sig regeringsutövarer, rådsorgan eller väljare. Vi måste helt enkelt ta ställning till om vi anser att detta är en riktig utveckling och till frågan huruvida det finns möjligheter att motverka ur folkstyrets synpunkt olyckliga verkningar av denna utveckling.

Eftersom det föreligger ett samband mellan utvecklingen mot permanent enpartidominans och en hårdare sammanknytning av korporativa intressen med regeringen och därmed med regeringspartiet, skulle det givetvis i första hand vara angeläget att sörja för att oppositionens ställning förstärktes i sådan grad att enpartistaten inte behövde bli ett aktuellt problem. Nu kan ingen begära att regeringspartiet skall engagera sig särskilt helhjärtat i försöken att tränga tillbaka detta parti från regeringspositionen. Slutsatsen av detta måste bli att ansvaret legat och ligger på oppositionssidan, där man äntligen måste inse att det är utomordentligt hög tid att åstadkomma en kraftsamling, innan utvecklingen gått så långt att regeringsmakten definitivt har permanentats för ett partis räkning och att både väljare, näringsliv, organisationer etc. accepterar en sådan ordning.

Koncentration är på alla områden tidens lösen. Regeringen har visat att den insett detta och accepterat koncentrationen som en nödvändighet. På oppositionssidan har emellertid koncentrationstanken ännu inte slagit igenom, vilket innebär en eftersläpning som har större betydelse än den som så ofta diskuterats i författningsammanhang.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Frågan är om inte de målmedvetna försök som nu görs att slå hål på gamla förlegade partifördomar på oppositionssidan, vilka hittills hindrat ett tvåpartisystem att utvecklas i vårt land, är det väsentligaste som hänt i vårt politiska liv under de senaste decennierna.

Herr **ELMWALL** (cp):

Herr talman! I går fick svenska folket en lektion i engelsk historia. Detta kan ju vara både intressant och berikande, men jag tror att många i varje fall av företagarna hellre skulle ha sett att de fått höra finansministern förklara hur man inom företagarvärlden skall klara ett totalt och hastigt påkommet kreditstopp.

I bilaga till statsverkspropositionen sägs att kreditmarknaden utvecklats relativt gynnsamt under 1963. Mig förefaller det dock som om denna uppgift behöver något modifieras. Staten och bostadsbyggandet har lagt beslag på ökningen av kreditvolymen, medan näringslivet och kommunerna fått nöja sig med samma belopp som året före. Affärsbankerna har fått släppa till ökningen både till staten och till bostäderna. Detta har måst innebära att företagares och enskildas planering för den ekonomiska verksamheten har blivit rubbad.

Kännbara rubbningar inträdde, då riksbanken fann sig föranlåten att vägra affärsbankerna s. k. dagslån. Sedan mildrade man åtgärden i någon mån genom att riksbanken köpte obligationer och på den vägen tillförde företagen friskt rörelsekapital. Denna åtgärd har i sin tur medfört en dragning uppåt av räntan på senare upptagna obligationslån.

Skall det senaste långtidsprogrammet och dess mål, en ökning med 4 procent av produktionen under perioden 1960—1965, kunna realiseras, så måste de privata företagarna få möjlighet till nödvändiga investeringar. Ökade prestationer krävs av näringslivet på olika om-

råden. Särskilt de mindre företagarna kläms mellan sköldarna på ett många gånger omilt sätt. Om företagen skall kunna utveckla sin produktion i av samhället önskad takt, bör tvåra kastningar i penningpolitiken undvikas.

Utvecklingen har varit den att såväl industri som jordbruk tvingats minska sina investeringar. Av de totala investeringarna i byggnader och anläggningar har jordbruk och fiske fått 685 miljoner och industrien 1 984 miljoner. Detta innebär att endast cirka 16 procent av investeringarna tillfallit dessa direkt produktiva områden av näringslivet. Av det totala beloppet för investeringar i maskiner har industri och jordbruk erhållit knappa 45 procent. När dessutom direkta åtgärder tillkommer som hämmar planering och initiativ, blir följden ett företagsovänligt klimat som inte är hälsosamt.

Den tillgängliga kreditvolymen bör påverkas genom sparfrämjande åtgärder och disponeras så att de produktiva områdena ej blir missgynnade. Nu tvingas finansministern föreslå injektioner till industrierna för inköp av maskiner. Jag undrar varför man inte i stället kan låta företagarna i högre grad få möjlighet till självfinansiering. Därmed skulle man också uppmuntra till sparsamhet och en omsorgsfullare planering.

Av inflytande automobilskattemedel anslås till byggande av vägar och broar 560 miljoner kronor, och till vägunderhållet äskar kommunikationsministern 695 miljoner kronor. Vid fördelningen av väganslag blir de mindre länsvägarna alltid styvbarn. Dessa mindre länsvägar är uppsamlingsvägar för jordbrukets produkter. Samhället fordrar att jordbruket skall rationaliseras. I denna rationaliseringsprocess är centralisering av livsmedelsindustrierna ett betydelsefullt led. Detta innebär längre vägsträckor till mejeri, till slakteri, till spannmålssilo och sågverk. Det betyder i sin tur att bilar med större lastkapa-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

citet måste insättas för att hålla fraktkostnaden på rimlig nivå.

Det är stora summor som årligen från trafiken på dessa vägar inflytersomskattemedel. Men vägarna får endast ett nödortfött underhåll. Ur nämnda transporters synpunkt besvärliga vägar, där trafikanterna flera tiotal år väntat sig åtgärder för vägförbättring, visar fortfarande upp samma bristfälligheter. Möjligen har man placerat ut ett kärll med sand, så att trafikanten själv kan sanda för att ta sig upp för en backe, om vinterväglaget blir alltför besvärligt. Jag är övertygad om att vid högertrafik på dessa vägar kommer olyckorna att mångdubblas.

Enligt min mening måste dessa vägar få en mot deras andel av bilskattemedlen svarande upprustning. För landsbygden är det ett livsvillkor att denna upprustning kommer till stånd. Dessa bygdevägar — jag vill gärna kalla dessa mindre länsvägar vid detta namn, även om jag riskerar en anmärkning att benämningen försvunnit ur statsverkspropositionens vokabulär — är lika viktiga för den angränsande bygden som de större länsvägarna är för länet. Biltätheten ökar även på dessa vägar och den vinterbonade sommarstugan kommer att medföra ytterligare trafikbelastning vintertiden. Det är givetvis ingen som missunnar ödebygderna att få vägar, men det är lika nödvändigt att befolkade bygder får sitt behov av bättre, brukbara vägar tillgodosett. I annat fall blir även dessa bygder så småningom ödebygder. Det är väl ändå missriktat om bygdens vägbehov skall tillfredsställas först över det statdiet. Harpsundsdemokrati bör väl även innebära vägdemokrati i den bemärkelsen att bygdens folk bör få vägar bekostade av bilskattemedel någorlunda i samma takt som de bidrar till dessa skattemedel.

Dödsolyckorna ökar på våra vägar. Det förefaller som om vissa detaljer kan skönjas vilka mer än andra bidrar

här till. Andelen av mörkerolyckor med dödsfall som följd förefaller att stiga; omogna ungdomars lek med egna och andras liv under bilfärder ökar riskerna; obehagade korsningar mellan väg och järnväg kräver sin tribut. På dessa och kanske även på andra områden går det säkerligen att åstadkomma bättre förhållanden. Bättre belysning på bilen, bättre belysning i smärre tätorter och reflexer på fotgängarnas klädsel m. m. bör eftersträvas. När de kortkortssökande ungdomarna prövas bör myndigheterna ha rätt till strängare bedömning. Bilen som leksak är trafikfarlig. Järnvägs korsningarna bör inventeras och de farliga förses med signaler, även om vägen inte är allmän. Trafikanternas liv är dyrbarare än sådana signalanordningar.

Till slut, herr talman, några ord om jordbruket. Jordbrukets önskemål har understrukits från flera håll och jag skall inte ta tiden i anspråk med att räkna upp önskemålen längs hela skalan. Det kanske blir tillfälle att återkomma. Jag vill emellertid påvisa att jordbruket ligger i stöpsleven. En sådan jättelik process som den som nu pågår för att omvandla jordbrukets både yttre och inre struktur medför givetvis att tankegångar diskuteras vilka ofta visar sig omöjliga att realisera. Mig förefaller det dock som om erfarenheten härav medfört att diskussionen nu tonats ned och att de mera realistiska förslagen vinner större beaktande. Det vore glädjande om denna iakttagelse visade sig riktigt.

Jordbruket måste satsa på forskning och försök. Men hur skickliga forskarna än är ger deras arbete inte effekt, om ej resultatet meddelas de aktiva jordbrukarna snabbt och på ett riktigt sätt. Den nuvarande jordbruksministern synes anstränga sig att få system häri genom en effektivare rådgivning, och det är ju tillfredsställande. Men man borde nog härvid beakta att den statliga rådgivningsverksamheten kan ha nytta och

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

stöd av de praktiska erfarenheter som vunnits av jordbrukets organisationer. Ett samarbete är önskvärt. Produktionsutvecklingen inom jordbruket har inte varit gynnsam för jordbrukarna inom alla de områden som omfattas av de jordbruksekonomiska undersökningarna. För min del hoppas jag att orsakerna härtill noggrant kommer att undersökas och i den mån det visar sig möjligt undanröjas vid planläggning och uppläggning av det kommande jordbruksprogrammet.

Herr EKSTRÖM i Iggesund (s):

Herr talman! Näringslivets lokalisering har under de senare åren varit föremål för en emellanåt synnerligen intensiv debatt. Man har oftast kunnat konstatera tvenne diametralt motsatta uppfattningar: å ena sidan att den urbaniseringsprocess som pågår i landet sker av naturnödvändighet och att samhället inte skall gripa in för att söka hejda den ström av människor som söker sig från vissa landsändar till några få tätortsregioner — snarare bör samhället medverka till att denna omflyttning sker ännu snabbare genom vidtagande av rörelsestimulerande åtgärder; å andra sidan den romantiska uppfattningen att det skall vara genomförbart att med samhällets hjälp möjliggöra för så gott som alla att leva kvar i sina bygder utan hänsynstagande till den strukturomdaning vårt näringsliv på kort tid undergått.

Otaliga är de lokaliseringskonferenser som hållits i landet där dessa synpunkter förts fram i debatten. Inrikesministern och arbetsmarknadsstyrelsens generaldirektör bör sannerligen ha en eloge för att de så helhjärtat deltagit i dessa konferenser och sökt föra över diskussionerna på ett mera realistiskt plan. Detta har i stor utsträckning lyckats.

Lokaliseringsdebatten har successivt blivit mera verklighetsbetonad än tidi-

gare. Herr Eliasson i Sundborn berörde i dag ett uttalande som generaldirektören i arbetsmarknadsstyrelsen nyligen skulle ha gjort om att man i framtiden bara skulle satsa på A-regioner och att man lämpligen borde varna för placering av företag på mindre orter. Det har sagts mycket i lokaliseringsdebatten, men inrikesministern har också vid en konferens för inte många månader sedan starkt betonat att han ser det som naturligt i den aktiva lokaliseringspolitiken att man kring tätorter har s. k. satelliter, dit man kan lokalisera mindre företag. På dessa orter bör man inte ställa samma krav beträffande service som när det gäller de stora tätorterna. Inrikesministern har till och med myntat ett begrepp som han kallar B-service. Jag vill nämna detta för att något lugna herr Eliasson i Sundborn.

Meningsmotsättningarna har alltså blivit mindre, och det stående temat har ofta varit att vi tills vidare får arbeta med provisoriska åtgärder i avvaktan på den Näslundska utredningen. Nu har vi den. Remissyttranden skrivs i dessa dagar. Några betydelsefulla sådana har redan offentliggjorts. Man misstar väl sig väl inte, om man förmodar att alla de gamla påståendena och i viss mån överdrifterna åter kommer att framföras. För min del skulle jag endast vilja framhålla att även om utredningen utfört ett berömvärt arbete, gjort kostnadsanalyser och på ett värdefullt sätt visat t. ex. fraktkostnadernas betydelse, eller kanske rättare sagt deras överdrivna betydelse, kommer den fortsatta debatten ändå att röra sig mera om *tro* än om *vetande* på detta område.

Visst måste ett statligt stöd med 160 miljoner kronor om året under en femårsperiod betyda mycket för en aktiv lokaliseringspolitik. Såvitt jag förstår kan ingen hesitera inför beloppets storlek. 160 miljoner kronor om året under en försöksperiod av fem år kan lämpligen ställas i relation till att fjolårets riksdag exempelvis ansåg sig kunna ef-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

terskänka 900 miljoner kronor i vissa utestående fordringar på bostadslån. Givetvis kommer misstag att kunna göras i lokaliseringsdebatten — det vore orimligt om inte så skulle bli fallet — men jag tycker att här passar det gamla uttrycket »det är skönare att lyssna till den sträng som brast än att aldrig spänna en bäge».

Försöksverksamheten med statsbidrag till kommunerna för uppförande av industribyggnader finner jag välbetänkt. Man har därmed skaffat sig erfarenhet, om regeringen sedan anser att man på denna punkt skall ta upp den Näslundska utredningen. I varje fall hoppas jag att inte någon norrlänning av politiska motiv skall falla för frestelsen att stämma in i den kör av ramaskrin som nu kommer att höjas mot inrikesministern och arbetsmarknadsstyrelsens chef. Vi väntar med tillförsikt att en proposition i ämnet skall framläggas för detta års riksdag utan någon onödig tidsutdräkt.

Även om man alltså med aktiva åtgärder kan göra en hel del, tror jag att lokaliseringspolitiken ligger mest på det psykologiska planet. Företagare och blivande sådana måste övertyga sig själva och företrädarna för det riskvilliga kapitalet att det i många fall kan vara av värde att etablera sig på någon väl utbyggd tätort ute i landet, där de arbetsvilliga armarna finns. Jag vågar göra det påståendet, att de företagsekonomiska kalkyler som upprättas inte alltid utmärks av objektivitet utan är färgade av författarens känslomässiga uppfattning. Han anser det vara omöjligt för sig själv och sin familj att bo någon annanstans i landet än i storstaden eller dess omedelbara närhet.

Vi måste givetvis ställa det kravet att företagsamhet skall vara lönande från företagets synpunkt, men vi gör oss skyldiga till ett misstag, om vi alldeles bortser från hela samhällsekonomin. Vi har inte råd att avfolka stora delar av vårt land, där vi har skolor, bostäder, serviceanordningar, ja, det mesta

som vi i dag efterfrågar, för att i stället planlöst klumpa ihop människor i storstäder med restider till och från arbetet över och under jord som vida överstiger dem som förekommer ute i mindre tätorter. Har det någonsin gjorts en kalkyl över vad vi från nationalekonomisk synpunkt förlorar just på dessa restider?

Det jag i all korthet anfört om lokaliseringspolitiken kan givetvis också beskylas för att vara mera tro än vetande. Jag kan lika litet som någon annan bevisa någonting härvidlag. Men vi får inte förfalla till överdrivna förhoppningar om genomgripande resultat av lokaliseringspolitiken. Även i fortsättningen kommer människorna att i viss omfattning flytta dit där arbetstillfällena finns och jag tror att vi måste acceptera detta. Det är nog den riktiga utvecklingen för vårt lilla land. Men när en huvudstadstidning i sitt första nummer för detta år kommenterar folkmängdssiffrorna vid årsskiftet under rubrik där det talas om en glädjande folkvandring måste väl vederbörande ändå förstå att man retar många i avfolkningsbygderna.

För dem kan denna folkvandring vara till glädje? Kan den vara det för storstädernas kommunalmän som har övermäktiga bekymmer med att lösa bostadsfrågan? Jag tror inte att så är fallet. Kan den vara till glädje för kommunalmännen i avflyttningskommunerna som ständigt ser både folkmängd och skatteunderlag minska? Nej, de kan nog också hålla tillbaka glädjeyttringarna. Då återstår bara de människor som flyttar. Jag erkänner gärna att för många kan det i storstaden ges möjlighet till ett rikare liv i kulturellt avseende och kanske även till en bättre inkomst. Men en hel del packar nog med sorg i hjärtat väskorna för att ge sig i väg från sin hembygd där de kanske har ett eget hem och sin gamla miljö.

Om vi ser realistiskt på detta problem, måste vi dock vara överens om

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

att sluta klanka på de rörelsestimulerande åtgärder från samhällets sida som i nuläget vidtas. Det verkar som om man i allmänhet skulle ha glömt bort att människor i vårt land även tidigare har flyttat. Tänk på emigrationen, som innebar att från 1800-talets mitt fram till år 1920 en miljon människor flyttade utom vårt lands gränser. Och hur vandrade inte värmlänningar och dal-karlar till mina hemtrakter på ostkusten för att arbeta i sågverken.

Nej, varje generation dramatiserar nog i viss mån vad som händer under den tid man själv lever. Jag tror att det även nu förekommer vissa överdrifter i det avseendet.

Vi är ju överens om att kommunerna inte skall genom direkta subventioner medverka i lokaliseringpolitiken. Jag tror också att kommunernas roll måste bli en helt annan, men jag reagerar när man ibland tycks vilja mynta den frasen att den aktivitet som kommunerna visat på detta område skulle vara bevis på någon sorts skum verksamhet. Det är väl förståeligt, om en kommunalman söker skaffa invånarna i den egna kommunen så många sysselsättningsstillfällen som möjligt.

Från ansvarigt håll har emellanåt framskyttat den uppfattningen att man för att få slut på denna »skumma trafik» borde skärpa 3 § i kommunallagen, så att kommunerna inte längre skulle kunna delta i lokaliseringsverksamheten. Jag vill bestämt avråda från något sådant. Det skulle absolut betraktas som ett steg tillbaka och rimma dåligt med allt det vackra talet om värdet av den kommunala självstyrelsen vilket så ofta framföres i högtidliga sammanhang. Låt kommunerna agera, men låt dem verka just på de områden där de har möjlighet att göra en insats. Jag tänker på sådana saker som bostadsbyggandet, ordnandet av fritidssysselsättningar och över huvud taget skapandet av en vänlig miljö för människorna. Det finns en rad områ-

den där kommunerna har uppgifter att fullgöra, men kommunerna skall inte med mer eller mindre konstgjord andning försöka hålla liv i industriföretag.

Till sist, herr talman, vill jag understryka att det nya år som just börjat kommer att medföra intressanta händelser inte minst för de aktiva kommunalmännen. Stora utredningar väntas bli slutförda. Jag syftar på dem som verkställes av allmänna skatteberedningen och även på 1958 års skatteutjämningskommitté. Den kommunala utdebiteringen var år 1946 genomsnittligt i landet 10:09 per skattekrona. I år är siffran uppe i 16:50. Något måste göras omt det snart. Skatteersättningarna till kommunerna i anledning av 1957 och 1961 års ortsavdragsreformer samt skattelindringsbidraget i dess nuvarande form uppgår till 760 miljoner kronor i den föreliggande statsverkspropositionen. För samtliga dessa bidrag har år 1965 ansetts vara det sista året. Därför måste det snarast fattas beslut om hur det hela skall kunna ordnas i fortsättningen.

Enligt min uppfattning måste det också företas en grundlig utredning om en annan fördelning mellan stat och kommun av olika uppgifter och kostnader. Man måste därvid gå till verket förutsättningslöst och utan fördomar. Bildligt talat gäller det »att samla in alla kort i leken för att ge på nytt». Kommunerna sitter i dag med dåliga kort och den preliminära nationalbudgeten visar med all önskvärd tydlighet att trycket på dem fortsätter att öka. Kommunernas investeringar för år 1963 beräknas ha uppgått till 5 547 miljoner kronor och för innevarande år väntas beloppet utgöra 6 389 miljoner kronor. Driftkostnaderna stiger i höjden och likaså lånebehovet i kapitalbudgeten. Samtidigt minskar möjligheterna att skattefinansiera utgifterna för olika ändamål.

Med det anförda vill jag, herr talman,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ansluta mig till yrkandet om remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 1.

Herr talmannen återtog ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Jag har med stort intresse lyssnat till herr Ekströms i Iggesund resonemang om lokaliseringpolitiken, och jag tänker också med några ord återkomma till den. Men först vill jag beröra en del av vad som har sagts tidigare i remissdebatten.

När jag i går lyssnade till finansministerns värtaliga redogörelse för hur illa systemet med avdragsgilla folkpensionsavgifter verkar, kunde jag i likhet med herr Ohlin inte underlåta att undra över hur man har kunnat använda ett sådant system så länge. Vi har inte bara använt systemet utan vi har höjt folkpensionsavgiften. Det är inte mer än några år sedan den höjdes från 2½ till 4 procent, och jag kan inte erinra mig att finansministern vid det tillfället gav oss några tabeller som visade hur illa det slår.

Vad finansministern visade i går med sina siffror var egentligen endast att en progressiv beskattning verkar progressivt vare sig man höjer inkomsterna eller sänker dem genom ett avdrag. Jag vet inte om detta var någon nyhet för finansministern; jag försäkrar att vi på vårt håll har varit på det klara med den saken för länge sedan.

Det var emellertid intressant att lyssna till finansministern därför att vad han sade gav en försmak av hur det kommer att låta till hösten, om något av oppositionspartierna skulle föreslå en höjning av folkpensionsavgiften. Det är troligt att demagogien kommer att blomma i hög grad. Jag skulle emellertid vilja varna för att gå alltför långt därvidlag. Det kan finnas flera som undrar varför man har behållit detta system så länge och varför man har andra avdrag, som verkar precis på

samma sätt och som höjts för inte länge sedan.

I Stockholms-Tidningens ledare om remissdebatten i går läste jag, att folkpartiets och centerpartiets nya realistiska inställning till skatter och reformer var välkommen och kunde leda till ett samarbete i fortsättningen. Man vill alltså göra gällande att det var en ny ståndpunkt vi intog. I själva verket är det inte vi som ändrat oss, utan vad som ändrats är dels konjunkturerna, dels finansministerns budgetpolitik.

Vi var missnöjda med hans budgetpolitik under 1963. Vi har också varit missnöjda med en hel del annat regeringen gjort. Jag vet inte om regeringen brukar försöka göra något slags bokslut för året. Men om man gjort ett sådant bokslut för 1963, har jag en känsla av att det inte kan ha varit särskilt uppmuntrande. Jag skall nu inte tala om sådana saker som Wennerströmsaffären och NIB, vilka redan förekommit i debatten. Men jag vill erinra om några andra saker som regeringen gjort sig skyldig till och som jag tycker talar för att man får se resultatet med en viss betänksamhet.

Jag kan exempelvis erinra om den sparsamhet som regeringen visade när inkomstgränsen höjdes i fråga om familjebostadsbidragen. De sämst ställda barnfamiljerna blev alldeles utan kompensation för hyreshöjningarna — en glömska som en regering över huvud taget inte får göra sig skyldig till. Jag kan också erinra om den ovanligt stora frikostighet som regeringen visade när den med en flott gest, utan någon som helst argumentering, skänkte bort över en miljard i samband med avskrivningen av utestående tilläggs-lån.

Det är väl också anledning att erinra om hur det gick till när övergång till högertrafik beslutades. Regeringen hade då inte alla inom sitt eget parti med sig och var alltså tvungen att förhandla om den majoritet som behövdes, och

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

det är ingenting att säga om den saken — så måste en regering göra som inte har majoritet. Men det räckte inte för herr Erlander att få löfte om tillräckligt många röster för att majoriteten skulle vara tryggad, utan han skulle dessutom ha löfte om att en så och så stor andel från alla partier skulle rösta med förslaget, så att ansvaret för genomförandet av högertrafiken skulle delas alldeles lika på partierna. Vågskålen fick inte sjunka på regeringspartiets sida. Man har även under denna remissdebatt talat om minoritetsregeringar. Vi vet hur det var på 1920-talet, då regeringen fick lov att förhandla om majoritet. Jag tror inte att vi har något exempel på att man ställde sådana krav som statsminister Erlander ställde i samband med införandet av högertrafik.

Om vi till detta lägger den alldeles uppenbara villrådigheten i författningsfrågan och dessutom en del andra saker, bl. a. oförmåga att göra någonting åt bostadskrisen, att göra några verkliga insatser när det gäller kösamhället, tycker jag att man får fram bilden av en regering som är i ovanligt stort behov av några sabbatsår.

I statsverkspropositionen föreslås att barnbidraget skall höjas, och det är vi glada åt. Det är på tiden att barnbidragen förbättras. Man tycker bara det är underligt att inte den reformen kunde genomföras i fjol, när den föreslogs av oss och centerpartiet.

Jag tycker inte om citatkriget i allmänhet, men jag kan ändå inte neka mig nöjet att citera några av de uttalanden som gjordes på socialdemokratiskt håll när man behandlade vårt förslag i fjol. Jag tror att socialdemokratien har en del att lära av att erinra sig vad som sades då.

Herr Bengtsson i Varberg var talesman för utskottet. Han lade ekonomiska synpunkter på frågan och framhöll att utskottsmajoriteten fortfarande tyckte att det inte är småpotatis med 200

miljoner kronor — som han uttryckte det. Han framhöll också att väl utbyggda serviceanordningar för många barnfamiljer säkerligen är bättre och av större betydelse än en höjning av de allmänna barnbidragen. Förslag om höjning av barnbidragen avvisades ju av riksdagen i fjol, menade han, och fortsatte:

»Vad har hänt sedan i fjol? Jo, helt enkelt att utredningsarbetet kommit närmare sitt slut. Då bör man avvakta resultatet av detta utredningsarbete, inte minst av det skälet att det finns anledning att pröva, huruvida stödet åt barnfamiljerna kan få en effektivare utformning än den som följer med en allmän uppräknings av barnbidraget till alla barn.»

Jag lyssnade med intresse till herr Bengtsson i Varberg i går, för att höra om han skulle nämna något om den saken då, men det gjorde han inte. Vi får bara hoppas att han inte motsätter sig en höjning i andra lagutskottet i år.

I första kammaren var tongångarna från socialdemokratiskt håll desamma. Herr Strand ansåg, att om någonting skall göras, så bör det ske sedan vi fått en klar bild av vad man rimligen bör satsa på. »Man skall inte rusa i väg bara för att man tycker att någonting bör göras», varnade han.

Inte heller statsrådet Lindström tyckte om den fart oppositionen satt upp. »Oppositionen rusar andfått vidare och begär omgående mera bidrag åt barnfamiljerna», sade hon. Enligt hennes mening var det inte någon brådska. »Det är väl ändå inte så att dagens svenska barnfamiljer befinner sig i en så usel situation att vi behöver lida samvetsnöd för att vi inte höjer barnbidraget genom beslut i dag», sade hon.

Jag erinrar om detta, därför att jag tror att det finns en lärdom att dra av det, nämligen den att när socialdemokraterna avslår våra förslag — och det kommer man väl att göra även i fortsättningen — är det nog klokt att argu-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mentera med en viss försiktighet, ty risken för att de kommer tillbaka ett annat år som regeringsförslag är erfarenhetsmässigt mycket stor.

I ett avseende har regeringen på senare tid visat en påfallande aktivitet, nämligen när det gäller att tillsätta bostadsutredningar. Om jag räknat rätt, arbetar för närvarande sju eller åtta statliga utredningar med problem som berör bostadsområdet. Produktionen av utredningar på bostadsområdet kan vi inte klaga på. Orsaken till denna aktivitet från regeringens sida torde vara en känsla av att man misslyckats i bostadspolitiken och en oro för att allmänheten håller på att förlora tålamodet. Förslaget om att i viss mån återinföra byggnadsregleringen har väl samma orsak. Man har liksom haft ett behov av att visa sig handlingskraftig. Man får nu hoppas att dessa utredningar inte kommer att användas som argument för att förhindra alla delreformer under tiden.

Det finns en hel rad frågor på bostadsområdet, som kan lösas utan att man inväntar resultatet av en utredning. Det är bland annat en reform som verkligen brådskar, nämligen en nedskärning av småhusens kapitalkostnader under de första åren. Bostadsstyrelsen har föreslagit nya beräkningsgrunder vid den statliga långivningen, vilka bör innebära att lånemöjligheterna förbättras för småhusen. Inrikesministern har inte tagit ställning till detta förslag. Jag vill emellertid understryka nödvändigheten av att en ändring där sker så snart som möjligt, så att den egna kapitalinsatsen blir mera rimlig för småhusbyggarna än den är nu.

Även andra åtgärder bör vidtas för att minska kostnaderna från början, t. ex. en övergång från jämn amortering till fast annuitet. I allmänhet får de som skaffar sig småhus lättare för att klara höga kapitalkostnader senare. Standardstegringen och inflationen medverkar till att hyreskostnader som

nu verkar avskräckande om några år kan betraktas som fullt uthärdliga.

Sedan har vi naturligtvis det stora problemet med bostadsbristen och bostadsbyggandets omfattning. Det skall jag dock inte nu ingå på. Jag noterade bara i går att herr Sträng sade, att om tillgången på kapital och arbetskraft medger ett ökat byggande, så kommer det inte att möta något hinder. Det är ju gott och väl att man inte ämnar hindra ett ökat bostadsbyggande, om möjligheter föreligger för ett sådant. Men vi väntar oss nog litet mera aktiva ting regeringen ine minst när det gäller utbildningen av byggnadsarbetare.

Herr talman! Jag vill sluta med några ord om lokaliseringspolitiken. I debatten om lokaliseringsutredningens förslag har man från flera håll upprepade gånger understrukit att företagens lokalisering måste grundas på företagsekonomiska överväganden. Detta är väl en självklarhet, vars riktighet ingen bestriider. Men det underliga är att man säger detta som om det var ett argument mot utredningens förslag. Utredningen föreslår ju inte någon dirigering av företagslokaliseringen och menar inte att staten skall bestämma var företagen skall placeras. Även efter det att beslut enligt utredningens förslag fattats är det företagen själva som avgör lokaliseringen. Det finns ingen anledning förutsätta att företagarna i fortsättningen skulle bortse från företagsekonomiska synpunkter. Vad som inträffar om utredningens förslag genomföres är inte att de företagsekonomiska synpunkterna kommer i skymundan utan att staten vidtar vissa åtgärder, som kan väntas få en viss inverkan på den ekonomiska bedömningen från företagarnas sida. Lokalisering av industri till vissa orter blir ur företagets synpunkt litet mer gynnsam eller litet mindre ogynnsam — vilket man nu vill — än den tidigare varit, men de företagsekonomiska synpunkterna blir precis lika avgörande i fortsättningen som de varit hit-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

tills. Skall talet om de företagsekonomiska synpunkterna ha någon mening i denna debatt måste man anse att statsmakterna över huvud taget inte får företa sig någonting som kan inverka på olika orters lämplighet när det gäller förläggning av industrier. Men om man menar det måste vi ju avveckla en del av de åtgärder som nu vidtagits, inte minst de rörelsestimulerande åtgärderna.

Det förhållandet att staten betalar förflyttning av arbetskraft påverkar givetvis företagets bedömningar vid lokalisering av industri. Men ståndpunkten att samhället inte får göra någonting för att ändra förhållandena är omöjlig att inta, och det hela blir därför en avvägningsfråga, en bedömning hur långt man skall gå. Jag tycker liksom herr Ekström i Iggesund att 160 miljoner per år för försöksverksamhet under en femårsperiod inte låter särskilt mycket. Huruvida det kommer att räcka för att speciellt för Norrlands del åstadkomma den förändring vi hoppas på vet man inte. Jag tror, särskilt när det gäller Norrlands inland, att vi i huvudsak får räkna med att det skall vara våra egna som startar. Här gäller det alltså att ta vara på dem som har intresse, förmåga och initiativkraft att sätta i gång industrier. Framför allt utbildningen av företagare har en oerhörd stor betydelse, något som utredningen kanske ställt en smula i skymundan.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Det har sedan gammalt hos vårt folk funnits en initiativkraft och vilja att skapa någonting för framtiden. Denna vilja har framför allt burits upp av en tro på framtiden. Det är dessa drivkrafter som ligger till grund för dagens välstånd.

När man nu överför framtidstron och den enskilda initiativkraften på dagens industrialiserade samhälle, finns det tyvärr anledning varna för att re-

geringens politik på längre sikt kommer att hämma de krafter som skall skapa grunden även för morgondagens välstånd. De uteblivna initiativen och de för små investeringarna under de senaste två åren får väl inte alla en omedelbar inverkan på vår standard, men i framtiden kommer de att sätta sin prägel på våra levnadsförhållanden. Det är därför med en viss oro vi har konstaterat nedgången i industriens investeringar. Överdriven investering i offentliga förvaltningsbyggnader eller andra samhällsinvesteringar av liknande slag kan inte ersätta de kapitalinsatser i näringslivet som behövs för att näringslivet skall kunna öka och stärka sin konkurrensförmåga.

Vi kan inte underlåta att nu ställa frågan, vad den mindre lyckliga utvecklingen kan bero på. Beror den på minskad tro på framtidens möjligheter eller är det förmågan som saknas? Jag tror inte att det är en minskad framtidstro hos dagens industriledningar, utan orsaken är snarare att finna i regeringens politik. Samhällets olika ingripanden har hämmat det enskilda näringslivets initiativförmåga.

Av vital betydelse för näringslivet är kapitalförsörjningen och i alldeles särskild grad självfinansieringen, finansieringen med egna medel. Om framtidsplanerna skall kunna realiserats måste i första hand två villkor uppfyllas: företagets möjligheter till självfinansiering måste stärkas och för att öka den externa finansieringen måste dagens restriktivitet på kapitalförsörjningsområdet mildras.

De minskade möjligheterna till självfinansiering är för den framtida utvecklingen allvarligast. Det nuvarande läget har ju uppkommit genom ett flertal olika åtgärder från statsmakterna sida — minskade avskrivningsmöjligheter på inventarier och varulager, borttagande av rätten till avsättning för pensionsändamål m. m. Vi måste därför skapa nya former för en större grad av själv-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

finansiering inom näringslivet. Detta är särskilt angeläget som de investeringar och initiativ som verkställs med de egna pengarna är de djärvaste och därmed oftast de som ger de effektivaste resultaten. Sådana hämningar som skatt på investeringar i form av varuskatt måste fördenskull undanröjas.

Det är väl inte utan att finansministern känner sig något oroad av utvecklingen inom näringslivet när han nu föreslår en extra avskrivning med 10 procent på maskiner och inventarier och därmed åtminstone för detta år eliminerar omsättningsskattens verkningar på området. För högerpartiet är förslaget glädjande, då vi aldrig förtrötats att kräva borttagande av omsättningsskatten på investeringsvaror. Detta är ett bevis för att opposition är lönande. Den föreslagna åtgärden räcker emellertid inte, utan den bör kompletteras med ytterligare och mera permanenta avskrivningsregler för att företagen bättre skall kunna utnyttja de nya tekniska framstegen i produktion och distribution. För den mindre företagssamheten är liberalare avskrivningsregler på varulager, avsättningar till självfinansieringsfonder, rätt att utnyttja kapitalavdraget på kapital som bundits i rörelse m. m. av större betydelse än vad finansministern kan föreställa sig.

Finansministerns eget påpekande att löneläget i vårt land under de tre senaste åren stigit med 10 procent om året är allvarligt. Detta i förening med ett flertal beslut i riksdagen, vilka verkat kostnadsfördyrande, har försämrat våra konkurrensmöjligheter internationellt sett. Detta kan komma att göra det svårt för oss att finna avsättning för våra exportvaror eller att hålla borta en ohämmad import till vårt land. På sikt kan detta leda till en allvarlig risk för den fulla sysselsättningen, och det kan väl ändå inte ha varit avsikten med regeringens politik.

Vårt beskattningssystem utgör också en inflationsdrivande faktor i vårt nu-

varande kostnadsläge. Den hårda progressiviteten vid den direkta statliga beskattningen har i stor utsträckning bidragit till kostnadsfördyringar. Numera har nämligen människorna i allt större utsträckning börjat räkna med vad som blir kvar av lönen sedan skatten avdragits. Den av finansministern tillsatta skatteutredningen håller också på att försöka åstadkomma ett skatteförslag utan alltför skadliga verkningar av progressiviteten. Mot bakgrunden av detta ter sig finansministerns förslag om en provisorisk skärpning av progressiviteten genom borttagande av avdragsrätten för erlagda pensionsavgifter till folkpensioneringen såsom fullständigt orimligt. Denna skattehöjning träffar ju i särskilt hög grad de i produktionen sysselsatta. Man skulle ha kunnat tro att detta förslag var ett olycksfall i arbetet, men förmodligen är det väl som vanligt ett utslag av finansministerns ständigt dokumenterade hunger efter höjda skatter. Det gäller dock en skattehöjning på nära 500 miljoner kronor.

En mycket stor del av svensk näringslivsverksamhet sker genom familjeföretagen. Dessa sysselsätter en stor skara människor och svarar för en ansevärd omsättningssumma. Den nuvarande beskattningen utgör ett allvarligt hot mot dessa företags existens. Ett talande exempel var nödvändigheten att upphäva fideikommissen. Hotet kommer från den hårda progressiviteten i den direkta beskattningen samt från förmögenhetsskattens konstruktion. Bristen på avdragsrätt för denna senare skatt är besvärande av den anledningen, att familjeföretagens värden taxeras onormalt högt i förhållande till avkastningen. På grund av arvsskattens hårda verkningar — redan vid relativt små arv kan en tredjedel av förmögenheten gå till skatt — blir möjligheterna att vid generationsväxlingar bevara dessa enheter mycket små och kommer att medföra sönderslagningar av många fö-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

retag, vilket inte minst blir till förfång för de anställda.

Jag har velat peka på några av de besvärligaste problemen för dagens näringsliv och vill nu med hänsyn till denna långa debatt sluta mitt anförande med en allvarlig maning till regeringen att försöka lösa dessa problem. Vi har inom högerpartiet här i riksdagen angivit vägarna. Regeringen kan nu beträda dem. Finns bara viljan, finns det också möjligheter därtill. Det är också nödvändigt, om vi inte skall komma på efterkälken i vår egen framstegstakt.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Den statsverksproposition som vi nu remissbehandlar innehåller många bra förslag. En hel del av dem känner vi igen såsom oppositionsförslag från tidigare riksdagar. I första hand gäller det nu en höjning av barnbidragen och en förbättring av folkpensionerna. Förstärkningen av det studieekonomiska stödet och de förbättrade möjligheterna för ungdomsarbete och folkbildningsverksamhet är andra exempel på mycket angelägna ändamål, som nu har kunnat beredas större utrymme i budgeten.

Självfallet innehåller propositionen många andra värdefulla nyheter, men tyvärr finns det också andra ting som man lindrigt talat måste sätta frågetecken i kanten för. I första hand tänker jag på den slopade avdragsrätten för folkpensionsavgifter. Att man ändrar på skattereglerna och deras principiella innebörd så snart staten behöver mera pengar är ett oting. Frågan om avdragsreglerna är en sak, och statens behov av pengar bör vara en annan. I kommuner och landsting ändrar man utdebiteringen alltefter behovet, och beträffande statskatten har man brukat justera uttagsprocenten. Jag tycker att det är synd att denna metod nu tycks ha kommit ur bruk.

Hur blir det nu om regeringsförslaget

bifalles? Jo, vid 1964 års taxering får man göra fullt avdrag för folkpensionsavgift, år 1965 får man dra av halv avgift och året därpå får man inte göra något avdrag alls. Jag tycker inte att det är så underligt om folk klagat på att det är svårt att hålla reda på skattebestämmelserna! Vidare kommer det under denna tid förslag från skatteberedningen, vilka kan innebära helt andra regler.

Något som emellertid kanske är ännu värre är att finansministerns lappkast egentligen icke innebär något annat än att han tar tillbaka en del av den höjning av de skattefria ortsavdragen, som genomfördes för endast ett par år sedan. Effekten blir ungefär densamma som en sådan åtgärd.

När man läser igenom statsverkspropositionen ställer man sig också osökt frågan hur det kommer att gå med penningvärdet.

Späder vi inte ytterligare på den pågående inflationen. Den svenska kronan lär i dag vara värd bara ungefär hälften mot 1945. Något slut på denna väg utför för penningvärdet kan man inte skönja. Så länge löneökningarna är nästan dubbelt så höga som det ekonomiska utrymmet medger vid stabilt penningvärde, kommer det självfallet att fortsätta att rasa utför. De som får betala kalaset är ju de människor som inte kan kompensera sig för penningvärdeförsämringen, d. v. s. i första hand spararna och då framför allt bank-spararna.

De saknar ju inte varningar. Senast var det riksbankschefen Åsbrink som varnade för utvecklingen. Även den socialdemokratiska gruppledaren här i kammarken herr Gustafsson i Stockholm gav i sitt anförande uttryck för en viss oro för risken av överhettning i konjunkturen. Om penningvärdeförsämringen accelererar, hjälper självfallet inga höjningar av folkpensionerna och heller inga höjningar av barnbidragen, eftersom försämringen av penningvärdet

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

snabbt åter upp effekten av dessa höjningar.

Inom centerpartiet har vi sedan länge haft ett mycket stort intresse för en aktiv lokaliseringspolitik. Det är ingen överdrift att påstå att vi efter hand kunnat notera en allt större förståelse för våra synpunkter. Två olika utredningar har nu var för sig föreslagit åtgärder som kan bli av mycket stor betydelse för många orter i vårt land. Vi hoppas att både regeringen och de myndigheter som får hand om dessa frågor skall medverka till en förnuftig lokalisering av såväl företagsamhet som offentliga institutioner. Det skulle alldeles säkert ha varit till fördel om den mera positiva inställning till dessa frågor man nu finner på olika håll hade varit tillfinnandes långt tidigare; vi hade då kunnat undvika en del av den starka befolkningkoncentrationen till vissa centra.

Det finns här anledning att erinra om den stora betydelse som goda kommunikationer har. Jag har en speciell anledning att ta upp detta spörsmål. För några år sedan breddades järnvägen Gårdsjö—Mariestad—Lidköping—Håkantorp. Det råder ingen som helst tvekan om att detta fick en mycket god lokaliseringfrämjande effekt för exempelvis Mariestad. Frågan om hur det skall bli med återstående delen av västgötabanan i Skaraborgs län är aktuell. Många skäl talar för att en breddning är den enda rationella lösningen. Allt tyder på att det skulle bli en injektion för näringslivet i de av järnvägen berörda orterna. Det värsta som kunde hända vore att järnvägen lades ned. Vi räknar med att även kommunikationsdepartementet skall medverka i den aktiva lokaliseringpolitiken vid lösandet av denna fråga.

Herr CARBELL (s):

Herr talman! När jag tidigare i dag lyssnade till vad herr Eliasson i Moholm sade om stödet till det mindre

jordbruket, erinrade jag mig att jag vid remissdebatten förra året behandlade den frågan och då uttalade önskemålet att problemet om stödet till det mindre jordbruket snarast måtte omprövas.

Herr Eliasson i Moholm sade att statsverkspropositionen inte innehåller så många överraskningar. En överraskning var emellertid att man medan 1960 års jordbruksutredning ännu arbetar har föreslagit ett slopande av det småbrukarstöd som 1962 års riksdag beslöt. Herr Eliasson sade att han trodde att det var i medvetandet om den majoritetsställning regeringspartiet nu har som jordbruksministern föreslagit vissa nya bestämmelser för stödet till det mindre jordbruket. Däremot gick han inte in på den speciella majoritetsfråga som avgjorde beslutet 1962. Han menade att eftersom 1960 års utredning ännu arbetar, så borde man vänta tills den är färdig. Om man börjar med en utredning 1960 och sedan fattar ett sådant här orimligt beslut 1962, så är väl detta i all sin dar inte något skäl till att inte nu ta bort denna orimlighet som inte hade bort gälla en enda dag.

När det gäller de allmänna frågor som behandlas i statsverkspropositionen tycks man vara ense om att den är att betrakta som en reformbudget. Det är en fråga som kommer mig i minnet i detta sammanhang. För inte så många år sedan hade vi en utomordentligt hård diskussion angående den största socialreform vi fattat beslut om. Ett parti kom att tillämpa ganska hårda metoder med anledning av det beslut som fattades. Under sommaren 1963 har förre riksdagsmannen Königsson behandlat dessa frågor i ett antal artiklar i Stockholms-Tidningen; de var införda den 2, 4, 5 och 6 juni 1963. Han hade anledning att ställa en rad frågor till folkpartiet. Så länge dessa frågor står obesvarade, är det inte tillfredsställande. Det finns anledning för en riksdagsman att fråga folkpartiet: Kommer man att besvara frågorna och när kommer

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

man i så fall att göra det? Om man inte besvarar dem, bör man vara beredd på att det kommer att tolkas i bestämd riktning.

Herr talman! Jag skulle vilja föra på tal en fråga som gäller de statsanställda. Det sitter ju en utredning som undersöker möjligheterna till kontinuerliga hälsoundersökningar för statstjänstemän. Den frågan har ju vittgående betydelse. Återkommande hälsoundersökningar för personal innebär ju att man kan tillgodose det medicinska kravet på att så tidigt som möjligt upptäcka eventuella sjukdomar. Förutsättningarna att med medicinsk eller annan behandling bibehålla en persons hälsa och arbetsförmåga under flera år än annars skulle ha varit möjligt är ju betydligt större om sjukdomen upptäcks tidigt. Erfarenheterna säger att många sjukdomar börjar uppträda i 40—50-årsåldern och att sjukligheten tilltar med högre levnadsålder. Förebyggande åtgärder och tidig diagnostik kan förhindra många sjukdomar eller lindra deras verkningar.

Inom det enskilda näringslivet har man redan börjat med sådana systematiska hälsokontroller. Sandvikens Jernverks aktiebolag som har nära 10 000 anställda har ända sedan 1954 en omfattande industrihälsovård. ASEA i Västerås, likaledes med omkring 10 000 anställda, har sin industrihälsovård förlagd till en särskild avdelning med tre läkare, fem sjuksköterskor och en sjukgymnast och dessutom expeditiions- och biträdespersonal. Metallverken har det ordnat på liknande sätt.

Inom det statliga området är det alltså SJ som har ordnat kontinuerlig hälsokontroll beträffande personal i säkerhetstjänst. Motsvarande kontroll finns för trafikföretaget Aktiebolaget Stockholms spårvägar. Ett initiativ på det kommunala området som är värt allt beaktande är de hälsoundersökningar som sedan några år bedrivs av Stockholms stad för dess anställda. Av dessa

undersökningar kan man nu börja skönja erfarenheterna. De visar med all tydlighet att återkommande undersökningar av personalen blottar förhållanden som tydligt motiverar att man håller hälsotillståndet under stark observans.

Jag vill understryka vikten av att den sittande utredningen arbetar så snabbt som möjligt och att man så snart som möjligt får till stånd sådana hälsoundersökningar för statstjänstemän.

Jag vill, herr talman, kort beröra det stora antalet bilolyckor som herr Elmwall för en stund sedan var inne på. Det är naturligt att man gör vad som göras kan för att mildra sådana skador. En alldeles speciell sorts olyckor har under senare år ökat, nämligen kollisionerna mellan tåg och bil. Det uppmärksammas därvid särskilt att den typ av kollisionsolyckor som har ökat är sådana där bilen »fångats upp» av loket. Sådana katastrofer där bilen kör på bommarna har minskat i antal högst betydligt trots den starka ökningen av antalet bilar.

Men just denna speciella form av olyckor ökar ständigt. Vi läser varje månad om ett antal sådana olyckor. Det måste bero på att det här finns något som man inte har uppmärksammat. Sannolikheten talar för att detta något är att söka på bilförarsidan. Bilföraren har alltså för sent upptäckt tåget. Men det inträffar sällan att han kör på det från sidan, utan det blir ett uppfångande av bilen på loket. Det är alltså tåget som kör på bilen. Bilen har tydligen stannat på övergången, och det ligger nära till hands att anta att det är en variation mellan bromsning och gasning som förorsakat motorstopp eller att föraren inte haft vagnen växlad på lämpligt sätt så att vagnen haft lämplig motorstyrka. Det vore ganska angeläget att just denna anledning till trafikolyckor bleve föremål för en alldeles särskild undersökning.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Jag skall börja mitt anförande med att säga ett tack till regeringen och då särskilt till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet. Efter motioner som vi framfört flera gånger har vi nu äntligen fått en heltidsanställd stabspastor, och jag noterar detta med tacksamhet.

Jag vill även uttala min tillfredsställelse över att abortbyråernas möjligheter till arbete i abortförebyggande syfte har blivit större genom att de har fått mera pengar. I abortdebatten har vi inom folkpartiet i skilda sammanhang, och då särskilt genom partichefens deklARATION i pressen, tagit avstånd från vissa extremisters krav på fria aborter. Mer behöver inte sägas om den saken.

Herr talman! I förra årets remissdebatt tillät jag mig att säga några ord om filmen »Tystnaden» och antydde att vi inom en mycket snar framtid hade att motse ännu värre produkter på den svenska filmmarknaden. Så har skett och »491» har med rätta satt sin nena i svallning. Bara ett fåtal har sett filmen. Jag skulle, herr talman, ha önskat att riksdagen före denna debatt beretts tillfälle att ta del av filmens innehåll. Då hade man haft ett bättre sakligt underlag för en debatt om denna film, men alldeles utan sakligt underlag behöver debatten likväl inte vara. Den som läst boken »491» vet vad det är fråga om, och en filmkritiker som slutade det gamla året i sällskap med filmen säger: Den följer boken högst troget.

SF-chefen gör dock gällande att filmen inte slaviskt följer Görlings roman. För att inte överlasta filmen följer man inte stapeln av uselhet ända till toppen. Expressen tröstar dock med att den något puritanske Sjöman lyckats få med det mesta av de saftiga interiörerna.

Statens biografbyrå har totalförbjudit filmen medan statens filmgranskningsråd förordar visning efter viss klippning av våldsscener i filmens slut.

Filmen är, säger man, ett koncentrat, en intensiv sammanställning av brutalitet och råhet, brott, våld, sadism, perverterad sexualitet, prostitution, våldtäkt, beblandelse med djur, kvalificerad prostitution och brottslig homosexualitet. Allt detta länkar skeendet i filmen. Den kommer att i stor utsträckning möta människor som har mycket famlande, osäkra värderingar. Det fanns säkert underlag för biografbyråns tvivel på huruvida »491» skulle tillföra svensk ungdom ett positivt värde, inte minst när man vet att 70 procent av alla biobesökare i vårt land är ungdom mellan 15 och 29 år.

Censurbeslutet har inte tillkommit på tillskyndan av några förkättrade moralister eller bigotta lekmän. De för totalstoppet ansvariga är, förutom direktör Skoglund, barnläkaren Per Nordenfelt, psykiatern Gunnar Klacken berg och överläkaren vid S:t Eriks sjukhus doktor Allan Grönvald. De beslutande står som en man bakom den utförliga redogörelsen för motiven till ett totalförbud. Läkarna trycker mycket hårt på de mentalhygieniska risker som måste följa en film som denna. Man framhåller även att vissa avsnitt i filmen måste anses vara stridande mot § 18:13 i strafflagen om tukt och sedlighetssårande framställning. Jag tror att alla skäl talar för att biografbyråns bedömning är riktigt.

För många år sedan totalförbjöd statens biografbyrå Victor Sjöströms film »Trädgårdsmästaren» eller »Världens grymhet» som ansågs vara en kolportagehistoria av värsta sorten. Många år senare erkände Victor Sjöström det berättigade i åtgärden. Får man inte tro att David Holms mästertolke i »Körkarlen» blev klokare med åren. Även då överklagades beslutet hos regeringen som dock fastställde det. Att nu en grupp av den s.k. kultureliten rasar mot biografbyråns beslut är väl inte så underligt. Man beordrar i Dagens Nyheter helt enkelt statsrådet

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Edenman att omedelbart frisläppa filmen. Vill statsrådet Edenman värna om demokratisk anständighet och kulturell hyfs, så avskaffar han filmcensuren, uppmanar Expressen. Vi får se om statsrådet står pall mot sådana attacker.

Jag hoppas att statsrådet lyssnar minst lika intresserat till den medicinska expertisen i statens biografbyrå som till byråns belackare. Jag anser att statens biografbyrå borde skärpa sig. Den borde säga ett kallt nej — det har jag sagt många gånger från denna talarstol — till en hel del våldsfilmerna och annat dravel. Men när den nu verkligen sagt sitt kalla nej inför en skapelse som den anser medför risker som man inte bör ta så skall den inte från alla överösas med hinkar av skurvatten. Fast det skall i sanningens namn sägas att biografbyrån velat hindra en del smörja men regeringen har gett grönt ljus.

Jag har med största intresse läst Dagens Nyheters intervju med statsrådet Edenman. Han skulle helst vilja avskaffa filmcensuren men hesiterar inför vad som skulle bli följderna. Enbart existensen av en censur förhindrar i varje fall att en undervegetation inom filmproduktionen kommer fram, och vad skulle, säger statsrådet, hända om undervegetationen inom filmen finge oförhindrat blomma? Det sista ordet är nästan för snyggt i sammanhanget, men det finns ju otäcka blomster också, giftblomster. Statsrådet säger: »Det är grymheterna som skall elimineras. Våld, sadism och destruktiva krafter, allt detta skall bort ur filmen. Det är sådant som censuren är till för att klippa. Sådant bör i fridens namn inte visas för miljoner människor.»

Om jag tar statsrådet på orden, och varför skulle jag inte göra det, så ville jag fråga vad som i fridens namn blir kvar av filmen »491», om saxen får gå eller statsrådets skisserade linje. Det är väl bl. a. därför biografbyrån totalförbjudit filmen. Den är ett paket de-

struktion. Det finns regler för hur våld och sadism skall behandlas av filmcensuren, över huvud taget det som kan verka förråande eller skadligt upphetsande. Detta, säger statsrådet, måste man bedöma ur mentalhygieniska och medicinska synpunkter. Då måste jag fråga mig: Men är det inte just detta som läkarexperterna i statens biografbyrå har gjort? Man har väl då att betygsätta deras omdöme och kompetens. Jag avundas inte statsrådet att här agera censor men nog vill jag tillmäta deras omdöme större betydelse än en del högröstade journalister tycks vilja göra.

Jag kan hålla med om att vi vet inte så värst mycket om den oerhörda problematiken i fråga om massmedias inverkan på ungdom och på äldre med för den delen, men alldeles utan kunskap är vi nog inte. Vi har inga ovedersägliga forskningsresultat att bygga på, om nu sådana någonsin går att få fram. Man rör sig ju här på ett område som är ytterst svårt att inringa, den ena människan är inte lik den andra, men ett visst underlag för en bedömning har man nog. Vi vet t. ex. att alla massmedia påverkar människor. Man behöver bara peka på att nazismen höll på att omforma en hel nation.

Herr talman! Vi vet med bestämdhet att barn och unga människor påverkas betydligt mer än vuxna. Vi vet att de förra befinner sig i en kritisk period med sexualproblemen i förgrunden under puberteten. Och inte är vi alldeles okunniga om filmens och TV:s effekt att skapa attitydförändringar. Dödande med en axelryckning är vanligt både på bio och i TV, och ruskigheterna vid diverse brott utlöser hos många unga som står åtalade föga eller ingen ånger.

Nu säger man från håll där »491» försvaras: Den är ett väckelserop, den vill rycka upp samhället till bättre, effektivare grepp och till hjälp åt dessa stackars människor. Jag vill fråga: Hjälptill vad och på vilka vägar? Jag har inte funnit någon här i kammaren som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

kommit med vettiga förslag som blivit negativt behandlade, utan man frågar ständigt: Vilka vägar skall vi gå? Var finns medlen? Kom fram med dem, så skall vi titta på dem och se vad vi kan göra! Men i »491» möter man den verkliga »tystnaden», inte ett ord till ljusning eller vägledning. Och jag brukar att professor Frey i Handelstidningen har rätt när han framhåller: En film som denna kan likaväl tänkas gynna en reaktionär uppfattning. Här ställs det goda mot det förtäta onda. Det goda visar sig maktlöst. Konklusionen bland många som ser kan bli den: det lönar sig inte — kläm åt dem — spärra in dem, spöa dem bara! Tror någon att den djupa symboliken, som vi blev undervisade i för en tid sedan i TV, går in hos den stora massan av unga TV-tittare? Och är filmen ett väckelserop till samhället, så är inte vägen att på film ställa ut kroppsligt och själsligt sjuka eller socialt lytta ungdomar till allmänt beskådande på alla landets biografier. Då räcker det med att regeringen, riksdagen och pressen och en del andra grupper får se den, och sedan kan den gå som undervisningsfilm till socialinstituten.

Jag kan som liberal hålla med om att censuringsriparn hör just inte till det roliga. Själva ordet är otrevligt och associerar till förmyndarvälde och står som något förhatligt, men alla är väl överens om att ingripanden är nödvändiga i viss grad. Handlade alla rätt och under ansvar för alla så kunde en rad förordningar slopas. Jag håller med dem som menar att om samhället eller, om man så vill, statens filmbyrå kan tillåta så många våldsfilmerna och utstuderad grymhet i andra filmer utan att ingripa, så är man sårbar även i detta speciella fall, men botemedlet kan ju inte vara: Gå på bara, eller sitt still och gör ingenting!

Denna film skall naturligtvis säljas, och utlandet skall få kunskap om hur det ser ut i folkhemmet Sverige, detta

utomordentligt berömda välfärdssamhälle. »491» visar vad man tyvärr förut vet finns av elände. Men, herr talman, ger den okritiska människan i utlandet en verklighetstrogen bild av det svenska samhället och tillståndet i ungdomsvärlden i vårt land? Dessbättre är det inte så, men då är filmen som bidrag till bilden av svensk socialvård och svensk ungdom misslyckad och falsk.

Jag tror att debatten kring »491» har varit nyttig, och — sannerligen — många hjärtans tankar har blivit uppenbara. Chefen för statens biografbyrå har ansett, att nu måste man helt enkelt säga nej till en tendens som han inte vill vara med om att ge fritt spelrum längre. Den började med »Jungfrukällans» långt utdragna våldtäktsscenen, sedan kom »Tystnaden» med en onanerande kvinna och samlag i en biograf, och så nu »491» med en sammanfattning av allt av snusk och uselhet som finns.

Regeringen står inför frågan om den skall fatta ett beslut i strid mot ett som har fattats av de specialister den själv har utsett att granska filmer. Skallet mot biografbyrån kan regeringen ta med ro. Veterligen har byrån tillkommit efter ett riksdagsbeslut, och avskaffandet av den måste väl därför också bli en riksdagsfråga.

Det är för övrigt lärorikt att se hur även en del socialdemokratiska landsortstidningar ställt sig mycket skeptiska mot »491». De har tillsammans med andra fört debatten på ett högre plan än vad som skett här i Stockholm.

I alla kontroversiella frågor finns ju alltid skäl och motskal. Var och en väger väl det ena mot det andra och fattar så sitt beslut. Det är vad biografbyrån har gjort. Den är i varje fall övertygad om att denna film icke bör visas utan i sin nuvarande form totalförbjudas. Man förebär starka skäl för mentalhygieniska risker. Till biografbyråns skäl skulle man kunna lägga en rad andra, men jag skall, herr talman, inte gå in på de skäl som — för mig

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

speciellt — är lika avgörande, om inte ännu viktigare.

Herr LUNDKVIST (s):

Herr talman! Under den senaste tiden har filmcensuren i vårt land diskuterats mycket intensivt. Eftersom frågan om censuren tagits upp också i remissdebatten, senast av herr Gustafsson i Borås, tycker jag att det kan finnas anledning för mig att i egenskap av ordförande i statens filmgranskningsråd anföra några synpunkter på frågan.

När de nuvarande bestämmelserna för filmcensuren arbete tillkom, underströks med skärpa av såväl den kommitté som utarbetade förslaget till bestämmelser som av dåvarande departementschefen, Ivar Persson, att filmcensuren huvudsakligen borde vara mentalhygieniskt inriktad. Statliga ingrepp i filmerna efter genomfört moraliska eller renodlat estetiska principer avstyrktes med hänsyn till de övermäktiga svårigheterna att komma fram till allmängiltiga värderingar på något av dessa områden. Varje form av smakcensur avböjdes. En dylik censur borde överlämnas till kritiken och den allmänna opinionen, ansåg man. Staten kunde inte döma i smakfrågor. Man hävdade att en sådan filmcensur skulle stå i alltför skarp kontrast mot yttrande- och tryckfrihet. Man var också ense om att filmscener som isolerade skulle kunna anses falla under censurbestämmelserna borde bedömas insatta i sitt sammanhang och med hänsyn till filmens syftning och helhetsverkan.

I de mentalhygieniska frågorna fann man det svårt att göra kategoriska uttalanden om skadeverkningar av film på vuxna människor. Man ansåg att censuren främst borde ingripa mot sadistiska och nedbrytande inslag i filmerna. Bestämmelserna formulerades på den punkten så: »Biografbyrån må ej godkänna film eller del av film vars förevisande på grund av det sätt varpå händelserna skildras och det sam-

manhang vari de förekomma kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott.»

Det kan självfallet vara en mycket besvärlig uppgift att bedöma huruvida en film skall anses falla under censurbestämmelserna. För att skapa en allmän insyn i den verksamhet som utövas av de hos biografbyrån anställda censorerna, skapa — som det hette — en garanti mot maktmissbruk från censurmyndighetens sida och en kontaktmöjlighet för denna med opinionen, inrättades år 1954 ett filmgranskningsråd. Rådet består av fem ledamöter med fem suppleanter och utses av Kungl. Maj:t. Biografbyrån måste inhämta rådets yttrande, därest byrån önskar helt förbjuda en film eller betydande delar därav eller delar av film vilken vunnit erkännande såsom film av betydande konstnärligt värde eller som uppenbarligen kan antas vinna sådant erkännande, och också om byrån önskar företa censuratgärder som är av normerande betydelse för verksamhetens utövande.

Filmgranskningsrådet har i dagarna i ett yttrande till biografbyrån i ett överklagningsärende redovisat några synpunkter på tolkningen av de bestämmelser som gäller för censur av film i vårt land som jag gärna skulle vilja citera något:

»Filmgranskningsrådet har som utgångspunkt för sitt arbete den uppfattningen att censur i och för sig är en icke önskvärd företeelse i en demokrati. När rådets ledamöter trots denna principiella inställning åtagit sig ifrågasvarande granskningsuppdrag har detta skett därför att ledamöterna kunnat ansluta sig till de särskilda skäl för bibehållande av filmcensuren även för vuxna som angivits vid de nuvarande censurbestämmelsernas tillkomst. Självfallet anser rådet emellertid mot bakgrunden av såväl sin principiella inställning som de reservationer med vilka censurbestämmelserna omgärdats att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

censuren bör arbeta med stor varsamhet för att icke för hårt markera någon slags särställning för filmen gentemot andra områden av kulturlivet — bildande konst, teater, litteratur, press samt radio och TV — där censur icke förekommer. Rådet anser sig sålunda icke kunna tolka gällande censurbestämmelser så, att det skulle vara förbjudet för filmförfattare och regissörer att verklighetstroget skildra vissa företeelser i samhället.

Om den verklighet som filmen vill skildra är rå och osmaklig och i vissa stycken en kritik mot samhället självt kan det knappast enligt rådets mening ankomma på ett statens organ att försköna denna verklighet eller att förhindra att kritiken kommer till uttryck. Det må ankomma på recensenter och opinion att bedöma om kritiken i filmen skjuter över målet men kritiken må icke undanhållas allmänheten. När det gäller de mentalhygieniska riskerna i samband med visning av film har rådet haft anledning att vid flera tillfällen konstatera den betydande tveksamhet som karakteriserar diskussionen om hur film i mentalhygienisk mening påverkar olika åldersgrupper. Rådet underskattar ingalunda dessa risker men ifrågasätter om inte den förljugna filmen som förskönar och romantiserar i vissa avseenden kan utgöra en större fara än den film som realistiskt skildrar verkligheten.»

Om dessa synpunkter är rådet helt ense, oavsett vilken ställning enskilda ledamöter tagit till de filmer som aktualiserat den nu pågående debatten. Rådet har tidigare i ett uttalande till ecklesiastikministern understrukt angelägenheten av att frågor om filmens inverkan på vissa åldersgrupper görs till föremål för en intensivare vetenskaplig forskning.

Det vore, såsom jag ser det, orimligt om filmförfattare och filmregissörer av en statlig censur skulle hänvisas till att syssla med mer eller mindre oförarg-

liga ämnesområden av ren underhållningskaraktär. Filmen bör liksom litteratur och teater ha möjlighet att lämna väsentliga bidrag till den allmänna debatten, inte minst därför att filmen är ett lättillgängligt medel som når ut till så många människor.

Den nu aktuella filmdebatten har i betydande grad sysslat med frågan om man över huvud taget skall bibehålla filmcensur. 1949 års filmkommitté, vars utredning ligger till grund för de nuvarande bestämmelserna, penetrerade denna fråga ingående. Kommittén övervägde att låta filmer för vuxna, alltså barnförbjudna filmer, helt befrias från censur. De skäl som talade för en sådan åtgärd ansåg man vara, att vuxna individer i möjligaste mån skulle slippa statligt förmynderskap. Man anförde att vuxna människor möter så många upphetsande och förråande inslag i andra former av konst och i verkligheten, att de också skulle kunna tåla vid sådant i filmerna utan allvarigare psykiska följder. Man tog i betraktande risken för att de verkligt goda konstnärliga filmerna formellt kunde falla under censurbestämmelserna och klippas ner eller förbjudas, medan andra i realiteten mer nedbrytande och underhållande alster måste släppas igenom, varigenom bestämmelserna i realiteten kunde bli meningslösa.

Kommittén stannade dock för att förorda censurens bibehållande och anförde som skäl mot ett slopande av censuren, att filmen inte bara var en konststart utan också ett påverkningsmedel av betydande styrka och utbredning samt att filmproduktionen är ekonomiskt beroende av en bred och lätt suggererad publik. Då filmen i stor utsträckning sysslade med brott och skräckscener behövdes censuren främst som mentalhygieniskt skydd mot sadistiska och skadligt ångestpressande inslag i filmerna, ansåg man. Med tanke på filmens växande inflytande och stora publik bland ungdomen ansåg man

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

det fortfarande vara ett samhällsin-
tresse att ett kontrollorgan håller vakt
mot sekunda spekulatio n i upphetsning
och råhet.

Man kanske kan säga, att diskussio-
nen kring den nu aktuella filmen »491»
belyser vilka svåra avvägningsproblem
filmgranskarna ställs inför. Många är
med denna situation som exempel tyd-
ligen benägna att föreslå totalt slopan-
de av censuren. Man menar att det är
orimligt att överlåta åt ett fåtal män-
niskor att bestämma vad en vuxen film-
publik skall få se eller inte få se. Det
ligger naturligtvis från rent principiella
utgångspunkter en betydande styrka i
ett sådant argument. Men respekten för
risken att med för ångestpressande in-
slag skada dem som ser filmerna vä-
ger också tungt. Jag är i varje fall inte
benägen att tro att alla filmproducen-
ter av hänsyn till denna risk skulle
vara beredda att avstå från sådana in-
slag. Ingen vågar väl bestrida att inte
osund spekulatio n i upphetsning och
råhet förekommer i filmsammanhang.

Här står vi sålunda inför besvärliga
avvägningsproblem, som förstärks av
att man vet så litet om hur film på-
verkar bl. a. olika åldersgrupper. Riks-
dagen har hitintills ansett sig böra be-
hålla censuren men omgärdat den med
mycket starka reservationer. Jag tror
för min del att det skulle vara olyckligt,
om man med ledning av diskussionen
kring den nu aktuella filmen handlade
i någon slags panik åt det ena eller an-
dra hållet.

Någon har sagt att filmen är ett medel
med vilket man kan skapa masspsykos.
Mot bakgrunden av den senaste tidens
diskussion vågar man kanske påstå,
att filmen t. o. m. kan överträffa sig
själv på den punkten; den kan skapa
psykos innan den över huvud taget
visats.

Den film som nu upprör sinnena, har
rådet bedömt som en frän men upprik-
tig och verklighetstrogen skildring av
förhållandena bland en grupp ungdomar

med asociala beteenden. Rådet har fun-
nit övervägande skäl tala för att filmen
bör bedömas som en allvarligt syftande
film med en viss väckande och preven-
tiv effekt. Filmen har behandlats vid
två tillfällen i rådet, varvid rådet haft
delvis olika sammansättning. Av de sju
ledamöter, som vid dessa tillfällen har
haft att ta ställning till filmen, har
endast en ledamot ansett att filmen bor-
de förbjudas för visning. En ledamot
förordade att filmen skulle släppas utan
klipp medan övriga förordade klipp i en
scen med starka sadistiska inslag.

Biografbyrån däremot har funnit att
film en bör förbjudas på grunder som
inte jag behöver upprepa, eftersom de
utförligt redovisats av herr Nelander
och herr Gustafsson i Borås. Jag kan
självfallet inte här ge mig in i någon
polemik gentemot biografbyråns upp-
fattning.

Låt mig bara belysa hur besvärliga
bedömningsfrågor det här gäller genom
att hänvisa till att bland dem som haft
tillfälle att se filmen efter biografbyråns
beslut för att kunna delta i diskussio-
nen kring dessa frågor har inte bara
många kulturskribenter utan också
framstående psykiatrisk expertis, före-
trädare för ungdomsvård och framstå-
ende förespråkare för religiösa uppfatt-
ningar uttalat sig för att filmen borde
få visas.

Den slutsats som jag är närmast be-
nägna att dra av diskussionerna i och
omkring dessa frågor är att frågan om
filmcensuren vara eller icke vara för
vuxna och formerna för dess verksam-
het har så många besvärliga aspekter, att
det finns anledning att icke låta tillfäl-
ligt uppblåsta stämningar bli avgörande
i någondera riktningen. Man bör med
andra ord följa dessa frågor med stor
uppmärksamhet och skaffa sig så goda
kunskaper som möjligt om bl. a. fil-
mens påverkan, innan man bestämmer
sig för några mer genomgripande för-
ändringar på detta område.

Jag lyssnade självfallet med stort in-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

tresse till vad herr Gustafsson i Borås hade att anföra. Han medgav själv att det hade sina svårigheter att föra en diskussion i denna fråga, när man inte sett objektet för diskussionen, den här omtalade filmen.

Vad som emellertid förvånat mig litet grand är att hela den debatt som förts i denna fråga, även bland dem som har sett filmen, i stort sett ägnats åt frågan huruvida vi skulle våga titta på den eller inte. Däremot har det endast i ett par fall ägnats något intresse åt de förhållanden som filmen skildrar, vilka förhållanden det kanske kunde finnas anledning att offra något av den moraliska indignationen på.

Vi lever ju ett samhälle som i många avseenden är ett lyckligt samhälle, men vi tvingas i alla fall konstatera, att det även här finns områden, där det vore önskvärt att mycket vore bättre. Vi har, kan vi väl säga, områden som i vissa avseenden bildar öar i vårt välfärdssamhälle, små öar dess bättre, men öar av besvärligheter och bekymmer som det finns anledning för oss att ägna vår alldeles speciella uppmärksamhet. Nog skulle det vara av värde, om något av den moraliska indignation som har upp-mobiliserats omkring frågan, huruvida man skall se på dessa problem eller ej, kunde ägnas åt de problem som denna film vill belysa.

För egen del måste jag säga att jag tidigare har funderat en hel del över ungdomsproblem, men jag tyckte nog att inte minst denna film på sitt sätt aktualiserade en gammal fråga, nämligen hur man skall lösa problemet med att ta hand om den ungdom som har svårigheter på olika sätt. Vi väljer nu formen — och såvitt jag kan se har vi inte mycket annat att välja på än detta — att föra samman dessa ungdomar i ungdomsvårdsskolor och hem av olika karaktär, där vi försöker hjälpa dem till rätta. Jag är övertygad om att vi också vågar säga att dessa ungdomsvårdsskolor och de hem vi försökt ordna för

denna ungdom i många avseenden fyller mycket högt ställda anspråk och även i åtskilliga avseenden fyller sin uppgift. Jag har en stark känsla av att de människor som är engagerade i denna uppgift upplever de problem som uppstår, när man tvingas sammanföra många ungdomar med olikartade problem, på det sättet att problemen blir komprimerade. Dessa människor skulle önska att man hade större möjligheter att mera individuellt få ägna dessa ungdomar sin omsorg.

Jag är övertygad om att många människor som i dag är moraliskt indignerade över att dessa förhållanden belyses i en film skulle göra en mera positiv insats genom att enskilt och samlat försöka i någon mån medverka till att hjälpa ungdomsvårdarna i deras arbete. Och för att om möjligt ge herr Gustafsson i Borås tillfälle att, när han nu kommer upp i talarstolen nästa gång, göra ett tillåt mig säga kanske mindre kategoriskt och mera nyanserat uttalande i denna som jag ser det mycket besvärliga fråga skall jag sluta med att citera vad en mycket känd frikyrkoman, fil. dr Erik Hjalmar Linder, sagt sehan sett denna film. Han säger bl. a. följande:

»För mig står det klart att filmen är hederlig i sitt uppsåt och tecknar en social och psykologisk verklighet som vi har all anledning att känna till.» Vidare säger han: »Vi kan inte leva i en idyllisk folkhemsmiljö, skyddad från våldsdåd och sex-förvillelser, utan att veta hur världen ter sig utanför idyllens gräns. Det är inte bara farligt att leva i en av okunnighet skapad moralisk idyll, det är odemokratiskt och omoraliskt. Det är fariséens liv — om man med farisé menar den typ av självgodhet som tecknas i Nya testamentet.»

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte kritisera eller yttra mig om filmgranskningsrå-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

dets beslut. Det handlar efter sina intentioner och avger sina yttranden, och det är ingenting att säga om den saken. Men det var åtskilliga uttalanden i herr Lundkvists anförande som gjorde att jag ville begära ordet för replik.

Vem som är den riktigaste exponenten för den religiösa sidan och dess synpunkter på detta spörsmål, Erik Hjalmar Linder eller radiopastorn Gunnar Dahmén, skall jag inte yttra mig om. Här står emellertid mot varandra två människor vilkas auktoritet, inlevelse och respekt för andliga värden man inte har anledning att betvivla. Men jag tror i alla fall att dr Dahmén kommit verkligheten närmare i denna fråga än dr Hj. Linder. Jag tror att det är viktigt att man åter granskar motivgrunden för biografbyråns beslut.

De människor som fattat detta beslut har säkerligen inte blivit chockskadade av filmen. Jag tror att de har sett alltför mycket av livets skuggsidor för att påverkas i den riktningen.

Biografbyrån har inte heller diskuterat denna fråga ur konstnärlig synpunkt. Vem som har möjlighet att yttra sig mest korrekt härom är mycket svårt att uttala sig om. Vem vet för övrigt om inte den konstnärligt högtstående filmen genom sin långt större suggestion kan verka betydligt mer förråande och skadligt upphetsande än den dåligt gjorda filmen? Vem kan bedöma det? Beträffande denna film skiljer sig uppfattningarna mellan olika kulturpersonligheter. Dr Kurt Samuelsson i Aftonbladet kallar den för ett melodramiskt pekoral och ren idioti och jämför den med vissa saker som man sprider på åkrarna om våren för att det skall växa bättre. Andra återigen säger att den är konst i dess högsta potens. Och alla är kulturpersonligheter.

Vad läkarna har haft att bedöma är emellertid inte konst eller okonst, utan de har haft att ta ställning till en konkret produkt vilken de som ansvariga läkare måste bedöma som psykiskt häl-

sovådlig. Jag kan inte tro att regeringen, som har avgörandet i sin hand, lättvindigt kan dra sig undan den medicinska expertisens bedömning genom att tala om något annat. Den kan knappast göra något annat än att antingen stadfästa biografbyråns beslut eller upphäva det och i praktiken underkänna läkarna. Eller också kan den besluta om klippning av filmen.

Herr LUNDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade kanske väntat att herr Gustafsson — eftersom han ändå medgav att uppfattningarna hos människor, vilkas omdöme han i övrigt inte vill sätta i fråga, här står mot varandra — skulle kunna kosta på sig ett mera nyanserat omdöme om de problem vi här diskuterar. Men det ville nu herr Gustafsson inte göra, och det får väl stå för hans egen räkning.

Frågan om filmens inverkan på ungdom är naturligtvis mycket besvärlig. Den erfarenhet som man inte kan undgå att göra när man sysslar med filmgranskning är trots allt att en hel del av de filmer som vi inte kan angripa ur censursynpunkt skildrar tillvaron och företeelserna i livet ur mycket romantiska perspektiv. Man har självfallet anledning att fråga om inte många gånger den filmen, just därför att den är helt verklighetsfrämmande, kanske ur olika synpunkter kan vara mycket farligare i sin inverkan på ungdomen. När det då kommer en film som berättar — jag skall gärna medge det — hårt och realistiskt vad verkligheten också kan erbjuda som alternativ bakom hörnet så tror vi inom rådet att en sådan film kan ha inte bara en väckande effekt på vuxet folk utan också en preventiv effekt på de ungdomar som ser filmen.

Det förhållandet att läkarexpertisen, som byrån vid detta tillfälle haft till sitt förfogande, yttrat sig såsom den gjort — jag har all respekt för dess yttrande — innebär ju inte att det befriar rådet från att försöka göra en bedömning

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

även ur andra synpunkter. När vi efteråt finner att psykiatrisk expertis av sådan omfattning som det här ändå är fråga om och av den vikt och betydelse som det här gäller har en direkt motsatt uppfattning mot byråns läkarexpertis, känner vi oss styrkta i vår mening att denna film bör med de motiveringar vi har angivit kunna visas inte bara för riksdagsmän och socialvårdare utan även för svenska folket, därför att den sysslar med problem som inte endast berör riksdagsmän och socialvårdare utan som berör oss litet till mans.

Herr NILSSON i Bästekille (h):

Herr talman! Jag vill redan nu säga ifrån att jag i slutet av mitt anförande kommer att framföra åsikter som går stick i stäv mot dem som herr Lundkvist givit uttryck åt när det gäller den fråga som här senast diskuterats. Först vill jag emellertid beröra ett par andra saker, och jag börjar då med frågan om jordbrukets framtid.

Man möter ofta det resonemanget att vi nu har kommit i ett läge där vi inte behöver ta så allvarligt på jordbruksfrågorna som fallet var, låt mig säga efter andra världskrigets slut. Nästa år är det tjugo år sedan andra världskriget upphörde, och människorna har börjat glömma vad de fick utstå på den tiden. Nu var ju förhållandena under andra världskriget betydligt gynnsammare för vårt folk än under första världskriget, men jag tror ändå det är på sin plats att säga ett varningens ord, inte minst till dem som representerar konsumenterna i storstäderna, så att man inte alltför hårt driver den linjen att vi inte behöver vara så noggranna med hur jordbruket behandlas.

Fortfarande svälter stora delar av världens folk. Medan det i vårt land diskuteras nedläggning av jordbruk som människorna uppodlat under svett och möda, är diskussionen i andra länder framför allt inriktad på uppodling av mera jord för att man skall kunna för-

sörja invånarna. För min del tror jag att vi skulle kunna göra en insats även för de människor som svälter genom att behålla vår jordbruksproduktion i nuvarande omfattning. De livsmedel som inte vinner avsättning inom vårt eget land skulle då kunna exporteras.

I pressen förekommer ofta det påståendet att det mindre jordbrukets tid är förbi. Jag tror inte att så är fallet, och det skulle vara bra om denna felaktiga propaganda kunde upphöra. Det finns fortfarande en hel del människor som arbetar inom det mindre jordbruket — dit räknar jag då även familj jordbruken — och som anser att de alltjämt gör nytta i samhället. De bidrar ju också till produktionen av förnödenheter som alla behöver, och vi i vårt land är ju ganska sårbara redan vid rätt små ändringar av det internationella läget. De senaste åren har kanske avsättningen av jordbruksöverskottet berett vissa svårigheter, men under hösten och även i dag har situationen blivit en helt annan. För närvarande råder i nästan hela Europa brist på livsmedel, och priserna på världsmarknaden har stigit betydligt. Efterfrågan på våra jordbruksprodukter — i den mån vi haft några att sälja — har undan för undan ökat.

Det är sådana förhållanden som gör att vi borde ägna en stunds eftertanke åt jordbrukets problem och inte bara hemfalla åt den tron att kommunikationerna numera är så goda att vårt land inte behöver vara självförsörjande med livsmedel utan lika gärna kan utifrån köpa vad som behövs. Jag vill ge ett gott råd åt alla, inte minst åt dem som representerar konsumenterna: Var på det klara med att ett land, som i fråga om sin livsmedelsförsörjning helt och hållet försätter sig i beroendeställning av andra, kommer i vissa lägen att befinna sig i en allt annat än avundsvärd situation.

Jag tror att vi också bör vara mycket försiktiga, så att inte de som produce-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

rar livsmedel grips av missmod. I dagens läge är det nog fallet med många av det mindre jordbrukets utövare. De frågar sig, om de inte i grund och botten har utfört sin livsgärning förgäves. De har, som jag sade, under svett och möda odlat upp sin jord, men de får nu veta att deras arbete är onödigt och att de i själva verket är tärande medlemmar av det svenska samhället. Det är klart att dessa människor inte kan känna någon större glädje över sitt livsverk. Jag anser att vi är skyldiga dem — det gäller kanske mest människor i den övre medelåldern — ett erkännande för att de gjort och fortfarande gör en insats.

Jag vet vad jag talar om när det gäller dessa förhållanden. Jag är själv uppväxt på ett småbruk och bland småbrukare, och jag har under mina tidiga år som folkskolepojke varit med om att odla upp en del av den karga svenska jorden.

Låt oss se till att det mindre jordbrukets folk uppmuntras i sin verksamhet och inte bara utsättes för negativ och orättvis kritik. Det är min fasta övertygelse att vårt land behöver alla de livsmedel som jordbruket kan producera, och jag är inte minst intresserad av att konsumenterna kan få sitt.

I tidningarna ser man varje dag annonser om att kreatursbesättningar är till salu på grund av att jordbrukare skall sluta med mjölkproduktion. Trots detta har det ännu varit möjligt att tillgodose behovet av konsumentmjölk, eftersom produktionsnivån hos det återstående kreatursbeståndet kunnat höjas. Men om den nuvarande tendensen fortsätter med oförminskad hastighet kommer det, ärade kammarkamrater, inom en ganska snart framtid att bli svårt att förse de större städerna med tillräckliga kvantiteter av konsumtionsmjölk. Den dagen kommer inte diskussionen att röra frågan om ett eller annat öres prisökning, utan möjligheterna att över huvud taget skaffa fram mjölk.

Vi bör nog ägna någon eftertanke även åt denna sida av saken. Enligt min bestämda uppfattning gäller det här inte bara ett producentintresse utan även och framför allt ett konsumentintresse.

Beredskapssynpunkterna har under de senaste åren avförts ur diskussionen om jordbrukets problem, och man har sagt att vi inte behöver ta hänsyn till dem. Men även om det för tillfället råder töväder i umgänget mellan stormakterna, kan situationen snabbt ändras. I ett sådant läge är vi hänvisade till att försöka klara oss själva, precis som var fallet under tidigare krisår. Det är bäst att vi har detta i minnet, så att vi inte står oförberedda och utan möjligheter att själva ordna vår livsmedelsförsörjning. De som i dag anser att allt är väl beställt tack vare att man kan importera livsmedel skulle nog bli de största kritikerna, om det skulle visa sig att vi inte i tid sett om vårt hus, så att människorna här i landet även under avspärrningsförhållanden kan få vad de behöver.

Samma missmod som kommer till uttryck bland det mindre jordbrukets utövare börjar emellertid också visa sig inom en annan yrkeskår. Jag tänker på fiskarna. I mitt eget län finns det — liksom säkerligen är fallet i andra ledamöters hemlän — fiskarsamhällen som fött och fostrat en stam av idoga fiskare, som nu har fått besked om att deras hamnar är för små med hänsyn till förhållandena i dagens samhälle och att de insatser som de gjort tillhör en förgången tid och inte längre har något värde. Jag anser att även dessa yrkesutövare, som tillfört vår livsmedelsproduktion ett gott tillskott, bör bli föremål för en viss omvårdnad. Det heter att vi lever i ett välfärdssamhälle och jag vill gärna instämma däri, men det skall då gälla för alla yrkesgrupper och inte bara för vissa. Detta är ett rättvisekrav som inte kan avvisas.

Det finns naturligtvis, herr talman, saker och ting som man ibland undrar

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

över. Jag tänker på sjukvårdsområdet. Här byggs sjukhus i landstingens regi för miljoner kronor varje år, och sedan får vi veta att det ena eller andra av dem inte kan öppnas, därför att man saknar läkare, legitimerade sjuksköterskor och övrig vårdpersonal. Vi kan inte fortsätta på detta sätt med att bygga hus och visa människor — även utlänningar — hur vackert vi kan bygga här i Sverige. Vi måste se till att de också kan komma till användning. Den människa som är sjuk och behöver vårdplats skall också vårdas av någon, men finns inte dessa vårdare är allt förgäves. Jag skall inte fördjupa mig i detta problem i dag, eftersom middags-timmen nalkas. Var och en måste emellertid på sitt område ta itu med dessa frågor. De går att bemästra, men det är många problem som måste lösas i detta sammanhang.

Herr talman! Här har utspunnit sig en ganska frän debatt mellan herr Gustafsson i Borås och herr Lundkvist, som diskuterade vår kultur — jag skulle nästan vilja säga vår s. k. kultur — på filmens område i dag. De framförde från varandra mycket avvikande synpunkter. Herr Gustafsson i Borås ansåg att den film som pressen skrivit om — »491» — saknar allt värde, medan herr Lundkvist trodde att den möjligen skulle kunna väcka till eftertanke. Ja, kanhända hos någon enstaka person, men jag är rädd att om den väcker något är det möjligen perversa känslor hos svaga individer. Det tycker jag inte att vi behöver medverka till genom filmer som »491».

När man i vårt kultursamhälle skall visa sig riktigt stroppig kräver man att kristendomsundervisningen skall avskaffas eller åtminstone inskränkas så mycket som möjligt. Jag tror att vi är ute på en fullkomligt felaktig väg. Vi borde lära något av den starka manifestation som gjordes genom namninsamlingen för bibehållande av kristendomsundervisningen på gymnasiet i nuvarande om-

fattning. Somliga rycker på axlarna och säger att den inte är någonting att bry sig om. Jag undrar: När har vi fått en så stark manifestation som denna, då över 2,2 miljoner människor har sagt ifrån att de vill ha kristendomsundervisningen kvar? Går vi förbi den, betyder det att vi inte följer med vår tid här i kammaren och inte märker stämningarna ute bland människorna, som inte vill ha nedbrytande företeelser utan uppbyggelse i stället. Det är människor som oavsett politisk uppfattning i övrigt klart har deklarerat att vi måste ta vara på denna undervisning med tanke på vårt framtida liv.

Vi har det materiellt sett ganska bra ställt i detta land, men vi måste ha klart för oss att vi är på glid utför på andra områden. Vi måste stanna innan det blir för sent; annars kommer den dom över oss som andra generationer skall skriva att falla hård.

Jag har inte sett den film som här diskuteras, men jag har följt pressdebatten, och jag har haft tillfälle att tala med personer som har sett den. Det enhälliga omdömet har varit att den är det värsta dravel som någonsin presterats inom svensk film, och det säger inte litet. Det har kommit en del i den vägen tidigare, men denna film skall vara värst i fråga om negativa egenskaper.

Det har sagts att man inte skall påverka människorna. Det är möjligt. Om denna film visades för oss i denna kammare skulle ingen ta någon större skada. Vi skulle säkerligen säga som de flesta som har sett den: »Detta är dravel och skräp.» Det är emellertid inte vuxna människor som ser mest film, utan det är de unga. Det är tonåringarna jag är rädd om, ty de reagerar på annat sätt än vi vuxna.

Med ledning av vad de personer sagt som jag har talat med och av pressdebatten kan jag inte på något sätt komma till den övertygelsen att detta är vad vi behöver. Jag hoppas att rege-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ringen när den skall fälla avgörandet följer statens biografbyrå och säger nej till visning av sådana filmer.

Varför skall alla svenska filmer som syftar till att beröra viktigare problem sluta i hopplöshet, ångest och förintelse? Vi har filmgenier i vårt land som kan göra goda filmer. Är det för mycket begärt av dem att de någon gång tar hänsyn till vad majoriteten av det svenska folket önskar och låter en film sluta med det bästa och ädlaste hos människorna? Varför inte ge filmen ett sådant slut att den kan ge människorna en strimma av ljus och en stråle av hopp?

Herr LUNDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tänkte egentligen inte gå upp för att bemöta herr Nilsson i Bästekille, även om han gjorde sig skyldig till att vara litet onyanserad mot bakgrund av att han inte sett filmen. Jag kan ändå inte avstå från ett genmäle mot hans senast framförda tankegång. Menar herr Nilsson i Bästekille att vi på något sätt genom ett statligt organ skulle peka ut vilka ämnesområden som våra filmförfattare skall få ägna sig åt och att vi i förväg skall beställa ett lyckligt slut på de filmer vi skall göra?

I filmgranskningsrådet har vi sett saken på det sättet att även filmen bör kunna ha en uppgift i den allmänna debatten. Denna uppgift fyller den inte, om den skall fungera som en förmedlare av de eventuella önskemål om hur film bör sluta som kan finnas hos riksdagsledamöterna. Filmen fullgör sin uppgift — eller bör i varje fall göra det — bara om vi överlåter åt dem som är intresserade av att skriva för filmen att välja sitt eget ämnesområde. Sedan får vi inom ramen för detta fria val bedöma produkten. Vi gör det genom tidningar och genom opinionen. Vår censur har till uppgift att med varsamhet — jag vill understryka det — i de fall då intresset av offentlig debatt och risken för men-

talhygienisk skada kan kollidera försöka förhindra en sådan kollision.

Ungefär så får vi se på det hela och inte göra det så enkelt att vi från våra författare skall beställa alster som vi vill vara nöjda med i förväg.

Herr NILSSON i Bästekille (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inte uttalat mig för att man skall anvisa författarna och regissörerna vilka manuskript och filmer de skall göra. Men om de ansvariga myndigheterna utfärdar lämpliga bestämmelser, så tror jag att författarna rättar sig därefter, och då skulle enligt min uppfattning den smörja som i dag presteras försvinna ganska snart. Där har ni en stor uppgift att fylla i människokärlekens tjänst!

Sedan frågade herr Lundkvist om vi skall ha kvar censuren. Då vill jag klart deklarerat att jag i vanliga fall inte är någon vän av censur, men om författarna och regissörerna själva inte har något omdöme om vad de producerar för andra människors räkning, så behövs det censur. Och den dag de har fått ett bättre omdöme och känner sitt ansvar kommer censuren mycket sällan att tillämpas.

I en demokrati kan man inte dekrettera hur film skall göras, säger herr Lundkvist. Nej, men vi bör väl ändå i en demokrati se till att filmproducenterna arbetar under ansvar. Frihet är bra, men den skall åtnjutas under ansvar både inför samhället och enskilda människor.

Herr LUNDKVIST (s) kort genmäle:

Om det allra sista kan vi vara helt eniga.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lundkvist efterlyste litet nyanser. Det var en sak som jag kanske skulle ha sagt ett ord om ytterligare. De flesta av oss tror väl inte

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

§ 4

att upplevelser av råhet i olika varianter är nyttiga eller förädlande, allra minst för unga människor. Jag skulle vilja säga, att bevisar någon att filmade råheter inte är skadliga, så vore det nästan värre. Jag antar att en ständig matning med verkliga råheter skulle göra de allra flesta människor ganska likgiltiga för scenerierna. Men då hade man ju förlorat en värdestandard, som vi byggt upp genom århundradens reformarbete och värdeindoktrinering. Vi vill inte bli immuna mot vissa sjukdomar genom att t. ex. dricka dåligt vatten eller genom att sänka vår hygieniska standard, och vi vill inte bli okänsliga för grymheter genom att möta dem i massmedia. På samma sätt som vi anser att det är rätt att ingripa mot paratyfusmitta och genom statligt förmynderi försöka stoppa epidemier, sniffning, narkotikamissbruk, djurplågeri, misshandel eller tortyr, måste vi i de gemensamma värderingarnas intresse stoppa konstgjorda eller spelade grymheter av olika slag. Jag håller med professor Segerstedt i Handelstidningen när han för detta resonemang; jag tycker det är korrekt och riktigt i alla hänseenden.

Sedan tycker jag att själva ordet censur inte är så värst lyckligt i detta sammanhang. Om man kunde hitta på ett annat ord vore det bra, men jag vet inte något bättre. Vad som sker här är ju samhällets välmotiverade skyddsåtgärder, och jag tror, herr talman, att biografbyrån har en uppgift att fylla ur den synpunkten. Sedan står det samhället fritt att godta dess resonemang eller inte.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandets avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Anmälades, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

nr 174, av herr *Björkman*, om tillämpning av tryckfrihetslagstiftningen å film m. m.,

nr 175, av herr *Börjesson* i Falköping, angående anonymitetsskyddet för pressens författare och uppgiftslämnare,

nr 176, av herr *von Friesen*, om rätt för utskott att sammanträda då riksdagen ej är samlad,

nr 177, av herr *von Friesen*, angående konstitutionsutskottets dechargegranskning,

nr 178, av herr *von Friesen*, om tillträde för statsråd till utskott,

nr 179, av herrar *von Friesen* och *Anners*, om inrättande av ett fast kansli hos konstitutionsutskottet,

nr 180, av herrar *Hamrin* i Jönköping och *Nyberg*, om vidgat anonymitetsskydd,

nr 181, av herrar *Holmberg* och *Hermansson*, om rätt för kommun att vidtaga näringspolitiska åtgärder,

nr 182, av herr *Magnusson* i Tumhult m. fl., om viss reglering i kommunallag av kommunal upphandling,

nr 183, av herr *Wiklund*, om förfarandet i kommunal besvärnämnd,

nr 184, av herr *Börjesson* i Falköping m. fl., om utredning rörande försvarsattachéorganisationen,

nr 185, av herr *Edlund m. fl.*, om förslag till riksdagen rörande den operativa målsättningen för krigsmakten,

nr 186, av herr *Kellgren m. fl.*, om en översyn av 1963 års försvarsuppgörelse,

nr 187, av herr *Kellgren m. fl.*, om Sveriges anslutning till OECD:s kommitté för utvecklingsbistånd (DAC),

nr 188, av herr *Wachtmeister m. fl.*, om bidrag till Bernadottemuseets verksamhet,

nr 189, av herr *Allard m. fl.*, om inrättande vid gymnastiska centralinstitutet av en laboratur i kroppsövningarnas fysiologi,

nr 190, av herr *Anderson* i Sundsvall *m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Statliga allmänna gymnasier m. m.: Omkostnader,

nr 191, av herr *Arvidson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Konstnårsbelöningar,

nr 192, av herr *Arvidson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Utställningar av svensk konst i utlandet,

nr 193, av herr *Blomkvist m. fl.*, om iståndsättande av Läckö slott,

nr 194, av herr *Broberg m. fl.*, om ändrade regler för bidrag till fritidsgrupper,

nr 195, av fröken *Elmén m. fl.*, om inrättande vid Chalmers tekniska högskola av en professur i arkitekturens teori och historia,

nr 196, av fru *Forsling m. fl.*, om anslag till mikrofilmning av visst svensk-amerikanskt tidningsmaterial,

nr 197, av herr *von Friesen*, om inrättande av en professur i invärtesmedicin, särskilt invärtesmedicinsk allergologi, m. m.,

nr 198, av herr *von Friesen*, om utredning rörande de tandkirurgiska och paradontologiska avdelningarna vid tandläkarhögskolorna,

nr 199, av herr *von Friesen m. fl.*, om statsbidrag till Grännaskolan,

nr 200, av herr *Fröding m. fl.*, om förläggande av högre läroanstalter till mellersta Norrland,

nr 201, av herr *Gustafson* i Göteborg *m. fl.*, angående statsbidrag till kvällsgymnasier,

nr 202, av herr *Hedin m. fl.*, om statsbidrag för vidareutbildning av präster *m. fl.*,

nr 203, av herr *Jonsson m. fl.*, om uppdrag för skolöverstyrelsen att utreda frågor om praktiktjänstgöring,

nr 204, av herr *Nordgren m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till kostnader för granskning av utförda gesällprov,

nr 205, av herr *Nordstrandh m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställ-

ning om anslag till Bidrag till vissa privata skolor,

nr 206, av herrar *Nordstrandh* och *Palm*, angående befattningarna som skolkuratorer vid de statliga gymnasierna,

nr 207, av fröken *Olsson m. fl.*, om inrättande av en personlig extra biblioteksassistenttjänst för Erik Holmberg,

nr 208, av herr *von Sydow m. fl.*, om anslag till Tekniska museet,

nr 209, av herr *Turesson m. fl.*, om avslag å Kungl. Maj:ts framställning om anslag till statsbidrag till utbildning av ungdomsledare för politiska organisationer,

nr 210, av herr *Westberg m. fl.*, om kostnadsfri undervisning vid korrespondensinstitutens preparandkurser, m. m.,

nr 211, av herr *Bengtsson* i Landskrona *m. fl.*, angående arbetsträning och skyddad sysselsättning,

nr 212, av fru *Boman*, om ianspråktagande inom försvarsväsendet av medel för beredskapsarbeten,

nr 213, av fru *Ekroth m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till ortopediska hjälpmedel m. m.,

nr 214, av fru *Eriksson* i Ängelholm *m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till ortopediska hjälpmedel m. m.,

nr 215, av herr *Eskel m. fl.*, om höjning av statsbidraget för anordnande av verkstadslokaler inom arbetsvärden,

nr 216, av herr *Haglund m. fl.*, angående konsultarvodenas inverkan på byggnadskostnaderna,

nr 217, av herr *Hammarberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till driften av verkstäder för handikappade,

nr 218, av herr *Henningsson m. fl.*, om en inventering av de handikappades problem,

nr 219, av herr *Holmberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Allmän hälsokontroll,

nr 220, av fru *Holmqvist m. fl.*, angående

ende rätten att ordinera bidragsberättigade ortopediska hjälpmedel m. m.,

nr 221, av fru *Kristensson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Utbildning av viss sjukvårdspersonal,

nr 222, av herr *Lassinantti m. fl.*, om ökat statligt stöd för uppförande av industribyggnader,

nr 223, av herr *Lindkvist m. fl.*, angående utformningen av äldre bostadsområden,

nr 224, av herr *Nordgren m. fl.*, angående uppförandet av industribyggnad som statskommunalt beredskapsarbete,

nr 225, av herr *Rimmerfors m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till De blindas förening,

nr 226, av fru *Skantz m. fl.*, om anslag till ytterligare två deltidstjänster för läkare inom yrkesinspektionen,

nr 227, av herrar *Stiernstedt* och *Magnusson* i Tumhult, om viss utredning rörande identitetsbrickor,

nr 228, av herr *Svenning m. fl.*, angående basrätten för vissa fastigheter,

nr 229, av herr *Svenungsson m. fl.*, om statsbidrag till ett nytt ålderdomshem för svenskar i London,

nr 230, av herr *Nordgren m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till arbetsmarknadsstyrelsen och arbetsförmedlingen,

nr 231, av herr *Ohlin m. fl.*, angående samhällets insatser mot brott och kriminalitet,

nr 232, av herr *Ohlin m. fl.*, om ökade anslag till kriminalvården,

nr 233, av herr *Ohlin m. fl.*, om ökade anslag till vården av ungdomsbrottslingar,

nr 234, av herr *Wiklund m. fl.*, om forskning rörande tobakens skadeverkningar, m. m.,

nr 235, av herr *Berglund m. fl.*, om en effektivare trafikövervakning,

nr 236, av herr *Hedin m. fl.*, om tillhandahållande av telefonkataloger på poststationer,

nr 237, av herr *Ohlin m. fl.*, om avskaffande av bilradiolicensen, m. m.,

nr 238, av herrar *Persson* i Heden och *Elmwall*, om upprustning av de mindre länsvägarna,

nr 239, av herrar *Regnéll* och *Alemyr*, om radiosändningar till det slaviska språkområdet,

nr 240, av herrar *Fröding* och *Anners*, om ändrad ordning för vissa anslags uppförande i statsbudgeten,

nr 241, av herr *Magnusson* i Borås m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Avsättning till fonden för idrottens främjande,

nr 242, av herr *Nordgren m. fl.*, om höjning av anslaget till Statens institut för hantverk och industri: Bidrag till kursverksamhet m. m.,

nr 243, av herr *Turesson*, om erosionsskydd på ön Ven,

nr 244, av herr *Wachtmeister*, angående revisionen av väg- och vattenbyggnadsverkets verksamhet,

nr 245, av herr *Antonsson*, angående förvärvsavdraget för ensamstående barnförsörjare med inkomst av jordbruksfastighet,

nr 246, av herr *Hamrin* i Jönköping m. fl., om höjning av åldersgränsen för utskänkning av alkoholhaltiga drycker,

nr 247, av herr *Heckscher m. fl.*, om en successiv avveckling av dubbelbeskattningen å aktiebolag och ekonomiska föreningar,

nr 248, av herrar *Persson* i Tandö och *Nilsson* i Östersund, om restitution av skatt å bensin för motorsågar,

nr 249, av herr *Regnéll*, om sänkning av stämpelavgiften å aktier, m. m.,

nr 250, av herr *Svanberg m. fl.*, angående fördelningen av beskattningsrätten mellan produktionskommun och huvudkontorskommun,

nr 251, av herr *Wahrendorff m. fl.*, angående beskattningen av varulotterier,

nr 252, av herr *Hermansson m. fl.*, angående utformningen av den statliga ekonomiska företagsamheten,

nr 253, av herrar *Holmberg* och *Hagberg*, om anordnande av statlig verkstadsindustri i Norrbotten,

nr 254, av herr *Nilsson* i Östersund

m. fl., om riktlinjer för lokaliseringspolitiken,

nr 255, av herr *Nilsson* i Östersund *m. fl.*, om viss utredning rörande olje-handeln,

nr 256, av fröken *Bergegren m. fl.*, om skydd för makes giftorätt vid ingående av borgensförbindelse,

nr 257, av fru *Boman m. fl.*, om utredning rörande barnavårdsmaninstitutionen,

nr 258, av herr *Enskog m. fl.*, om jämkning av rättegångskostnad, m. m.,

nr 259, av herr *Ohlin m. fl.*, om enhetlig handläggning av samhällsätgärdena mot ungdomsbrottslighet,

nr 260, av herr *Ohlin m. fl.*, angående målsägandes möjligheter att utfå skadestånd,

nr 261, av herrar *Persson* i Tandö och *Mellqvist*, om rätt för Jägarnas riksförbund att innehava och utlåna vapen,

nr 262, av herr *Trana m. fl.*, angående traktamentsersättningen till ledamot av jury i tryckfrihetsmål,

nr 263, av herrar *Wachtmeister* och *Edlund*, angående riksdagens ombudsmäns verksamhet,

nr 264, av herr *Andersson* i Storfors, angående rätten till änkepension inom ATP,

nr 265, av herr *Blomkvist m. fl.*, angående bedömningen av invaliditetsgraden inom den allmänna försäkringen,

nr 266, av herr *von Friesen m. fl.*, angående huvudmannaskapet för ambulansväsendet,

nr 267, av herr *Gustavsson* i Alvesta *m. fl.*, angående ATP-pensionerna till korttidsanställda och lågavlönade,

nr 268, av fröken *Karlsson m. fl.*, angående änkepensionerna inom folkpensioneringen,

nr 269, av fru *Kristensson*, angående föreskrifter om gonorrétest på blivande mödrar,

nr 270, av herr *Magnusson* i Tumhult *m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 4, med förslag till lag om kommunal beredskap m. m.,

nr 271, av fru *Ryding* och herr *Holm-*

berg, om kompensation för obekvämt arbetstid,

nr 272, av herr *Svensson* i Vä *m. fl.*, om ersättning för vissa resor enligt lagen om allmän försäkring,

nr 273, av herr *Andersson* i Linköping och fröken *Bergegren*, angående kostnaderna för bevarande av fast fornlämning,

nr 274, av herr *Enskog m. fl.*, angående jakten på rådjur,

nr 275, av herr *Magnusson* i Tumhult *m. fl.*, angående nedsättningen hos KB av expropriationsersättning,

nr 276, av herrar *Nilsson* i Gävle och *Holmberg*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 17, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 2 § förordningen den 22 april 1960 (nr 77) angående byggnadsforskningsavgift,

nr 277, av herr *Rimmerfors*, angående bostadsförhållandena i Sverige för i utlandet tjänstgörande svenska medborgare,

nr 278, av fru *Thunvall m. fl.*, om obligatorisk stötfångare på lastbil och släpfordon,

nr 279, av herrar *Turesson* och *Jons-son*, om befrielse från skyldigheten att underrätta grannar *m. fl.* om byggnadslov,

nr 280, av herrar *Eriksson* i Bäckmora och *Vigelsbo*, om upprustning av ekonomibyggnader å vissa småbruk,

nr 281, av herrar *Grebäck* och *Antby*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till lantbrukshögskolan,

nr 282, av herr *Grebäck m. fl.*, om avslag å Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Ersättning till domänverkets markfond,

nr 283, av herr *Hægglom m. fl.*, om förhöjt statsbidrag till Weibullsholms växtförädlingsanstalt,

nr 284, av herr *Hægglom m. fl.*, angående rådgivningsverksamheten inom jordbruket,

nr 285, av herr *Hægglom m. fl.*, om ökning av antalet ekonomikon-sulenter vid hushållningssällskapen,

nr 286, av herr *Johansson* i Öckerö *m. fl.*, om statsbidrag till Svenska fiskarernas studieförbund,

nr 287, av herr *Lindström*, om höjning av anslaget till Bidrag till hushållningssällskapen: Omkostnader,

nr 288, av herrar *Ringaby* och *Hedin*, angående småjordbrukets framtid,

nr 289, av herrar *Arvidson* och *Lindkvist*, om inrättande av en statlig riksbyrå för konstutställningsverksamheten,

nr 290, av herr *Broberg m. fl.*, om slopande av socialgruppsindelningen vid offentliga statistiska redovisningar,

nr 291, av herr *Carlstein m. fl.*, angående auktorisationen av revisorer,

nr 292, av herrar *Elmwall* och *Börjesson* i Falköping, om åtgärder till förebyggande av yrkesskador och yrkes-sjukdomar,

nr 293, av fru *Eriksson* i Ängelholm *m. fl.*, angående tekniska hjälpmedel för handikappade,

nr 294, av herr *Hamrin* i Jönköping, om undersökning av boxningens skadeverkningar,

nr 295, av herr *Heckscher m. fl.*, angående åldringsvården,

nr 296, av herr *Heckscher m. fl.*, om åtgärder för att bereda den äldre arbetskraften sysselsättning,

nr 297, av herr *Heckscher m. fl.*, angående belåningsvärdet för flerfamiljshus med pensionärsbostad,

nr 298, av herr *Heckscher m. fl.*, om höjda ortsavdrag för ålders- och invalidpensionärer, m. m.,

nr 299, av herr *Hermansson m. fl.*, om ett statligt institut för freds- och avrustningsforskning,

nr 300, av herr *Holmberg m. fl.*, om ersättning av statsmedel för skada på kommunal egendom,

nr 301, av fröken *Karlsson m. fl.*, om utredning rörande variationer i sjukfrekvensen mellan män och kvinnor, samt

nr 302, av herr *Nelander m. fl.*, angående den andliga vården vid anstalter inom nykterhetsvården.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 17.04.

In fidem
Sune K. Johansson

Torsdagen den 23 januari

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (forts.)

Herr andre vice talmannen meddelade, att överläggningen rörande Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under

budgetåret 1964/65, och nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1963/64, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid enligt förut gjord anteckning ordet till

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp), som yttrade:

Herr talman! Lokaliseringspolitiken har varit ett genomgående tema i denna remissdebatt. Trots detta önskar också jag få anlägga några synpunkter på denna fråga. Lokaliseringspolitiska åtgär-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

der är egentligen inte något nytt påfund. Inom den meningsriktning som jag företräder har denna fråga stått i förgrunden under det sista årtiondet, och det kan därför vara glädjande att se det intresse med vilket den nu omfattas av samtliga parter.

Mot bakgrunden av den avfolkningskris och urbaniseringsprocess, som vi upplever framför allt i Norrland, konstaterar man med viss förhoppning för framtiden vilken stor fråga lokaliseringspolitiken blivit i dagens samhällsdebatt och vilka förväntningar som man ställer på dessa åtgärder.

För stora grupper av vår ungdom, för åtskilliga enskilda och familjeförsörjare och för många bygder, ja hela regioner är frågan om utkomst och framtidsmöjligheter intimt förknippad med möjligheten att skapa nya arbetstillfällen och att bereda dessa människor en tryggad sysselsättning. Utvecklingstendenserna inom vissa delar av näringslivet — särskilt gäller detta jord- och skogsbruket — ger en ganska dystert framtidsbild. Denna bild blir än dystrare om den framtidsprognos, som vissa bedömare sät om, skulle slå in, nämligen att redan 1980 två tredjedelar av Sveriges befolkning skall vara bosatt på 91 centralorter i landet.

Om sådana prognoser skulle slå in, finge vi sannerligen uppleva en än värre utglesning i de flesta landskommuner, med allt vad en sådan enorm folkförflyttning skulle föra med sig. Till den ändan måste man också beklaga den värnningsskampanj, som nu pågår för att få folk att flytta bort från norrländska bygder till sysselsättning i Syd- och Mellansverige. Från Norrland kommer redan nu stora naturtillgångar som malmen, skogsprodukterna och vattenkraften. Tar man nu också arbetskraften, finns där sedan inget mera att exploatera. I en aktiv lokaliseringspolitik ser vi därför en möjlighet att kunna begränsa en sådan utveckling. Lokaliseringsutredningen har givit näring åt så-

dana tankar. Om denna utredning skulle kunna vägleda vår regering till ett snabbt handlande i denna fråga, är det sannolikt att åtgärderna skulle tända nya förhoppningar och måhända blåsa nytt liv i avfolkningshotade bygder och regioner. I så måtto vill jag också vara optimist.

Därmed, herr talman, skall jag be att få övergå till en annan frågeställning, som har sitt samband med det problem som jag nu har berört. En första förutsättning för en möjlig lokalisering av vårt näringsliv är givetvis, att de olika landsändarna får någorlunda likvärdiga kommunala och samhällsekonomiska förutsättningar att konkurrera om befolkning och näringsliv. Den pågående befolkningsomflyttningen aktualiserar i allt högre grad frågan om en rättvis kostnadsfördelning för de angelägenheter, som åvilar kommuner och lands-ting. För båda dessa institutioner gäller, att de för de närmaste åren kan förutse kraftigt stegrade kostnader för sina vidgade och delvis nya verksamhetsområden.

Det är ett bekant faktum, att kommunernas utdebitering för exempelvis sådana ändamål som skola och folkpensionering varierar mycket kraftigt. Även efter den i fjol genomförda enkronasmaximeringen av kommunernas folkpensionskostnader torde utgifterna för folkpensioner i vissa kommuner vara tre till fyra gånger så höga per skatte-krona som i en del andra kommuner. Lika stora torde kostnadsskillnaderna vara för det obligatoriska skolväsendet. Det är ett lika bekant faktum, att dessa skillnader ökar för varje år som går, dels på grund av utgiftsökningarna i och för sig, dels på grund av de urholkade statsbidrag som kommunerna får och dels på grund av befolkningsomflyttningens inverkan på det lokala skatteunderlaget.

Samma kommunala utgift räknat i kronor per invånare leder i en kommun med 30 skatte-kronor per invånare till tre gånger så hög kommunalskatt som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

i en kommun med exempelvis 90 skatte-kronor per invånare. Från rättvisesynpunkt måste det vara orimligt att invånare i vissa kommuner och landstingsområden för samma samhällsliga service skall ha högre kostnader än invånare i vissa andra.

Det måste tillses att kostnadsbördan blir någorlunda jämnt fördelad mellan invånare i olika landsdelar. Detta är enligt mitt förmenande en mycket viktig förutsättning från lokaliseringssynpunkt. En företagare, vilken står i begrepp att starta ett företag, betraktar kommunalskatten som en omkostnadspost. Orter och kommuner med hög kommunalskatt och ett vikande skatteunderlag har därför små möjligheter att dra till sig företag och arbetskraft.

I syfte att erhålla en rimlig avvägning mellan proportionell kommunalskatt och progressiv statlig beskattning är det angeläget, att staten i dagens läge tar på sig en mera betydande del av kostnaderna för landstingens och kommunernas utgifter. Vi måste dessutom få en omfördelning av dessa kostnader mellan staten och kommunerna, och till den ändan känner jag mig mycket frestad att besvära med en hälsning till finansministern, som inte är närvarande i kammaren, att vi väntar att detta önskemål måtte bli utgångspunkten för nästa reform på skattepolitikens område. Ett nytt skattepaket av sådant innehåll skulle välkomnas, gärna med ett grönt snöre som omslag. — Visserligen kan finansministern säga att 1958 års skatteutjämningskommitté redan tagit itu med detta problem, men den utredningen har enligt min mening alldeles för begränsade direktiv för att kunna effektivt lösa skatteutjämningsfrågan. Därför måste det tas kraftigare tag på området.

Det vore också önskvärt med en ändring av vissa beskattningsregler som missgynnar Norrland. En del stora företag i Norrland har bl. a. kontor i Stockholm och beskattas kommunalt i viss

utsträckning där huvudkontoret ligger. Så är fallet med exempelvis LKAB och Boliden. Men inte kan man väl påstå att exempelvis vart sjunde ton järnmalm bryts i Stockholm och inte bryts heller vart tionde ton bly eller zink i Stockholm. Trots detta måste en skattetribut lämnas till den kommun där huvudkontoret ligger.

Den mekaniseringsprocess som väntas inom skogsbruket reser oroande framtidsperspektiv för den arbetskraft — skogsarbetare och småbrukare — som hämtat sin utkomst i skogen. Det är naturligtvis inget fel att arbetet i skogen blir lättare, men vad som i dag oroar människorna i småbrukar- och skogsbygderna är hur det skall bli med tryggheten i fråga om arbete och utkomst. Många av dessa människor har nått en sådan ålder, att de inte kan omskolas, och att flytta dem till en helt annan bostads- och arbetsmiljö är inte en människovänlig samhällspolitik. Likväl måste jag säga att det är samhällets skyldighet att vårda sig om även dessa människor, som under ett långt liv varit med om att lägga grunden till det välståndssamhälle vi har i dag.

Genom en aktivare lokaliseringspolitik och genom flyttning av vissa passande företag skulle också lämpliga arbetstillfällen skapas. Min uppmaning till regeringen blir därför, att man snarast bör realisera förslagen i den Näslundska utredningen och att tätortstänkandet inte bör tillåtas helt undanskymma möjligheterna till positiva insatser även för landsbygden, glesbygderna och jordbruket.

I detta sammanhang vill jag också säga, att för de människor som i fortsättningen skall syssla med jordbruk bör man skapa sådana villkor, att vi kan räkna med att upprätthålla en betryggande jordbruksproduktion i landet. Inte minst borde det vara ett konsumentintresse i Norrland — där nedläggningen av jordbruk kanske blir störst — att man upprätthåller en jordbruksproduk-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

tion som kan tillgodose behovet av färskvaror.

Till sist känner jag mig frestad att med talmannens medgivande något beröra den aktuella skådespelarstrejken i radio och TV. Jag hade egentligen inte tänkt gå in på den frågan, men eftersom jag — i likhet med många andra här i kammaren — förmodligen just i egenskap av riksdagsman blivit uppvaktad med en informationsskrift i frågan från Svenska teaterförbundet, må det kanske tillåtas mig att också beröra frågan i riksdagen.

Jag vill först säga att jag från många håll — både genom tidningspress och i kontakten med människor — fått veta att programmen i radio och TV ingalunda har undergått någon kvalitetsför-sämring genom skådespelarstrejken. Många människor har uttryckt sin tillfredsställelse med att slippa se underhållning av typen »skäggen» och slippa uppleva exempelvis Bengt Anderbergs program om »mordet på jultomten». Jag skulle också tro att många människor för framtiden vore glada att slippa modernisternas oftaäckliga och kultur-fördärvande framträdanden. Licens-medlen bör kunna få en bättre användning till program som har större underhållningsvärde. Jag vill därför hemställa till både radio och TV att i fortsättningen göra ett bättre urval i program-verksamheten.

Därefter anförde:

Herr SVENNING (s):

Herr talman! Det är naturligt att lö-sandet av bostadsfrågorna betraktas som ett av våra mest centrala problem.

Riksdagens avslutande debatt 1963 om Storstockholms bostadsförhållanden var synnerligen intressant och de konkreta åtgärder som där rekommenderades är en vägledning inte bara för lösandet av storstockholmsfrågorna utan också av betydelse för andra expanderande orter.

Det behövs gemensam planering, ge-

mensam bostadsförmedling och ett sam-arbete över hela fältet. Bristen på tomt-mark i själva Stockholm nödvändiggör omfattande kontakter över hela stor-stadsregionen, och glädjande nog tycks man nu vara överens om framgångslin-jerna för den fortsatta utbyggnaden av Storstockholm. Men det finns ju också i hög grad positiva grepp i den förda bostadspolitiken och det kan i första hand inregistreras i orter utanför Stock-holm. »Det finns ju en värld även utan-för Verona.»

Det är med största intresse man tar del av bostadsbyggandets siffror för de senaste åren. Även om 1963 års siffror inte är fullt klara, så kommer de med all säkerhet att ligga nära produktionssiffrorna för 1961 och 1962.

Bostadstillskottet under 1962 uppgick till 75 124 lägenheter, fördelade på 23 304 hus. I fråga om antalet färdig-ställda lägenheter överträffade därför 1962 alla tidigare års siffror. För 1961 var antalet cirka 1 350 lägenheter lägre.

Produktionen under de sista åren vi-sar en klar trend uppåt och det vore glädjande om man i fortsättningen i frå-ga om bostadsbyggandet kunde räkna med en jämn och obruten arbetstakt. Ansvariga instanser inser allvaret och betydelsen av att produktionen hålles på högsta möjliga nivå.

Det är också av stort intresse att kon-statera, att det allmänna talet om att småhusbyggandet ständigt sjunker inte håller streck. Den ökning av färdigställda lägenheter som skett från 1961 till 1962 faller till stor del på enfamiljshu-sen, vilka har ökat med 9 procent eller 1 400. För flerfamiljshusen har endast en mindre ökning av antalet lägenheter inträtt sedan 1961.

Småhusens frammarsch visas av att antalet lägenheter i dem år 1960 upp-tog 25 procent av hela tillskottet, men att antalet år 1962 ökat till 29 procent. 1963 års siffror kommer med säkerhet att visa ungefär samma utveckling.

Siffrorna för lägenheter som uppförts

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

med statligt stöd är praktiskt taget oförändrade. För småhusen ligger siffran vid 91 procent år 1962 och för lägenheter i övriga hus vid cirka 95 procent. Detta visar dels ett förtroende hos både byggare och hyresgäster för den statliga bostadspolitiken och dels betydelsen av att byggnadskostnader och hyror hålles under kontroll.

En annan glädjande iakttagelse är att man i fråga om fördelningen på lägenhetstyper kan finna, att lägenheter om minst 4 rum och kök har ökat procentuellt mest. Den genomsnittliga lägenhetsstorleken, som sedan 1960 successivt har ökat för alla hus, var i 1962 års produktion 4 rum och kök i småhusen och i övriga hus 2 rum och kök. Vi är alltså nu på rätt väg mot riktiga familjebostäder och satsar med sikte på framtiden. Utvecklingen visar att det är långt ifrån ett misslyckande på bostadsfronten.

De senaste årens kraftiga ökning av bostadsrivningsverksamheten är också något som man med tillfredsställelse noterar. Trots bostadsbrist och trots besvärigheter har man funnit det angeläget att kraftigt ta itu med saneringen och snabbt få bort ohygieniska och hälsovådliga lägenheter.

Under åren 1960, 1961 och 1962 revs 5 286 fastigheter med sammanlagt 21 994 lägenheter. På sina håll har beklagligtvis nog inte dessa lägenheter — speciellt i centrala lägen — ersatts med andra bostäder, trots att detta hade varit önskvärt och trots att lägenheter, belägna i städernas centrum, är av betydelse för hyresgästerna. I dessa centrumlägen har det i alltför stor utsträckning byggts kontor, affärslokaler och butiker på bostädernas bekostnad. En del av saneringarna har givetvis måst företagas för att bereda rum och plats för de växande kommunikationsmedlen. Men det behöver inte betyda att bostäderna alltid skall försvinna från städernas centrum. Det finns många städer som ser till att bostadsproblemet beaktas väl vid centrumsaneringar.

Jag kan exempelvis dra fram exempel på ett gott resultat av en saneringsverksamhet i Malmö. Hälsovårdsnämnden hade där 1952 gjort en kartläggning av sju slumdistrikt, belägna i innerstaden, och uttryckt önskemål om att sanering snarast möjligt borde komma till utförande.

När man tio år senare, 1962, på nytt undersökte samma områden, visade det sig att inom samtliga saneringsområden hade rivits 187 fastigheter, inrymmande 1 180 lägenheter, men det hade nybyggts 52 fastigheter inrymmande 1 069 lägenheter, 154 butiker och 261 kontor m. m. Dessutom hade ett helt kvarter försvunnit för att lämna plats åt en genomfartsled. Trots denna genomgripande sanering har man således inte tappat stort mer än 100 lägenheter i centrumläge, vilket är glädjande.

Jag tror det är nödvändigt att man vid sanering tar hänsyn till behovet av en levande stad, där inte bara plats beredes för kommunikationer, affärer och kontor, utan också för stadens medborgare, så att de får tillfälle och möjlighet att bo i centralt belägna lägenheter och utan alltför tidsödande transportvägar till och från arbetet.

Låt mig sedan övergå till en annan granskning.

Näringslivets bostadsutredning har låtit offentliggöra sitt tredje betänkande angående bostadspolitiken. I detta betänkande föreslås avskaffandet av de statliga bostadslånen. Man vill att staten skall lämna kreditlånegaranti, men långivningen skall skötas av kreditinstitutet.

Detta betyder i själva verket att den enskilda sektorn vill ha enskild kontroll över byggandet. Staten skulle sedan få det tveivelaktiga nöjet att gå i borgen utan att ha möjlighet att genomföra en effektiv kontroll. Betecknande är att dessa lån dessutom inte, enligt utredningsförslaget, inrättas efter fastighetens produktionskostnad utan efter dess beräknade avkastningsvärde.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Förslaget innebär att det blir bankerna, som kommer att bevilja alla bostadslån. Förmedlingsorganen och länsbostadsnämnderna skulle upphöra, om utredningens förslag bifalles. Bankerna får helt avgörandet i sin hand. Inga kommunala myndigheter eller länsbostadsnämnder får någonting att säga till om.

Inom nuvarande system kan en person, som fått länsbostadsnämndens avslag på en låneansökan överklaga hos bostadsstyrelsen och i sista hand hos regeringen. Det har i många fall lett till justeringar och har gett den enskilde möjligheter att redovisa sina synpunkter. Men vem skall den lånesökande klaga hos, när han får avslag från banken? Det finns ingen klagoinstans. Det hjälper inte att den sökande har finansministerens besked om borgen för lånet. Banken kan givetvis säga nej ändå.

Från näringslivets håll kommer man att säga, att konkurrensen mellan kreditinstituten kommer att träda in i stället för den nuvarande klagoinstansen. Men är det så alldeles säkert? Så väl fungerar inte konkurrensen mellan bankerna, att man slåss om att bevilja bostadslån. Det finns andra investeringsbehov.

Svenska bankföreningens tidskrift, *Ekonomisk Revy*, skriver: »Ett botemedel mot eftersläpningen i den svenska industrins produktionsökning är att slå av på takten på bostadsbyggandet. En minskning av byggnadsproduktionen med cirka 3 % skulle medgiva en ökning av 10 % av industrins investeringar i byggnader och anläggningar.»

Är detta representativt för bankernas syn på bostadsbyggandets angelägenhetsgrad? I så fall finns det anledning att betacka sig för förslaget från näringslivets bostadsutredning, att hela låneprövningen för bostäder skall överflyttas från statliga myndigheter till bankerna.

Från byggnadshåll har man tidigare erfarenhet av detta bankkreditsförfaran-

de. Det var när inte ATP-fonderna fanns tillgängliga och marknaden många gånger var låst för byggnadsföretag, som sökte lån och stod med sina byggen startklara.

Jag hoppas att den statliga utredning, som också skall syssla med de speciella frågorna beträffande bostadsproduktionen, bevakar dessa synpunkter liksom — och inte minst — de stora riskerna för att bankerna i fortsättningen skulle avgöra var, hur och av vem det skall byggas.

De nuvarande generella räntesubventionerna är av största betydelse i den moderna bostadspolitik med social inriktning vi nu bedriver.

Ränteskyddets eventuella borttagande kommer att innebära mycket stora hyreshöjningar både i redan uppförda statsbelånade hus och i nybyggnationen. I en fri hyresmarknad, som utredarna önskar, betyder det skyhöga priser på lägenheter i de starkt expanderande tätorterna med bostadsbrist. Bostadsbristen blir säker inte mindre för det, men den kommer att döljas, därför att folk med normala inkomster inte kommer att ha råd att efterfråga moderna bostäder. Om vi skulle gå med på ett sådant förslag, så innebär det enligt min uppfattning en återgång till förhållanden, som rådde innan de statliga åtgärderna satts in och upptakten gjorts till vår moderna bostadspolitik.

Vi har strålande exempel på varthän den utvecklingen lett på detta avsnitt, om vi granskar förhållandena i våra nordiska grannländer, något som jag tidigare påpekat i denna kammare.

Om man vidare studerar en del förslag, som återfinnes i näringslivets utredning, blir man betänksam. Det föreslås bl. a. att fastighetsägarna skall få rätt att göra väsentligt höjda skattefria värdeminskningsavdrag och därtill att få bilda en reparationsfond. I och för sig låter det senare bra, men vem skall kontrollera att en sådan fond användes på rätt sätt? Och är man beredd att låta

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

hyresgästerna och deras organisationer få samma insyn som de har i allmännyttiga och kooperativa fastigheter?

Vart hela utredningen syftar framgår av följande citat:

»Efterkrigstidens bostadspolitik har inneburit en diskriminering gentemot enskilda byggherrar och fastighetsägare bl. a. i fråga om statlig långivning, hyressättning och beskattning. På skilda vägar har denna diskriminering samverkat till en stark relativ minskning av de enskilda byggherrarnas andel av bostadsproduktionen. Sålunda svarade de enskilda företagen år 1939 för närmare 90 procent av nyproduktionen av flerfamiljshus. Numera har deras andel sjunkit till drygt 20 procent, medan stat, kommun och såsom allmännyttiga betecknade företag svarar för drygt 40 procent och kooperativa företag för drygt 30 procent av de nybyggda lägenheterna i flerfamiljshus.

De i det föregående framlagda förslagen innebär inte endast garantier för en ändamålsenlig investeringsutveckling, förbättrade självfinansieringsmöjligheter inom bostadssektorn, utan också en avsevärd förenkling av bostadslångivningen och därmed en betydande förbättring för den enskilde bostadskonsumenten.»

Är det någon bostadskonsument som är så blåögd, att han tror på detta?

Om de statliga räntesubventionerna tages bort, kan man ta för givet att byggnadsverksamheten kommer att minska. I vilket fall som helst kommer hyrorna att bli så höga, att gemene man bara kan efterfråga mindre lägenheter. Det är visserligen ett effektivt sätt att ta bort bostadsbristen, men det betyder bara att man döljer bostadsnöden.

Lättare kan inte bostadskön tvingas att försvinna än genom att göra det ekonomiskt svårare för människor att efterfråga en bra bostad. Men blir det verkligen bättre? Blir människornas valfrihet större på det sättet? Hur besvärligt det än är på bostadsmarknaden, så är

det bättre att öppet redovisa behovet, hur beklämande situationen än är. Vi tvingas då att vidtaga kraftåtgärder för att klara ett sådant aktuellt behov som bostäder åt alla.

Vem är det som står bakom denna bostadsutredning? Det är en rad av näringslivets organisationer, som i stort sett representerar fastighetsägande och ekonomiska intressegrupper. Konsumenterna — hyresgästerna — är inte företrädna och har heller inte tillfrågats.

Det finns åtskilliga erinringar att göra mot utredningens förslag. Det är en klar utmaning inte bara mot hyresgästerna utan mot alla dem som är engagerade för en sund utveckling på bostadsbyggnadsområdet.

Låt mig till sist belysa en annan angelägenhet, som under senaste tiden varit föremål för en speciellt ingående debatt och det är den s. k. hyressplittringen. Jag säger med avsikt »s. k. hyressplittringen», ty det har nästan gått troll i det ordet och man rör sig knappast med riktiga begrepp i kartläggningen om hyresskillnaderna.

Inom den statliga bostadslänesektorn har på sista tiden en utjämning av hyresnivåerna ägt rum, främst genom att man stoppat räntegarantien i vissa fastigheter — de tidigast byggda statligt belånade husen — och höjt taket för räntegarantien i mellanliggande års fastigheter. Det är åtgärder som åstadkommit hyreshöjningar och en utjämning av hyresnivån. De sista årens fastigheter och nybyggnationen får däremot bibehålla räntegarantien oförändrad.

Om man tar hänsyn till vad som skett dels genom dessa justeringar och dels genom förhandlingsresultat inom den allmännyttiga sektorn mellan parterna och dessutom gör jämförelser mellan standarden av i dag och standarden i de tidigare uppförda fastigheterna, så är hyressplittringen inte så avsevärd eller uppseendeväckande, som man vill göra den till.

Den nu befintliga spännvidden mellan

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

statligt belånade hus som uppförts omedelbart efter kriget och de hus som byggts de senaste två åren har minskat på grund av de ändrade generella räntesubventionerna i statsbelånade hus.

Sedan man gjort dessa hyresjusteringar, som först trädde i kraft i slutet av 1963, borde det vara angeläget att avvakta resultatet av i synnerhet hyreslagstiftningskommitténs arbete. Med all säkerhet får man då fram en klar bild över hyresskillnaderna med hänsyn till standard och dylikt, som kan ligga till grund för en bedömning över hela fältet.

I statsverkspropositionen konstaterar inrikesministern själv, att spørsmålet om utjämning av förekommande hyresskillnader är föremål för utredning i olika sammanhang. Det bemärkes vidare, att de uppgifter om hyrorna som nu finns, torde vara relativt osäkra. Uttrycket kanske snarare borde vara mycket osäkra. När det dessutom i propositionen talas om att ändringarna av räntebidragen inte får någon effekt på utgifterna förrän budgetåret 1965/66, så är det av betydelse att man inte nu vidtager några förändringar i hyrorna i fastigheter uppförda under 1952 till 1960, i synnerhet därför att dessa nyligen har fått kraftiga justeringar uppåt.

Detta påverkar inte i någon nämnvärd grad spännvidden mellan hyrorna i gamla hus och hyrorna i hus uppförda under och efter kriget. Men i de äldsta fastigheterna är också standardskillnaden oerhört stor. De äldre fastigheterna har trots allt ändå fått både kraftiga generella hyreshöjningar och tilläggskompensationer för ökade räntekostnader. Varje modernisering av äldre lägenheter medför ju också hyreshöjningar.

Det är egentligen alldeles felaktigt att göra jämförelser mellan grundhyror i nyare och äldre fastigheter utan att ta hänsyn till bränslekostnaderna i respektive fastigheter. Medan man i de nyare fastigheterna har en ytterst billig värme genom fjärrvärme eller förnämna, mo-

derna värmekällor, så får man i de äldre fastigheterna antingen själv elda eller också nöja sig med att det serveras värme från många gånger bristfälliga och oekonomiska värmekällor.

Jämförelser skall alltså i stället ske genom att räkna in såväl hyra som värmekostnader i både nya och gamla fastigheter och genom att också ta hänsyn till den ytterst bristfälliga standarden i de äldre fastigheterna. Om man tar med alla dessa faktorer i bilden, så är hyressplittringen inte så uppseendeväckande eller så väsentlig, som man vill göra den till. Tvärtom, skulle jag vilja säga. Det är de äldsta och i teorien billigare lägenheterna, som i praktiken blir de dyraste.

Det är beklagligt att inte bostadsräkningen 1960 fick en sådan utformning, att man kunde ta med såväl hyra som värmekostnader över hela bostadsbeståndet och därigenom få en helt riktig bild.

Men vi har ändå vissa jämförelser i frågan om de äldre fastigheternas räntabilitet. Många städer tvingas att för sänning och för beredande av plats för genomfartsleder inköpa äldre fastigheter och ställa dem under sin förvaltning. Därigenom har man inom dessa stadsförvaltningar fått god erfarenhet av gamla fastigheters räntabilitet och avkastning, och det är ingen överdrift om jag säger att det har konstaterats att fastighetsägarna i det äldre bostadsbeståndet långt ifrån är illa behandlade.

Städernas inköpta äldre fastigheter, trots hyresregleringen, en mycket god avkastning och har dessutom stigit avsevärt i utförsäljningspris på den allmänna bostadsmarknaden.

Jag tror att det är värdefullt att man noterar dessa iakttagelser i den allmänna bostadsdebatten.

Förvisso har den förda bostadspolitiken brister, som det gäller att komma till rätta med, men att utmåla hyressplittringen som ett problem, som skulle lösas om man hade en helt fri marknad är

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

väl ändå inte helt korrekt. Är det inte sannolikt att även en fri bostadsmarknad skulle få en hyressplittring, som är mer utpräglad än dagens — bara annorlunda fördelad. Om vi gör jämförelser med andra länder, kan vi konstatera att vi på detta område befinner oss i ett gynnsamt läge.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! I årets remissdebatt har sagts åtskilligt om regeringens förslag till höjda skatter och bidrag. Höjningen av barnbidragen och folkpensionerna borde ha genomförts förra året på grund av de fördyrade levnadskostnaderna och den höjda omsättningsskatten. Jag tillhör inte omsättningsskattens vänner, och jag vill påpeka att beskattningen av livsmedel är en hård belastning för barnfamiljer och pensionärer, men den påverkar också kostnadsläget inom exporthandeln.

I sin sociala giv har regeringen glömt bort de ensamstående människorna. En ensamstående med en inkomst på 15 000 kronor får betala 600 kronor i pensionavgift men får 2 000 kronor mindre i pension än äkta makar med samma inkomstunderlag och samma avgift. Genom kvinnoöverskottet och det ökade antalet skilsmässor växer skaran av ensamstående väsentligt. De ensamstående kommer dessutom långt ner i bostadskön, och vårdmöjligheterna för dem är försummade. Skatteberedningen bör ägna denna fråga all uppmärksamhet.

Den nya telefontaxan får man också betrakta som en skatthöjning. Televerket har klarat rationaliseringarna tillfredsställande, och telefonabonnemangen har ökat i rask takt. Men taxehöjningen säges bero på budgetläget. Man kan starkt ifrågasätta behovet av att höja markeringsavgiften till 8 öre. Hade de svenska abonnenterna fått behålla oförändrade priser, skulle skrytet om vår goda ställning som telefonland i världsstatistiken ha fått en verklig nimbus.

Med de livliga affärskontakterna och den ökade turismen mellan de skandinaviska länderna blir telefonutgifterna höga. Hotellen lägger dessutom på över 50 procent på avgifterna. Höjda postporton, som statsrådet Skoglund har aviserat, innebär också en fördyring, vilken drabbar till exempel korrespondensinstitutet och liknande företag ganska hårt.

Jag skall övergå till en annan fråga, den långsiktiga framtidsplaneringen. Det finns inga konkreta uppgifter i detta hänseende i statsverkspropositionen, och först vid 1965 års riksdag utlovas utredningsförslag om rent organisatoriska frågor. Visserligen framhålls att på många områden befinner sig planlägningsarbetet ännu på ett förberedande stadium och ofta i samarbete med näringslivets organisationer. Härvidlag syftas på det ekonomiska planeringsrådet. Det heter vidare att verk och myndigheter skall förstärkas, men fasta tjänster bör endast i undantagsfall inrättas. Förstärkningarna blir i huvudsak expertis och tillfällig arbetskraft. Riksdagen vore intresserad av att få närmare upplysningar om utredningsarbetet och om hur dessa nya tjänster skall rekryteras. Det krävs framför allt skolorade krafter och inte nybörjare.

En svaghet i det svenska utredningsväsendet, som ofta påtalats i riksdagen, är att det tar alltför lång tid med utredningarna. Av detta skäl har man anledning att vara pessimistisk i fråga om snabba resultat.

Det alltmer stigande kostnadsläget har ställt oss inför nya inflationsshot, som kan äventyra framtidsplaneringen. Första statsmakten har hittills inte lyckats bemästra inflationstendenserna. Kronans köpkraft beräknas ha minskat med jämnt hälften sedan 1945. I skuggan av årets budget har aktiehaussen på börsen reagerat allvarligt.

I vårt land ägnas alltför litet politiskt intresse åt avsättningsproblemen. I andra länder stimuleras reklamen och för-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

säljningsarbetet, på vars grund den ökade produktionsvolymen skall få avsättning, så att man inte oförberedd hamnar i överflödssamhällets kris. Framtidsperspektiven får inte bli kortsiktiga.

Ett annat problem är frihandelssträvandena. Under det gångna året har det rätt stora motsättningar inom EEC. Sammanhållningen hotades rent av med en kris, att sprängas. Det stundande GATT-mötet om generella tullsänkningar är regeringen enligt handelsministerns deklaration i går optimistisk inför. Av allt att döma synes nu motsättningar komma att uppstå vid världshandelskonferensen. Det råder delade meningar mellan det huvudagerande EEC, EFTA och USA. Men även LAFTA, som representerar de sydamerikanska intressena, kommer att blanda sig i förhandlingarna.

Under 1963 har EFTA varit mest samspelt i frihandelshänseende. Frågan är hur länge den största medlemsstaten, Storbritannien, stannar kvar inom EFTA. Tullreduceringar med 60 procent mellan EFTA-länderna har medfört att de yttre tullmurarna i oroväckande grad drabbar utvecklingsländerna.

Det är diskriminerande att Indiens och Pakistans främsta exportprodukt — juteväv — beläggs med 11 procents tull i Sverige, medan tullen för England och Portugal är 60 procent lägre genom EFTA-avtalet. Den 1 januari 1964 reducerades jutevävtullen mellan EFTA-länderna till 4,4 procent. Dessa tullåtgärder riktar sina verkningar mot u-länderna. Ett rimligt krav är att samma taxa i tullhänseende tillämpas för varor som produceras i u-länderna som mellan EFTA-staterna. I Danmark har man gått ännu längre och helt slopat tullen på jutevaror.

Det bör uppmärksammas att Sverige har satsat mycket starkt biståndsmässigt på Indien och Pakistan. Den orättvisa tullen måste därför verka horribel från u-ländernas synpunkt. Vår export till dessa länder var 1961 169 miljoner

kronor, medan vår import stannade vid 42 miljoner kronor. Under 1962 minskades importen från dessa länder till Sverige till 40 miljoner kronor. Reflexionerna gör sig själva.

I detta u-landsammanhang är det av allmänt intresse att erinra om vad Sveriges statsminister uttalade vid Svenska metallindustriarbetarförbundets kongress i augusti 1961. Han sade:

»Vi är beredda att satsa betydligt mer på våra internationella förpliktelser i form av ökat bistånd till de s. k. underutvecklade länderna. En av de viktigaste formerna för detta vårt bistånd är att fullfölja vår lågtullpolitik och därigenom bereda de fattiga länderna bättre avsättningsmöjligheter. Vi har i internationella sammanhang alltid verkat för denna lågtullinje. Givetvis är vi ytterligt tveksamma mot att ingå ett internationellt avtal som skulle innebära att vi avsevärt höjde vår yttre tullmur och kom att medverka till vad som i andra delar av världen kan uppfattas som ett protektionistiskt handelsblock av rika, högt industrialiserade stater, med udden riktad mot de sämre ställda nationerna.»

Statsministerns anförande riktade sig närmast mot EEC:s yttre tullmurar, men EFTA-ländernas tullar verkar i samma riktning i den praktiska politiken. Tullpolitiska u-landshandelshinder bör avlägsnas. I riksdagen har framförts motioner för att realisera statsministerns handelspolitiska giv, som jag här har refererat, men dessa förslag har inte vunnit regeringspartiets gillande. Frågan är om regeringen har konkreta tulluppslag i bagaget till världshandelskonferensen.

Fru BOMAN (h):

Herr talman! Den radioreporter, som i kväll kl. 7 gav en översikt av vad som hänt i riksdagen i dag, underrättade svenska folket om att här var käpphästyttarna församlade: var och en red på sin käpphäst. När jag hörde det, tänkte

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

jag att det talar i alla fall om något klarsynt och trosvisst, ty då man var på »käpphäststadiet» av sitt liv såg man ogrumlat på tingen och trodde på framtiden. Jag hoppas att det som framburits och kommer att frambaras under denna remissdebatt inte skall tappas bort, utan att var och en som haft ett verkligt ärende skall få sina ord att gå fram dit han eller hon önskat och att de framför allt skall leda till praktisk nytta.

Jag kan inte uttrycka hur jag kände det den dag i förra veckan då tidningarna i Stockholm i stort upplagda artiklar under spärrade rubriker meddelade, att nu hade arbetsmarknadsstyrelsen en verkligt fin plan klar, efter vilken man skulle kunna förflytta arbetskraft från övre Norrland till Syd- och Mellansverige. Ända upp till 5 000 kronor — skrivet med spärrad stil — skulle man kunna bidra med för att underlätta själva förflyttningen till och akklimatiseringen på den nya bostadsorten för dem som ville flytta. 5 000 kronor, det är en summa som lyser och lockar för dem som är vana vid att alltid ha mycket begränsade tillgångar. Nog skall väl åtskilliga låta sig lockas av det, men inte alla, tänker jag. Denna fråga har redan varit föremål för ingående och mycket allvarliga, för att inte säga upprivande diskussioner hemma i Norrbotten.

Det var emellertid inte tidningsartikeln som sådan och inte rubrikerna heller som upprörde mig. Men jag började fundera över vad det är som håller på att ske. Den norra landsändan har under de sista 30 åren fått avstå 180 000 människor till det sörländska näringslivet. Det är föräldrar och samhällen i norr som fått svara för kostnaderna för att förse söder ut belägna industrier med den viktigaste produktionsfaktorn — arbetskraft.

Då det i de flesta fall rört sig om unga människor, kan man med skäl hävda att Norrland har gjort miljardinvesteringar i näringslivet söderut. Samtidigt

som vi har svårigheter att skapa arbetstillfällen av visst slag — ty det har vi faktiskt — har vi också en skriande brist på tekniker och specialister på olika områden. Vi har brist på läkare, tandläkare, socionomer och lärare av alla kategorier, för att inte tala om präster.

Medan herr Mossberg ännu var socialminister, diskuterade jag med honom rekryteringen till distriktsläkartjänsterna, som redan då var ett problem för övre Norrland. Han sade: Hade vi anat tidigare vad vi vet i dag, hade vi givetvis delat på provinsialläkardistriktet i norr först och fått tjänsterna tillsatta där. Nu började vi söderut, och i dag förstår jag att Norrland inte har en chans att tävla om läkarna, ty de är ju redan placerade söderut. Man hade då inte blivit på det klara med att man också måste tillgodose Norrlands behov.

Distriktschefen Åke Söderlind har i en tidningsartikel redovisat detta speciella arbetskraftsbehov. Han skriver:

»Den kvalificerade arbetskraften är emellertid en fråga av så vital betydelse för norra Sverige att det vore oförlätligt att bara inregistrera och tolerera axelryckningarna och nonchalansen söderifrån. *Hur paradoxalt det än kan låta utgör nämligen bristen på folk ett av de svåraste problemen för arbetslöshetsnorrland.* När det gäller hela rader av kvalificerade befattningshavare är bristsituationerna över lag ungefär dubbelt så markerade i norrlandslänet som i övriga delar av landet.

Förra hösten visade t. ex. en undersökning, att lektorsbristen i norrlandslänet var 68 % mot 37 % för övriga Sverige och 25 % för Stockholm. I Norrbottens län saknas hela 84 % av lektorerna. Antalet vakanser på adjunks- och ämneslärartjänsterna var också ungefär dubbelt så stort, 51 % i de fyra nordligaste länen mot 27 % i övriga Sverige. I de två nordligaste länen saknades 58 %, i Stockholm och Stockholms län 18 %, i Malmöhus län 15 %

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

av dessa lärarkategorier. Under dessa förhållanden kan det vara skäl att sätta frågetecken för de i rikspressen alltid återkommande skildringarna av den katastrofala lärarbristen i huvudstaden, medan förhållandena i Norrland mycket sällan berörs och då alltid i förbigående.

Vid den senast företagna räkningen var läkartätheten i vårt land i genomsnitt 9,5 per 10 000 invånare. Genomsnittet för norrlandslänen var 5,5. När det gällde tandläkare var läget inte stort bättre. Norrbottens län hade t. ex. bara 3,2 tandläkare per 10 000 invånare mot riksgenomsnittet 6,7. Och jämför man Norrbottens län med stockholmsområdet finner man, att man tydligen behöver anlita läkare och tandläkare 3,5 gånger så ofta i stockholmstrakten, som i norra Sverige.

Bland de prästerliga tjänsterna var också vakanserna betydligt mer än dubbelt så markerade i de två nordligaste stiftet som i övriga Sverige, och när det gäller ekonomer, arkitekter, museimän, tekniker, socionomer och hela raden av konstnärligt skapande yrkesutövare är skillnaderna mellan norra och södra delarna av landet lika stora eller i flera fall betydligt större.»

Problemet med omflyttningen av arbetskraft från norr till söder och från söder till norr är en stor fråga, alltför stor för att kunna behandlas på några få minuter. Jag har också några andra bekymmer att framföra. Men man måste fråga sig hur dessa disproportioner har kunnat uppstå och hur man skall kunna övervinna dem. Man kan fråga sig vilka konsekvenser avfolkningen av den övre landsändan medför. Det finns många aspekter på den frågan. Jag skall avstå från att beröra dem alla.

Att människor med en lång och dyrbar utbildning bakom sig inte väljer norra Sverige som sitt verksamhetsfält kan ju emellertid inte bero på att akademiskt bildade människor har svårare än andra att tåla ett kyligt klimat, utan

orsakerna måste sökas på annat håll. De långa avstånden till kulturcentra där studier och forskning kan bedrivas har säkert spelat en betydande roll såväl för vederbörande tjänstemän själva som för deras familjer och barn. Här har heller aldrig erbjudits några prisnedsatta resor eller gratisresor för att underlätta kontakten med anhöriga i södra Sverige, t. ex. med barn som måste få sin utbildning där. Jag har själv varit med om att i riksdagen föreslå sådana förmåner för att underlätta rekryteringen av arbetskraft på betydelsefulla poster i norr. Men riksdagen har alltid sagt nej. I den tidningsartikel jag nämnde sades faktiskt, att man för de norrlänningar som flyttar söderut för att arbeta ställer i utsikt minst tre fria hemresor per år för att de skall kunna hålla kontakt med dem som de lämnar där uppe. Vad skall man säga nu, när detta arrangemang används för dem som flyttar i motsatt riktning?

Givetvis borde vi i övre Norrland få möjligheter att bli självförsörjande både på arbetskraft och på varor, som vi nu får köpa från södra Sverige eller från andra länder, sedan vi själva har levererat råvarorna. Om vi får till stånd fakturering av olika slag på basis av våra råvaror, skall vi inte behöva ha bekymmer med arbetslöshet heller.

Förr har det alltid sagts att det enskilda näringslivet har svikit Norrland och att det därför blivit som det har blivit. Men nu dominerar staten som företagare i Norrland. Då borde väl inte utflyttningen bli den första åtgärd man vidtar, utan man borde intensifiera arbetet med att från råvarubaserna, järnverket och träindustrierna, få tillverkning i gång av alla de förnödenheter vi nu måste köpa från andra delar av landet. Dessa varor fördyras ytterligare på grund av fraktkostnaderna, inte minst på grund av bensin- och bilskatterna.

Jag hoppas att regeringen kommer att undersöka alla dessa frågor med all den noggrannhet och känsla som omsorgen

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

om människors väl och ve kräver. Det vore önskvärt att den Näslundska utredningens samlade förslag till lösningar av lokaliseringsproblemen blev framlagda utan alltför stort dröjsmål. Dessa förslag, kanske kompletterade med vissa skattepolitiska reformer och ökade utbildningsmöjligheter i norra Sverige, skulle ge oss mer än de åtgärder som man nu lovar att man skall pröva. Hittills har det varit så, att denna landsändas egen ungdom inte har kunnat få den utbildning som skulle ha gjorts den skickad att fylla de poster som vi nu måste vända oss till andra delar av Sverige för att få besatta. I och med Umeå-universitetets tillkomst har möjligheterna vidgats. Vi hoppas mycket på detta för vår ungdoms skull, och vi hoppas att denna landsända med sina stora möjligheter när det gäller råvaror, utrymme o. s. v. skall få leva ett lugnt och harmoniskt liv utan sådana abrupta ingrepp.

Jag vill också, herr talman, endast i all hast beröra en angelägenhet som för mig är en hjärtesak. Det gäller de små grupperna i samhället som har så svårt att få sin rätt och att göra sin röst hörd. De stora grupperna har sina mäktiga organisationer som bevakar deras intressen och vad som sker, men de små grupperna har inte det. Majoritetstänkandet får inte leda till att man bortser från det faktum att det finns minoritetsgrupper som också bör få komma till tals. Deras öde skall inte vara beroende av om de har någon som har inflytande på ett statsråd och som kan gå deras ärenden i Kanslihuset, utan de skall behandlas lika positivt och objektivt som alla andra i vårt land. Alla människor måste ha samma rätt att få sina frågor objektivt prövade.

Det har tyvärr under årens lopp visat sig att det är oerhört svårt för dessa små grupper att få sin rätt tillgodosedd. Jag hade anledning att ta upp en sådan fråga i slutskedet av förra riksdagen. Där gällde det en liten grupp som genom

ett olyckligt pensionsbeslut gick miste om pensionsförmåner som andra större grupper i liknande ställning genom utvecklingen på pensionsområdet blivit delaktiga av.

I detta sammanhang skulle jag vilja säga några ord om faran av att för alla tider genom principbeslut stänga dörren för möjliga förändringar som kan behöva göras i ett tidigare fattat beslut, när det visar sig att tiden och utvecklingen givit en annan bild av de verkliga förhållandena. Jag tänker då inte bara på pensionsbeslut av den art jag nyss nämnde och andra liknande utan också på särskilda problem för vissa personalkategorier, t. ex. vad beträffar tillsättandet av tjänster vid våra ungdomsanstalter. Jag har några konkreta fall för ögonen, vilket är anledningen till att jag framför dessa synpunkter. Ibland skulle det finnas möjlighet att besätta tjänster med riktigt bra människor med både gott huvud och hjärtat på rätta stället men som saknar de formellt fastslagna meriterna, varför man inte får besätta tjänsterna med dem. I andra fall visar det sig efter en tid att sökande, som kunnat styrka formella meriter, är allt annat än lämplig för arbetet i den tjänst det varit fråga om.

Det behöver inte innebära någon prestigeförlust att man är beredd att ompröva ett tidigare fattat beslut, även om det är ett principbeslut. Tider och förhållanden ändras ju. Därför tycker jag att det skulle vara en hederssak för alla dem, som på något sätt kan påverka frågornas lösning till det bättre, att ompröva sådana beslut.

Jag nämnde de små grupperna. Bland dem befinner sig samerna. Jag skulle kunna räkna upp många flera grupper som inte alltid förstår att man söker tillgodose deras bästa. De bör få komma till tals, och i görligaste mån bör man försöka ge var och en så mycket som möjligt utan att det helas bästa äventyras.

Här har både i går och i dag många

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

talare från denna talarstol redovisat de bekymmer för vår uppväxande ungdom som flertalet av oss i dag hyser. Jag skall inte upprepa något av det som här sagts tidigare, men jag vill gärna vara med om att understryka vikten av att dessa frågor blir klart belysta och att lämpliga åtgärder vidtas i detta hänseende. Vi har fallit för frestelsen att tänka mera på det timliga goda och omsorgen om sådant, under det att sådana här frågor kommit i andra hand, och nu börjar vi spåra resultaten av det.

Jag vill i detta sammanhang säga att det är nödvändigt att vi i all vår omvårdnad har tillgång till det stöd, den hjälp och den vägledning som andliga rådgivare kan ge. Dess bättre kan vi till allas vår glädje i dag konstatera att det behovet på de flesta områden är täckt. Det är ordnat i detta avseende på sjukhus och ålderdomshem och inom fångvården. Där har vi fått en verkligt god upprustning härvidlag. Men ett område utgör fortfarande en lucka vad beträffar denna omvårdnad, och det var den luckan vi tillät oss påminna om förra året, vilket även gjorts tidigare i riksdagen under de år jag varit här. Det område jag avser gäller våra ungdomsvårdsskolor. Riksdagen avfärdade frågan om åtgärder härvidlag ganska snöpligt i fjol. Man menade att det inte vore förbjudet för någon som vill att vara andlig rådgivare och därvid besöka ungdomsvårdsskolorna. Det är emellertid inte detsamma som att staten som en ställföreträdande far och mor här ser till att en sådan omvårdnad ingår i behandlingen av klientelet vid dessa skolor. Då blir det någonting helt annat. Det finns dock ett behov av detta. Jag minns att när denna fråga var uppe till debatt för åtskilliga år sedan, så var det någon av denna kammars ledamöter som sade till mig att avståndet mellan dessa stackars ungdomar och Vår Herre vore så stort att det inte vore någon idé att försöka besvära sig med att försöka täcka det med andliga rådgivare.

Så sent som för några månader sedan vände sig en pojke på en av våra ungdomsvårdsskolor till rektorn och frågade blygt och allvarligt om rektorn ville och kunde skaffa honom en bibel. Den rektorn var en bra karl och han sade, att ingeting var honom mer kärt än att skaffa pojken den boken med hans eget namn i. Alldeles spontant kom alltså denne pojke med sin begäran. Det är bara ett bevis på att bland detta klientel, som man ofta anser vara långt ute på det sluttande planet, finns det ändå sådana som är påverkbara.

Stockholms stads polismästare sade för några veckor sedan att det väsentligaste inom kriminalvården är vad vi kan göra på det förebyggande stadiet. På det temat har många spunnit och undrat vad man skall göra. Man är tveksam om vägarna och medlen. Det finns dock vägmärken att vandra efter. De är fasta och orubbliga. De är besvärande för många, och enbart påminnelsen om dem anses föraktlig i en del kretsar. Tyvärr är det från dessa kretsar som många råd och anvisningar ges för ungdomens fostran. Dessa åsikter kommer också till synes i en del av den ledande pressen. Jag vill erinra om Eva Mobergs mycket försåtliga artikel mot konfirmationsundervisningen. Den stod att läsa i tidningen Idun/Veckojournalen för någon vecka sedan.

Någon sade för några år sedan i denna kammare: »Avkristningen fortlöper normalt.» Det är just i det betraktelsesättet att avkristningen av vårt folk betraktas som något normalt som det allvarliga ligger. Det är onormalt med tanke på att alla människor är Guds skapelser och att Han själv lever och verkar i vår värld framför allt genom sitt ord, som skall vara vägmärket för oss. Ingen går vilse som följer det vägmärket.

Det skulle anses onormalt om man en vacker dag någonstans vid norra utfarten från Stockholm skulle finna en vägs skylt som pekade norrut med angivande av att vägen gick till Trosa. En vägfärdande som uppmärksammade skyl-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ten skulle säga till någon inom vägstyrelsen: »Det här är ju fel. Vägen till Trosa går väl söderut!» Då skulle han få till svar: »Vi hade det så förr, men det har vi kommit ifrån. Det kan inte teoretiskt bevisas att Trosa ligger söderut. För resten vill vi inte att det skall ligga där heller. Vi säger nu till alla att Trosa ligger norrut.» Det resonemanget är teoretiskt otänkbart, därför att varje svenskt barn får i skolan lära sig var Trosa ligger i förhållande till Stockholm. En vacker dag i dessa bilismens tider styr man sin bil mot Trosa och upplever sanningen av vad man tidigare har lärt sig. Men låt oss tänka oss att vi i vårt land komme på den underliga idén att inte längre undervisa i geografi utan överläte åt den enskilde att orientera sig om vårt lands städer och byar på egen hand. Om man då gäve sig i väg med ledning av tillgängliga vägmärken och skyltar upplevde man det säkert inte som något normalt att man inte komme fram till det utsatta målet. Det måste upplevas som ett bedrägeri när man märkte att man var vilseledd, att vägs skyltarna var felaktiga och missvisande.

Vi i denna kammare är ansvariga för att ungdomen får en god undervisning om att vägarna inte är omlagda. Ungdomen måste få kännedom om vägmärkena i våra undervisningsanstalter. Överallt där vi omhändertar ungdom i uppfostrande syfte måste vi meddela den gamla beprövade fakta. Ungdomarna må förkasta dem, men de måste få lära känna dem.

Här har åberopats namninsamlingen, genom vilken uttalats önskemål härom. Den är ett glädjande tecken för oss alla. Det är många i denna kammare som gläds över att hos större delen av vårt folk den känslan ännu lever kvar att detta är rätt och riktigt. Den som kör norrut från Stockholm för att komma till Trosa, sedan han fått veta allt om vägens riktning, blir väl till sist mest besviken själv, och säkert måste han säga sig att det var dåraktigt gjort. Jag

är inte så säker på att han tar lika lätt på frågan, om han upptäcker att han blev lurad och vilseledd med berätt mod. Vi måste alla ta vårt ansvar i alla de frågor där vi har möjlighet att göra något för våra medmänniskors bästa.

Herr SVENSSON i Stenkyrka (cp):

Herr talman! Det finns tydligen rikt stoff för denna remissdebatt, men jag skall för min del begränsa mig till några närmast lokala spörsmål. Jag vill beröra dem, eftersom vissa förslag är signalerade i den proposition som kammaren så småningom kommer att remittera till vederbörande utskott. Det gäller befolkningsutvecklingen och kommunikationerna för Gotlands vidkommande.

Befolkningsutvecklingen på Gotland har under hela efterkrigstiden varit synnerligen ogynnsam. Under 1950-talet minskade Gotlands befolkning med nära 8 procent, en kraftigare uttunning än i något annat svenskt län. Befolkningsminskningen gick särskilt ut över de yngre förvärvsarbetande åldrarna; det gotländska näringslivet kunde inte på långt när bereda arbete åt ungdomarna i de nya årskullar, som trädde ut i förvärvslivet. En stor del av dessa måste flytta över till fastlandet för att kunna försörja sig. Följden härav blev en ogynnsam åldersfördelning bland Gotlands befolkning. De yngre och mest produktiva åldrarna minskade relativt sett och tyngdpunkten i befolkningsammansättningen försköts i riktning mot de äldre grupperna. Familjebildningen inom länet minskade också till följd av utflyttningen, och många familjer med barn sökte sin utkomst på andra håll i vårt land.

Trots den stora avflyttningen har arbetslöshetssiffrorna på Gotland varit höga. Under perioden 1958—1962 redovisades de arbetslösa antal till cirka 1,1 procent av den förvärvsarbetande befolkningen. Detta gäller endast den öppet redovisade arbetslösheten. Skulle man ha tagit hänsyn även till den dolda

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

arbetslösheten, skulle siffran ha blivit än högre. Stagnationen inom det gotländska näringslivet tog sig uttryck däri, att inom samtliga näringsgrenar med undantag för serviceyrkena minskades antalet sysselsatta under tiden till och med år 1962. Inom landet i övrigt var det endast jordbruket som uppvisade ett minskat antal förvärvsarbetande, medan industrien däremot inom samtliga län mer eller mindre starkt ökade sin andel av den förvärvsarbetande befolkningen.

Den ringa förekomsten av industri på Gotland är den faktor, som främst förorsakat den omfattande utflyttningen. När jordbruket genom rationaliseringen och mekaniseringen minskade sitt behov av arbetskraft fanns det inte till hands någon industriell verksamhet som kunde bereda de arbetssökande sysselsättning.

Under den allra senaste tiden har emellertid en vändning till det bättre skett i fråga om befolkningsutvecklingen på Gotland. För år 1963 redovisades för första gången på länge en, om än svag befolkningsökning eller med cirka 150 personer. Genom lokalisering till Gotland av en del industriföretag har det blivit möjligt att bereda arbete åt ett betydande antal personer. Det största företaget, som har fabriksanläggning i Visby, har kunnat ge sysselsättning åt ett betydande antal personer, som förut inte haft några möjligheter till förvärvsarbete på hemorten. Även tidigare etablerade rent gotländska företag har i viss utsträckning kunnat absorbera ytterligare arbetskraft. Det ändrade läget har lett till att bedömningen av det gotländska näringslivets framtid nu är mera optimistisk bland företagarna än tidigare varit fallet. Optimismen har fått ytterligare näring genom tillkomsten av färjförbindelser mellan Gotland och fastlandet, som medger godstransporter per bil från dörr till dörr — såsom termen lyder — utan omlastningar till och från båt.

Den nyetablering av företag som äg rum på Gotland är emellertid långt ifrån tillräcklig för att på längre sikt ge arbete åt alla som vill stanna kvar i hembygden. Om inte företagsamheten kan utvecklas och ökas betydligt, kommer den nu inträdda befolkningsökningen blott att bli en parentes. Avfolkningen kommer om någon tid att åter skjuta fart. På grundval av beräkningar som utförts inom arbetsmarknadsstyrelsens lokaliseringsbyrå har länsarbetsnämnden i Visby gjort en prognos över sysselsättningen inom näringslivet på Gotland för tiden från 1960 till 1975. Som alla prognoser är den naturligtvis osäker, men den torde dock riktigt ange huvudtendensen i utvecklingen på arbetsmarknaden. Enligt denna prognos skulle det redan nästa år, alltså 1965, komma att finnas ett överskott på cirka 750 arbetssökande personer, som icke skulle kunna erhålla någon anställning. År 1970 skulle överskottet ha ökat till drygt 1 900 och år 1975 till ungefär 2 800. Om inte nya lokaliseringar av företag på Gotland kommer till stånd inom en rätt nära framtid, kan man således vänta att avflyttningen kommer att öka, kanske redan från och med nästa år. Liksom tidigare kommer då i första hand de yngre arbetsföra åldersgrupperna att dominera bland de utflyttande.

Det torde främst vara den goda tillgången på arbetskraft och möjligheten att få denna utbildad som föranlett industriföretag på fastlandet att anlägga fabriker på Gotland. Kanske har också det relativt låga löneläget varit en faktor som medverkat. Även framdeles blir det gott om arbetskraft, och ur den synpunkten är en lokalisering till Gotland av nya företag fördelaktig. Möjligheter kommer säkert också att finnas att utbilda eller omskola arbetskraft för de nya arbetsuppgifter som blir aktuella.

Men tyvärr finns det en annan och mycket viktig faktor, som utövar en syn-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

nerligen ogynnsam inverkan på eventuella planer på nyetablering av företagssamhet på Gotland, nämligen de höga frakterna liksom också de höga kostnaderna för resor mellan Gotland och fastlandet, särskilt flygresorna. Som ett exempel på de höga frakterna vill jag återge en uppgift från ett företag. Vid transport av produkter från bolagets fabrik i Visby till Stockholm via Ny-näshamn fördyras fraktkostnaden, jämfört med landtransport på motsvarande sträcka av 10 000 ton gods per år, med cirka 350 000 kronor eller 1:60 kronor per tonmil. Det är således avsevärda extra utgifter som åsamkas företaget, trots att dess gods har ringa vikt i förhållande till produktionsvärdet.

De höga frakterna verkar inte bara hämmande i fråga om nylokalisering av företag till Gotland, utan de utgör sedan länge ett svårt handicap för hela det gotländska näringslivet. Rent transporttekniskt har godstrafiken mellan Gotland och fastlandet undergått väsentliga förbättringar genom tillkomsten av moderna bilfärjor, men på kostnadsidan kvarstår olägenheterna och orättvisorna. Fastän två rederier numera upprätthåller gods- och passagerartrafik mellan Gotland och hamnar på fastlandet, har konkurrensen dem emellan knappast avsatt några spår alls i fråga om taxesättningen.

Sänkta avgifter för vare sig gods- eller personbefordran kan man inte heller räkna med för den framtid som nu kan överblickas. Förräntningen av det kapital som investerats i bilfärjorna blir i förening med höga hamnavgifter faktorer som motverkar taxesänkningar. Att kostnaderna för flygresor mellan Gotland och fastlandet är ännu mera betungande för gotlänningarna än kostnaderna för båtresor har så många gånger framhållits i denna kammare att det är onödigt att gå närmare in på den saken. Kilometerpriset på linjen Stockholm—Visby ligger alltså långt över motsvarande pris på andra inrikeslin-

jer. AB Linjeflyg behöver i sin taxesättning inte ta hänsyn till konkurrens vare sig från annat flygföretags sida eller från statens järnvägar. Så länge ett enda företag har koncession på den reguljära flygtrafiken till Gotland är det även teoretiskt uteslutet att taxesänkningar skall komma till stånd genom konkurrens, vilket ju annars skall bli en riktpunkt för den liberalare trafikpolitiken som inaugurerades genom höstriktsdagens beslut i fjol.

Vid behandlingen av propositionen angående riktlinjerna för trafikpolitiken godkände riksdagen även ett från gotländskt håll motionsledes framfört förslag till målsättning för den statliga trafikpolitiken i fråga om trafiken mellan Gotland och fastlandet. Denna målsättning skulle innebära att kostnaderna för gods- och personbefordran mellan Gotland och fastlandet skulle bli i huvudsak lika med kostnaderna för landtransport på motsvarande sträcka och med jämförbar trafikstandard. Om detta mål inte kunde uppnås genom konkurrens mellan olika trafikföretag eller på annat sätt, skulle staten vara skyldig att lämna ekonomiskt stöd i sådan utsträckning som fordrades för att målet skulle kunna uppnås. Riksdagen förutsatte också att Gotlands speciella trafikproblem skyndsamt skulle utredas. Mot bakgrunden av detta riksdagsbeslut är det, mildt sagt, förvånande att sjöfartsstyrelsen vill lägga nya pålagor på gotlandstrafiken. Styrelsen anser det motiverat att uttaga passageraravgift vid hamnarna i Visby och Klintehamn för att begränsa avgiftsbelastningen på det gods som föres i land i dessa hamnar. Dylika avgifter uttages för närvarande inte vid någon svensk hamn, såvitt jag vet. Kommunikationsministern tar i statsverkspropositionen inte ställning till förslaget i avvaktan på att sjöfartsstyrelsen i samverkan med länsstyrelsen skall ta upp frågan med Visby stad. Det är emellertid enligt min mening synnerligen anmärkningsvärt att kommunikations-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ministern redan nu i statsverkspropositionen kan förklara att skäl synes tala för införandet av passageraravgift vid de bägge nämnda hamnarna. Frågan är inte utredd, och de ekonomiska konsekvenserna av passageraravgiften för hela gotlandstrafiken är inte möjliga att nu överblicka.

Tanken på införande av passageraravgift vid hamnen i Visby synes ha väckts av den anledningen att Visby stad anmält behov av statsbidrag för den i hamnen uppförda terminalbyggnaden, som i huvudsak betjänar endast passagerartrafiken. Om större delen av kapitalkostnaderna för denna terminal skall belasta hamnrörelsen, begränsas ramen för den sänkning av varuhamnssavgifterna som statsbidraget till utbyggnaden av hamnen i övrigt syftar till. Dessa förhållanden kan emellertid inte utgöra något tungt vägande skäl för införande av passageraravgift. Skall intäkterna av en sådan avgift i någon högre grad bidra till sänkning av hamnavgifterna för varor måste avgiften bli betydande. Ännu mera betydande bleve passageraravgiften i Klintehamn, där kostnaden gäller en fördjupning av hamninloppet. De redan alltför dyra resorna mellan Gotland och fastlandet skulle bli ännu kostsammare. Detta skulle inte bara bli en skriande orättvisa mot gotlänningarna utan också gå stick i stäv mot den målsättning för statens trafikpolitik visavi gotlandstrafiken som riksdagen i fjol godkänt, Sjöfartsstyrelsens förslag om passageraravgift har blivit en kraftig chock för gotlänningarna, och jag kan försäkra kammarens ledamöter att opinionen på Gotland enhälligt avvisar styrelsens propå, som kommunikationsministern synes ha givit sin välsignelse. Jag hoppas att propån bara är en försöksballong, som spricker när den kommer i beröring med gotlandstrafikens ekonomiska realiteter.

För att utflyttningen från Gotland definitivt skall kunna hejdas krävs, som

jag förut sagt, en ytterligare utveckling och differentiering av det gotländska näringslivet utöver vad som skett under de allra senaste åren. Nya företag måste etableras inte bara i Visby utan också på andra orter, om sysselsättning i tillräcklig omfattning skall kunna skapas. Förutsättningarna för nyetableringar kan i stort sett betecknas som goda, dock med ett synnerligen betydelsefullt undantag: de höga kostnaderna för gods-transporter och resor. Kommittén för näringslivets lokalisering har gjort en omfattande undersökning av fraktkostnadernas betydelse för lokaliseringen av företag men glömt bort Gotland vid denna undersökning. Dock betyder fraktkostnaderna från lokaliseringssynpunkt mera för Gotland än för någon annan del av riket. Lokaliseringsutredningen har föreslagit en rad åtgärder för stöd åt strävandena att få till stånd ny företagsamhet inom avflyttningsområden, främst i Norrland, men förbisett att Gotland också behöver stöd från det allmänna sida för att utveckla och stärka sitt näringsliv. Utredningen har i sitt betänkande bland annat sagt, att lokaliseringspolitiska åtgärder kan bli aktuella för de områden i landet där fortsatt utflyttning medför att underlaget för tätorternas serviceutrustning hotar att bli alltför knappt och att upp-rätthållandet av socialt önskvärd service blir för dyrbart. Dessa synpunkter kan i hög grad tillämpas på Gotland, varifrån utflyttningen varit betydande och kostnaderna för samhällets service på olika områden blivit extremt höga på grund av landskapets ringa invånarantal och den låga medelinkomsten hos de förvärvsarbetande.

Utredningen har vidare framhållit, att ett väl utvecklade jordbruk och skogsbruk kommer att utgöra en viktig del av underlaget för serviceverksamheten i välutbyggda tätorter samt att det är angeläget att även annan företagsamhet lokaliseras till dessa orter för att därigenom främja deras vidare utveckling.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Detta resonemang kan också i eminent hög grad tillämpas på de gotländska förhållandena. Även framdeles torde jordbruket med säkerhet komma att bli den näringsgren, som sysselsätter det största antalet människor på Gotland. Länsarbetsnämnden räknar i sin prognos med att jordbruket år 1975 skall sysselsätta nära en fjärdedel av den förvärvsarbetande befolkningen. Det är fördenskull nödvändigt att se till att tätorterna på Gotlands landsbygd blir livskraftiga. Stöd åt ny företagsamhet i dessa orter hör utgå, även om invånarantalet inte blir så högt som lokaliseringsutredningen krävt för att företagsstöd skall kunna lämnas.

Det är inte bara ett lokalt gotländskt intresse utan ett riksintresse att det allmänna ger verksamt ekonomiskt stöd åt strävandena att genom nyetablering av företagsamhet på Gotland bereda ungdomen där sysselsättning och definitivt stoppa avflyttningen.

Direkt ekonomiskt stöd åt företaget, som vill förlägga verksamhet till Gotland, kan bli behövligt, men viktigare är att staten lämnar ekonomiskt stöd åt gotlandstrafiken, så att den målsättning för den statliga trafikpolitiken rörande denna trafik, som riksdagen redan godkänt, kan bli verklighet. Det får inte bli dyrare att sända en viss kvantitet gods från Visby till Stockholm än vad det är att sända den per järnväg från Linköping till Stockholm. Visby och Linköping ligger på ungefär samma avstånd från huvudstaden.

Motsvarande måste också gälla för resekostnader. Nya pålagor på gotlands- trafikerna, såsom den föreslagna passageraravgiften för två gotlandshamnar, måste bestämt avvisas. Tvärtom finns goda motiv för slopande av redan existerande pålagor. Om pasageraravgiften för flygtrafiken lokalt slopades för Gotland, skulle sannolikt en icke oväsentlig sänkning av biljettpriiset kunna ske. Över huvud taget bör taxorna för gotlandstrafiken utformas med hänsyn till

Gotlands speciella näringsekonomiska förhållanden och geografiska läge. De bör också utformas så, att den gynnsamma ekonomiska och befolkningspolitiska utveckling som ägt rum under de senaste åren kan fortsätta.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Med anledning av det anförande som nyss hållits vill jag gärna göra några kommentarer.

Frågan om sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet har under många år varit föremål för statsmakernas uppmärksamhet. Sålunda har riksdagen under de senaste åren beviljat statsbidrag till utbyggnad och modernisering av hamnen i Visby med inte mindre än 3,7 miljoner kronor, vilket belopp motsvarar 90 procent av de beräknade anläggningskostnaderna. Skälet till att ett så osedvanligt högt bidrag utgått är att man önskat nedbringa hamnavgifterna och därmed kostnaderna för transporter till och från Gotland.

För hamnen har tidigare inte funnits någon hamnstation eller något hamnmagasin som ägts av hamndirektionen. Det har närmast varit befraktarna själva som haft att anskaffa sådana utrymmen. Av olika anledningar ansåg sig emellertid hamnmyndigheterna för några år sedan böra uppföra en stationsbyggnad vid hamnen. Byggnaden är numera praktiskt taget färdigställd, och kostnaderna för densamma beräknas uppgå till 2,2 miljoner kronor.

Driftkostnaderna för den nya stationsbyggnaden beräknas till ungefär 200 000 kronor per år. För att täcka dessa kostnader har de kommunala myndigheterna sökt skaffa intäkter i form av bl. a. hyresavgifter av skilda slag. Detta har emellertid lyckats bara delvis, varför byggnaden beräknas medföra ett årsunderskott på inemot 150 000

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

kronor. Frågan som de kommunala myndigheterna i Visby har ställts inför är då hur det kvarstående underskottet skall täckas. Givetvis kan det ske på olika sätt, och det är de olika sätten som har diskuterats — i hög grad preliminärt.

En utväg är att gå via den kommunala utdebiteringen. En annan är att man ökar hamnavgifterna. Men, ärade kammarledamöter, en sådan åtgärd skulle komma att fördyra transportkostnaderna för öns näringsliv, och dessa kostnader är redan nu förhållandevis höga på grund av Gotlands geografiska läge. En ytterligare höjning av hamnavgifterna skulle förmodligen också komma att motverka de senaste årens mycket glädjande tendenser till ökad lokalisering av industri till Gotland.

I detta läge har sjöfartsstyrelsen preliminärt diskuterat och prövat möjligheten att införa en mindre passageraravgift på persontrafiken i hamnen. Det är den prövningen som sjöfartsstyrelsen har redovisat i sina petita till kommunikationsdepartementet. Anledningen är givetvis främst att den nya stationsbyggnaden till övervägande del betjänar just persontrafiken och till mindre del godstrafiken. Såsom framhållits alldeles nys har styrelsen förklarat att den avser att ta upp en diskussion om det sätt på vilket man skall täcka det kvarstående underskottet — man kommer ju här ändå inte ifrån det — med myndigheterna i Visby och med länsstyrelsen samt sedan återkomma till Kungl. Maj:t med resultatet av överläggningarna. Här skall man alltså observera att sjöfartsstyrelsen inte avser att med egna vågor gå fram till kommunikationsdepartementet med ett förslag utan att innehållet i styrelsens slutgiltiga förslag är beroende av innehållet i den överenskommelse som den ev. kan träffa med gotlänningarna själva. Under hand har jag inhämtat att en passageraravgift av den storleksordning som man har resonerat om — mycket mer än resone-

mang har det inte varit — inte behöver överstiga en krona per passagerarc.

I anledning av vad sjöfartsstyrelsen anfört och med hänsyn inte bara till angelägenheten utan nödvändigheten av att befria godset från en extra belastning har jag för min del sagt, att detta är ett uppslag som kan ha vissa skäl för sig. Men det är en felaktig historieskrivning som herr Svensson i Stenkyrka gör, när han förklarar att jag har givit förslaget min välsignelse. Om herr Svensson i Stenkyrka läser rätt i skriften — och det bör han göra — så finner han att jag har sagt att Kungl. Maj:t får ta upp frågan till prövning, sedan myndigheterna på Gotland och opinionen där har sagt sin mening och när vi ser vad vi kan komma överens om. Som frågan ligger till — så öppen som den är — kan jag mycket väl tänka mig att det slutgiltiga ställningstagandet får ske i samband med den undersökning om Gotlands fastlandsförbindelser som höstrikdagen beslutat om — ett beslut som regeringen avser att snarast möjligt effektuera.

Så ligger alltså frågan till. Man kommer inte förbi att det här föreligger ett underskott på driftsidan som det gäller att täcka. Tre möjligheter har yppat sig. Såväl sjöfartsstyrelsen som jag och herr Svensson i Stenkyrka är överens om att godset icke skall belastas med dessa 150 000 kronor, utan att man får försöka att på annat sätt täcka underskottet. Ett alternativ har då varit det som sjöfartsstyrelsen har fört fram. Men det är ett av flera alternativ, och jag har icke slutgiltigt tagit ställning. Det är angeläget att i protokollet läsa in det beskedet till herr Svensson i Stenkyrka och andra som läser hans anförande.

Herr SVENSSON i Stenkyrka (cp)
kort genmäle:

Herr talman! Kommunikationsministern säger att jag lämnat ett felaktigt referat, men vad jag läste upp står orda-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

grant i statsrådets egen proposition. Jag läser där: »Med hänsyn till angelägenheten att begränsa avgiftsbelastningen för godset synes skäl tala för en sådan åtgärd.»

Det står alltså här i trycket och kan inte vara felaktigt refererat.

Vidare tycks departementschefen mena att gotlänningarna skall ge med ena handen och ta med den andra. Det kanske är bra i och för sig men innebär ju ingen lösning på de gotländska trafikproblemen eller på gotlänningarnas problem över huvud taget.

Eftersom jag nu inte har så många minuter på mig, ber jag att få rekommendera kommunikationsministern att ur gömmorna i Kanslihuset leta fram gotlandsutredningen från 1951. Den är kanske litet dammig vid detta laget, men damma av den utredningen, herr kommunikationsminister! Där angavs redan 1951 vad som krävdes och där drog man upp riktlinjerna för den trafikpolitik som borde tillämpas för Gotland. Jag vill alltså göra den rekommendationen.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Herr Svensson i Stenkyrka slutade på ett lämpligt ställe i citatet och läste inte upp fortsättningen. Det passade inte honom och det ärende han är ute i. Där står nämligen: »Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att sedermera i vanlig ordning taga slutlig ställning till detta spörsmål.»

De av kammarens ledamöter som var närvarande när herr Svensson i Stenkyrka gjorde sitt första inlägg kan ju ställa detta citat mot herr Svenssons påstående, att jag givit förslaget min välsignelse.

Men får jag fråga en sak: På vilket sätt vill herr Svensson i Stenkyrka täcka underskottet på 150 000 kronor?

Herr SVENSSON i Stenkyrka (cp) kort genmäle:

Herr talman! På det vill jag helt kort svara att frågan är felaktigt ställd, ty det är inte jag som är kommunikationsminister.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Men den som så starkt kritiserar det preliminära förslaget till lösning av dessa frågor bör väl själv ha en mening om hur problematiken skall lösas! Herr Svensson i Stenkyrka gör verkligen uppgiften sällsynt lätt för sig genom att bara säga att dessa alternativ inte duger. Hans eget alternativ, det yppar han inte.

Herr ZETTERBERG (s):

Herr talman! Om man skall döma efter pressdebatten det senaste halvåret är ideologiska och folkmoraliska frågor något mycket väsentligt, något som tilldrar sig stort intresse. Det är säkerligen inte bara resultatet av lyckat sensationsmakeri i pressen, utan förklaringen är väl framför allt den att stora grupper inom vårt folk oroar sig över utvecklingen på dessa områden.

Icke sällan väntar man avgöranden i politiska instanser. Man riktar sig till regeringen eller dess enskilda medlemmar, understundom också till ledamöter av riksdagen, och begär några behjärtade handlingar för att åstadkomma en bättre tingens ordning. I viss utsträckning fälls väl också ideologiskt betydelsefulla avgöranden i detta hus. Genom anslag och investeringar kan man stimulera eller till viss grad strypa verksamheter som har betydelse också för det andliga klimatet, och genom lagstiftning kan man ge uttryck för värderingar.

Likväl förefaller det som om många överskattar vad politiska instanser egentligen kan uträtta på det ideologiska och folkmoraliska planet. Här i Sverige är dock inte politikerna vad politiker kallat sig själva österut, »själarnas ingenjörer». Ofta blir det fråga om

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

att registrera, att ta konsekvenserna av en utveckling som skett ute bland människorna. Och åtgärder som saknar resonans i en folkopinion blir i längden manifestationer kanske av vissa goda intentioner men i grunden verkningslösa — verkligheten går runt omkring dem. Vad människor skall tro på, vad de skall satsa sin tid och sina pengar på avgörs ute bland medborgarna, av dem själva.

Jag har velat förutskicka detta eftersom jag i regel ställt mig fundersam inför förbuds- och protestaktioner, som syftat till yttre ingripanden genom lagstiftning eller genom administrativa åtgärder i frågor som huvudsakligen avgörs på ett annat plan. Alltför ofta har t. ex. den kristna saken kommit att förbindas med sur moralism å andras vägnar. Från kristet håll emanerar understundom företag mot pornografiska tidskrifter, mot svordomar i radio och TV, mot s. k. balettinslag på helgdagar etc. Detta verkar så att människor får uppfattningen, att det glada budskapet, i varje fall när det framträder i samhälleliga sammanhang, är något negativt.

Vi får dra slutsatser ur det faktum att vi i västerlandet lever i ett pluralistiskt samhälle. Enskilda och grupper får själva välja sin livsstil, bestämma vad de finner värdefullt och nedbrytande. I ett samhälle, som vill frihet åt alla att välja, får man vara beredd att ta risker. Det kommer alltid att i ett sådant samhälle finnas grupper som söker sig nedåt, uppsöker det morbida, det nedbrytande för sig själva och andra.

Detta är principen. Men är man beredd ens på mycket avancerat håll att dra de fulla konsekvenserna av en sådan inställning? Den kan ju leda till och implicera en likgiltighet för dem som alltid kommer att få utstå följderna. Och det är inte de övertygelsefasta, förespråkarna för den ena eller den andra linjen, utan det är de svaga, de lättpåverkade -- särskilt ungdomen

-- som saknar stöd i sin omgivning och som behöver skyddsräcken. De som går fast och stadigt behöver inte sådana.

Därför behövs också på det område som diskuterats förut här i dag, nämligen filmens, den biografbyrå vi har, och den behöver kunna sätta stopp för deras skull som saknar förmåga och väl vanligen också intresse att förstå de fina poänger som skapare och distributörer av nu diskuterade filmer påstår sig avse och säkerligen också vill få fram. När det gäller vuxna människor tror jag att det skall vara utomordentligt extrema produkter som avvisas eller förbjuds. Men när det gäller ungdomen har man som sagt goda skäl att begära ett ordentligt skydd -- för ungdomens egen skull -- i fråga om ting, rörande vilka en vederhäftig sakkunskap uttalar att allvarlig risk föreligger.

Det som föranlett de många debatterna i denna fråga är väl att vi bär inte kunnat laborera med åldersgränsen 18 år utan med gränserna 12 och 15 år. Vore det inte en utväg att helt enkelt skapa en möjlighet att utsträcka åldersgränsen till 18 år i vissa, inte alltför vanliga, fall? Vi är ju inte inne på att ge valfrihet i alla avseenden åt ungdom under 18 år. Det visar sig i vår lagstiftning när det gäller myndighetsålder, när det gäller alkohollagstiftning o. s. v. Vi som är äldre tar oss rätten att skapa vissa ramar därför att vi måste bistå ungdomen.

Jag håller livligt med herr Lundkvist om att vi på detta område behöver mera forskning. Vi vet för litet om påverkan. Det kan hända att det finns produkter av den art som har diskuterats i dag, vilka inte alls uppfattas på samma sätt i olika åldersgrupper. De kunde tänkas vara relativt ofarliga i mycket tidiga åldersgrupper, därför att dessa saknar de referensramar eller erfarenheter som gör det möjligt för dem att förstå vad det hela handlar om. Dessa produkter kanske kan ha en utom-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ordentligt skadlig verkan på ett senare stadium. Om herr Lundkvist ville fortsätta att verka för att det komme till stånd en grundligare målinriktad forskning på detta område, tror jag att vi alla skulle vara honom tacksamma.

Väsentligare än förbud — även om de understundom kan vara nödvändiga — är emellertid de positiva insatserna i vårt samhälle. Jag tycker att det i ett sådant här sammanhang bör understrykas vad insatserna från det stora antalet ideella, religiösa och politiska organisationer samt bildningsorganisationer och idrottsgrupper innebär. De förstärkningar i budgeten, som ges i form av bidrag över hela linjen till frivilliga organisationer för barn- och ungdomsfostran, är högst välplacerade pengar.

Här kan statsmakterna verka utan att ingripa dirigerande. Här kan man stimulera fram det som i längden är det enda som kan skydda mot nedbrytande krafter, nämligen en kvalitetskänsla hos människorna själva, en kvalitetskänsla som förvärvas på både intellektuella och känslomässiga vägar.

Det finns ett område, där denna verksamhet är utomordentligt väl utformad, nämligen studiearbetet. Där ingriper samhället icke utöver att det kräver ett välordnat och kvalitativt högstående studiearbete. Däremot inverkar det inte på dettas innehåll i övrigt, om det fyller kraven på vederhäftighet. Det är utomordentligt bra att vi nu får en ytterligare uppräknig ovanpå förra årets satsningar i form av studiecirkelbidrag och pedagogisk upprustning. Jag föreställer mig att de slutsatser, som dragits av ungdomsutredningens förslag och som återspeglas i årets budget, också allmänt hälsas med tillfredsställelse.

Även de organ som direkt ger uttryck för samhällets förebyggande åtgärder är i behov av en stark utbyggnad. Detta gäller de barnavårdande, ungdomsvårdande och brottsförebyggande organen.

Jag tror att många med mig hyser en oro på en punkt som angår ungdomens möjligheter, nämligen om folkhögskolornas framtid. Under åttonde huvudtiteln tillmötesgår departementschefen endast delvis de önskingar om förstärkning, som skolöverstyrelsen har funnit befogade. Framför allt rörelseskolorna befinner sig på många håll just nu i en brydsam ekonomisk situation. Den insats som dessa skolor gör är för övrigt något av en nordisk specialitet, och de har en så stor positiv betydelse, att de verkligen är värda ett helhjärtat stöd.

Jag vill med ett par ord återknyta till frågan om samhällets påverkan. Det finns inte skäl att på skolans område överskatta betydelsen av den direkta, avsedda påverkan i fråga om livsstil. Vi vet genom många psykologiska undersökningar att lärarpersonligheten är det helt avgörande. Det vore för övrigt otänkbart att skolan skulle propagera för en livsstil, som inte allmänt omfattas i samhället i övrigt eller i de hem varifrån eleverna kommer.

Dessa överväganden gör att jag inte vågar knyta de förhoppningar, som någon tidigare talare har yppat, till möjligheten att få några timmar ytterligare på gymnasiets schema i religionskunskap. Denne talare hoppades nämligen att detta skulle utgöra en samhällsbevarande och brottsförebyggande faktor. Betydelsen av en god undervisning på detta område — vilken även jag framhåller — tycks mig framför allt ligga på ett annat plan, nämligen bildningsområdet, och ämnet blir inte mindre väsentligt därför. Just nu upplever vi nämligen i hela vårt samhälle något av en uppsplätning mellan olika grupper, som har utomordentligt svårt att förstå varandra.

Det har talats om Västerlandets två kulturer, som inte längre förstår varandras språk. Vi behöver kunna föra en dialog över gränserna. Olov Hartman har riktat uppmärksamheten på att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

orsaken till att FN:s generalsekreterare Dag Hammarskjölds bok, som kom ut för ett par månader sedan, blev så egendomligt recenserad och så föga förstådd i vårt land är att vi är på väg till den situationen att vi inte kan uppfatta signalerna mellan olika synsätt. Detta är, föreställer jag mig, en utomordentligt allvarlig fråga för framtiden och för den ideologiska dialog som vi behöver.

Den namninsamling, som också nämnts i debatten, tillåter jag mig också ta upp med några ord. Den har utsatts för kritik. I varje fall huvudstadspressen har till övervägande del avrått människorna från att engagera sig för denna insamling. I debatter och inlägg i radio och TV har människor i hög grad blivit medvetna om vad det har gällt och har utsatts för påverkan i allmänhet i avrådande riktning. Denna debatt är icke att beklaga. Den har medverkat till att de siffror som framkommit måste tillmätas större värde än om någon debatt eller några motsägelser inte hade förekommit. De som varit ute på fältet och arbetat med denna namninsamling berättar, att man i allmänhet väl känner till — inte minst tack vare TV — vad det rört sig om.

En skribent i någon tidning gjorde häromdagen en frihandskonstruktion för att ange hur många personer som avböjt att skriva på namninsamlingslistorna när de fick detta erbjudande. Han gissade på mycket höga procenttal. Jag har talat med ledningen för denna namninsamling, som gjort vissa stickprov varav det framgår att det inte på något håll rapporterats att antalet av dem som sagt nej uppgått till 10 procent av de tillfrågade. Förklaringen till att man ändå inte kommit till högre siffror än 2,2 miljoner är att man i de stora stadsområdena inte på långt när nått fram till alla, ofta inte ens till hälften av hushållen och att människorna i stor utsträckning inte varit hemma när de uppsöks i sin bostad.

Man har alltså skäl att tillmäta manifestationen stort värde.

Personligen uppfattar jag det emellertid icke så, att vi som nu vill ha en förstärkning av kristendomsämnet i jämförelse med gymnasieutredningens förslag fördenskull har att föra fram de detaljerade förslag för ämnet religionskunskap som presenterats i utskottet. Jag föreställer mig i stället att det, som så ofta i det svenska samhället, måste göras en kompromiss som kanske inte helt når upp till vad här begärts men som å andra sidan går utöver vad gymnasieutredningens majoritet har förordat. En dylik kompromiss bör kunna utformas så, att den i första hand innebär att undervisningen i religionskunskap införes också på de gymnasielinjer som enligt majoritetsförslaget blivit helt utan. Det är alltså fråga om en sammanjämkning och inte om en ukas.

Vägarna att vidmakthålla och öka bostadsproduktionen har redan diskuterats i flera inlägg. Det är naturligt att i en nödsituation också regleringsåtgärder övervägs för att förhindra en olämplig inriktning av tillgängliga resurser. En dylik styrning finner jag i dagens läge vara rimlig. Lyxvillor och affärspalats har nämnts som exempel på byggnadsverksamhet som kan undandra behövlig arbetskraft från bostadsbyggande.

Emellertid har finansministern liksom vissa pressorgan vid några tillfällen i detta sammanhang talat om kyrkobyggena. Man har sammanställt bensinmackar och kyrkor, och det är en sammanställning som jag inte finner så orimlig, trots att den ju lurat vissa TV-skugg till att säga saker som blivit föremål för anmälningar. Mera betänkligt finner jag den sammanställning vara som jag såg att finansministern hade gjort med lyxvillor, som kostar 700 000 à 800 000 kronor, och kyrkor. Vad de två företeelserna har med varandra att göra har jag svårt att förstå.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Nu är det visserligen sant att kyrkobyggandet under tiden 1956 till 1963 har varit mycket omfattande jämfört med tidigare år, men man bör då erinra sig att under tiden 1939 till 1955, alltså under 17 år, dylik byggnadsverksamhet stod praktiskt taget stilla av bekanta skäl. Det fanns alltså ett uppdämt behov. Orsaken till den senaste tidens byggande var uppkomsten av de väldiga nya bostadsområdena runt om i vårt land. I stockholmsområdet har under tiden 1957 till 1963 byggts 20 kyrkor inom svenska kyrkan och cirka 10 inom de fria samfundet. Strömmen av människor går ju inte bara till stockholmsområdet; inom detta sker också en utglesning av de centrala delarna. Det står i dag en tidningsuppgift om att på fyra år har över 100 000 människor flyttat till storstockholmsområdets periferi. I framtiden kommer det säkerligen att uppstå problem med de stora sekelskifteskyrkorna i centrala delar av storstäderna, vilka alltmera omges av affärer och kontor i stället för av boende människor. Här liksom i avfolkningsområdena ute i landet finner man understundom de mycket omtalade så gott som tomma eller glest besatta kyrkorna. Där emot är kyrkorna i de nya stadsdelarna, både inom svenska kyrkan och inom frikyrkorna, genomgående väl utnyttjade. Vid en räkning av kyrkbesökarna i Stockholms stad i mitten av november förra året — en helt vanlig grå novembersöndag — visade det sig att kyrkorna i söder- och västerort var besatta på förmiddagsgudstjänsterna till 80 procent. Det är alltså inte fråga om endast halvt om halvt utnyttjade lyxutrymmen. Som regel är både inom frikyrkorna och inom svenska kyrkan frågan om en dylik byggnad väl genomtänkt, och stora medborgargrupper samlar sig omkring detta företag och täcker genom insamlingar helt eller delvis kostnaderna för byggnad och inredning. Lokalerna används också i

stor utsträckning förutom till gudstjänst till barn- och ungdomsarbete. Det är väl då ganska betänkligt, med det läge vi har på vår ungdomsfront, att hejda kyrkobyggandet.

Jag kan förstå om en eller annan kan komma på de tankar som jag här refererat om att det byggs för mycket, sedan de ofta mötts av en slogan: »Inte sedan medeltiden har det byggts så mycket kyrkor i vårt land!» Detta har skapat missförstånd. Kyrkobyggandet är i Sverige snarast mindre än i övriga västerlandet. Eftersläpningen i vårt land är så stor att det kommer att krävas åtskilliga år innan inbyggarna i yttre områdena kan få den service på detta område som de önskar.

Remarkabelt i samband med detta byggande är inte kvantiteten utan kvaliteten på kyrkorna. Den har lockat åtskilliga utländska besökare, särskilt arkitekter att studera dem. Det är ett faktum att det svenska kyrkobyggandet arkitektoniskt står på höjden i Europa.

I en tillfällig bristsituation bör enligt min mening också så angelägna företag som kyrkobyggen begränsas till de mest angelägna eller helt anstå. I Stockholms stad och län är såvitt jag känner till under det närmaste året igångsättning möjlig inom den svenska kyrkan för ett kyrkobygge och inom frikyrkan för två, varav det i Skärholmen väl är det mest angelägna. Det kan inte vara så stor del av den totala byggnadskvoten. Men skulle det vara fråga om en långsyftande inställning bör denna nog tagas under omprövning. Det gäller alltså medborgare som på grund av den ekonomiska utvecklingens tryck pressas samman i helt nya samhällen, skilda från de anknytningar de tidigare haft. Det är angeläget att de finner en ny gemenskap. En gemenskap icke minst för ungdom. Här tycker jag att det möjligen skulle vara motiverat att tala om en brottsförebyggande verksamhet.

Den statsverksproposition som nu

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

skall remitteras till utskotten andas optimism för vårt lands materiella framtid. Den föreslår också en sådan disponering av de tillgängliga medlen, att eftersatta grupper tillförs en större del av välståndet än tidigare. Det gäller gamla, barnfamiljer, studerande och ett flertal andra grupper. Detta innebär ett fullföljande av en politik som har större rättvisa och större utjämning som riktpunkt.

Jag delar uppfattning med dem som tror, att välståndsutvecklingen skall möjliggöra ett större ekonomiskt ansvarstagande för u-länderna. Men, herr talman, i det sammanhanget är det väl ändå befogat att ge uttryck för en viss besvikelse över att det inte var möjligt att ge en större ökning än den statsverkspropositionen föreslår av hjälpen till de svagaste i vår värld, nämligen till u-landsbefolkningarna. De skäl härför som förebragts och även de som icke utskrivits kan man förstå. Men jag tror att det vore väl om vi kunde få tolka det så att förberedelserna redan är i gång för att man tidigt detta år skall kunna göra vad som fordras för att åstadkomma en ökning av anslaget i nästa statsverksproposition, en ökning som är flera gånger större än vad som varit möjligt föregående år och i år, så att vi får vad som i ett fjärran land har kallats »det stora språnget framåt». Ett stort språng lär kräva en ordentlig sats. Det mål som har angivits av regeringen och som har accepterats av så många i vårt land, inte minst av svensk ungdom i olika organisationer — nämligen en procent av nationalinkomsten — hoppas vi i nästa års statsverksproposition skall bli mindre av en fjärran hägring och mer av ett så pass näraliggande mål att vår generation får se det uppnått.

Herr KEIJER (fp):

Herr talman! Låt mig helt kort beröra några frågor som hör samman med vårt liv i samhällsgemenskapen

och det ansvarstagande för människor som vi alltmer ställs inför. Frågan om människovärdet står överallt i brännpunkten. Erkännandet av varje människas ojämförliga värde i sig själv, oberoende av ras och kön, fysisk eller intellektuell utrustning, är någonting omistligt och en av grundvalarna för den västerländska kultur som vi bekänner oss till och sätter så högt.

Detta hävdande av varje människas oförytterliga värde fanns inte i antiken, där man i sin demokrati utestängde kvinnorna och slavarna — alltså majoriteten av folket — från medborgerliga rättigheter. En senantik filosofskola, stoicismen, hade visserligen idén om det allmänna människovärdet. Den är religiöst motiverad: varje människa bär inom sig en gnista av det gudomliga världsförnuftet. Men det är judendomen och dess historiska fortsättning, kristendomen, som har gett oss uppfattningen om människans höga värde. Det är på urkristen mark vi möter de för människosyn och människogemenskap så avgörande orden: Här är inte jude eller grek, här är inte träl eller fri, här är inte man eller kvinna.

Alf Ahlberg har i en nyss utgiven skrift om människosyn och människovård påpekat vilka spår den kristna människosynen satt i socialvård, sjukvård och åldringsvård.

Han sammanfattar: »Om kristendomen verkligen varit ett 'opium för folket', så måste det vara ett högst märkligt sådant, eftersom den del av världen som längst påverkats av det också är den, där det kämpats mest för människovärde, frihet och mänskliga rättigheter och där man (för att citera Pär Lagerkvist) 'trots all ofullkomlighet i resultatet dock nått längre härvidlag än någon annan kultur tillnärmelsevis nått'.»

Det är denna syn på människans personliga värde som måste hållas levande i vårt samhälle. Den måste få prägla vårt ställningstagande och våra beslut

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

då det gäller våra medmänniskor. Vi lever i dag, herr talman, i ett samhälle som på mycket väsentliga punkter är ett annat än det våra föräldrar levde i. Familjen har förlorat en rad av de funktioner den normalt hade. I fråga om vården av barnen är väl denna alltjämt i första hand ett ansvar för familjen, framför allt för modern. Men den ständiga samvaron som förr dominerade har fått vika i ett mycket stort antal hem. Daghemmen är omistliga i ett samhälle, som kräver en arbetsinsats också utom hemmet av mödrarna.

Ännu återstår mycket innan samhället på ett rätt sätt fyller sina funktioner att ta hand om barnen. Det behövs alltid barndaghem av institutionskaraktär — många mödrar föredrar över huvud just denna form — men det är inte mindre viktigt att det också finns familjedaghem. Den personliga omvårdnaden och tillgången till en miljö, som mer liknar det egna hemmets, finns på ett bättre sätt i familjedaghemmet. I några samhällen har man satsat på denna form så helt, att alla vårdbehov för barn under skolåldern kunnat mötas med familjedaghem. Jag anser detta vara en lycklig utväg. Det allmänna borde satsa mer än vad som nu sker på utvecklingen av denna vårdform.

Vad som sagts om familjevård för de mindre barnen gäller i sin mån för de missanpassade unga. Vi kan inte vara utan ungdomsvårdsskolorna. Men det bör finnas ett klart alternativ till dessa i form av familjer, som är lämpliga att ta hand om dessa unga. Det bör vara hem som bärs av en djup och stark idealitet och där man satsar för att hjälpa unga människor till rätta. Sådana hem har visat sig äga möjlighet att för en ung människa, som kanske saknat ett eget verkligt hem, bli en ny start i livet.

Det är utan tvekan en hel del frågor som måste lösas innan familjevården kan funktionera som den bör. Det gäller bland annat den ekonomiska ersätt-

ningen till dem som tar emot barn och ungdom i sina hem.

Men det avgörande är också här människosynen, både den som samhällsorganen ger uttryck för och den som finns hos de mottagande familjerna.

Herr talman! Det finns ett annat område, där samhällets omvandling fått vittgående konsekvenser. Det gäller de gamlas ställning och vård. Förr var det helt naturligt att en gammal far eller mor bodde hos något av barnen. Så är det alltjämt i vissa länder. Men olika förhållanden har samverkat hos oss så att det är undantag, i varje fall i tätorterna, att de gamla vårdas hos barnen.

Så har samhället ställts inför ett vårdbehov av väldiga dimensioner. Var och en som haft att bereda en åldrig anförvant plats i ett pensionärshus, på ett ålderdomshem eller ett kronikerhem vet hur stora problemen är, hur lång tid det tar att över huvud taget få plats. De som får lida av bristen på lägenheter och vårdplatser är just dessa gamla, som efter ett långt, strävsamt liv borde få känna trygghet.

Det är bjudande plikt för oss att se till att vårdmöjligheterna snabbt ökar. Befolkningsutvecklingen skärper för varje år läget i fråga om åldringsvården. Vi är glada för alla alternativ som syftar till att avhjälpa brister på vårdplatser, och vi får tillfälle att återkomma när socialpolitiska kommitténs utredning gett anledning till en proposition.

Mycket väsentligt är, herr talman, också när det gäller åldringsvården att denna planlägges och utövas i en anda av förståelse för de gamlas situation, som ofta präglas av ensamhet.

En socialarbetare uttrycker det så här: »Just nu görs beundransvärda samhälleliga insatser för att ge de åldrande en människovärdig tillvaro, framför allt på miljöplanet. Man stimulerar till fysisk och psykisk aktivitet, söker öppna nya perspektiv som kan

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

motverka de gamlas förstelning och isolering. I den höga åldern kretsar tanken gärna kring ett fåtal frågor, som kvarstår när det mesta redan ter sig oväsentligt och överkligt — frågor om livet och döden och det som kan finnas bortom döden. Skall de frågorna lämnas åt monologernas ensamhet som senilitets-symtom? Eller skall de med det självklaras rätt bli beaktade som väsentliga just för den åldrande?»

Det är ett beklagligt förhållande att de som satts att ta vård om våra åldringar ofta har så litet tid att ägna åt den enskilde.

Både barnen och de gamla har behov av denna personliga gemenskap med människor som betraktar dem som individer och ägnar dem ett kärleksfullt intresse. Kanske har man i utbildningen försummat att framhålla vad det personliga engagemanget betyder för den som ger sig in i samhällets människovård.

Jag har, herr talman, antytt några aktuella områden, där en engagerad människovård är nödvändig. Låt mig utan kommentar citera vad en av våra främsta psykiatrer nyligen sagt om människovården och livsåskådningen: »Det personliga engagemanget innebär aktivitet. Det förmedlar något till den hjälp-sökande som innebär att denne återfinner ett personligt intresse och upplever att det här finns någon som bryr sig om hur han har det och som är intresserad av att hjälpa. Detta är svårt eller omöjligt att genomföra om det inte hos oss själva finns en känsla för eller en upplevelse av att vi har en uppgift och att det finns ett värde i uppgiften. Livsåskådningen, uttryckt på detta enkla och allmängiltiga sätt, har därför en utomordentligt stor mentalhygienisk betydelse.»

Det är sådana synpunkter som behöver finnas som en grundsyn i vårt politiska handlande i dagens samhälle.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Den framlagda statsverkspropositionen utgör i långa stycken en mycket intressant läsning. Men det finns också avsnitt som är mindre uppbyggliga. Jag tänker i det fallet på justitiedepartementets huvudtitel, där departementschefen refererar en prognos som har utarbetats inom fångvårdsstyrelsen. Enligt denna prognos skulle behovet av platser vid fångvårdsanstalterna öka från drygt 5 000 år 1963 till drygt 10 500 år 1980. Även om man har anledning att vara tveksam inför prognoser, visar ändå denna prognos en trend som är mycket skrämmande.

Frågan är nu den: Skall vi acceptera en utveckling av det här slaget? Är det här någonting som likt en skugga följer den ekonomiska standardutvecklingen i vårt land? Eller skall vi kunna bryta denna skrämmande utveckling?

Ja, även om problemen är av det mest svårlösta slaget kan vi inte resignerat konstatera att dessa problem ligger i tiden, att vi måste acceptera utvecklingen och att det inte är något att göra åt den. Tyvärr möter man alltför ofta en sådan uppfattning.

I verkligheten är det väl ändock så att denna fråga har ett intimt samband med ställningstaganden och åtgöranden på en mängd olika områden. Men i vilken utsträckning observeras och diskuteras denna del i det stora komplex av frågor som man har att ta hänsyn till när man gör upp prognoser och planer för morgondagens samhälle? Vi löser inte problemet endast genom att öka antalet platser på fångvårdsanstalterna och ungdomsvårdsskolorna, även om detta måste ske med hänsyn till den situation vi har i dag. Vi måste i första hand inrikta oss på förebyggande åtgärder, åtgärder som leder bort och avhåller från kriminalitet. Till dessa åtgärder hör bl. a. samhällets planering på familjepolitikens område och dess planering av fritidsverksamheten och

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

boendemiljön. Jag tror inte att man i detta sammanhang kan frångå landsbygden med sina tätorter ett stort värde ur miljösynpunkt. Tyvärr beaktas detta till synes inte av dem som tror att det svenska folkets lycka blir fullkomlig först när folk flyttat samman i ett fåtal orter i vårt land.

Skall vi kunna bryta denna dystra trend av stigande kriminalitet måste det till ett samlande grepp. Problemet måste observeras när det gäller samhällsätgörandena över hela fältet. Ty vilken situation kommer vi annars att ha 1980, om fängvårdsstyrelsens prognos visar sig vara riktig? Jo, vi har då över 10 500 intagna på fängvårdsanstalterna. Men om fängvårdsklientelet fördubblas fram till 1980, har man därtill att räkna med den grupp som nu är kriminellt belastad men som med hänsyn till brottets karaktär inte hamnat på fängvårdsanstalter. Också den gruppen kommer att öka i ungefär samma takt. Vilken situation kommer vi då att ha i vårt land om femton år?

Det rör sig här i första hand om en barn- och ungdomsfråga. Skall vi kunna ändra på utvecklingen, har vi i första hand att inrikta de förebyggande åtgärderna på barn och ungdom. I detta arbete spelar våra olika ungdoms- och folkrörelser en betydande roll, det har tidigare vitsordats i diskussionen här i kväll. Men jag tror att de skulle kunna betyda ännu mera och utträtta ännu mera än vad de i dag har möjlighet att göra. Organisationerna arbetar i dagens läge oftast under mycket stora svårigheter. De stora privata nöjesindustrierna, främmande för ideella syften, är i dag mycket svåra konkurrenter till ungdomsorganisationernas arbete. Detta är bara ett exempel. Skall våra ungdomsorganisationer lyckas i sin strävan att skapa intresse för sundare livsformer och kunna fostra till ansvar och självverksamhet, måste vi från samhällets sida ge stöd i olika former, såväl ekonomiskt som på annat sätt.

Det har redan vid denna riksdag väckts motioner dels om ungdomsledarutbildning, dels om ökat anslag till bl. a. idrotten.

Vid föregående års riksdag tog vi upp frågan om utbildning av lämpliga idrottsmän till instruktörer för idrotts- och annan fritidsverksamhet. Vi ansåg att de skulle kunna tjänstgöra inom kommunerna. Vår motion blev avslagen. Vi har kommit igen i år och hoppas att vi nu skall få riksdagens fulla stöd.

Men det finns också andra områden, där jag tror att man kunde åstadkomma en mycket god hjälp, jag vill särskilt nämna TV. Vi lever i massmedias tid. Vi vet att bilden i rutan har stor förmåga att fånga intresset. Det som förmedlas genom bildrutan är i betydande utsträckning grundläggande för livsstil och beteendemönster. Detta säger oss att vad som serveras ungdomen genom TV-apparaten är av utomordentlig betydelse. Om vi är överens om att ungdomsorganisationernas arbete är av stor fostrande betydelse och därmed ett verksamt medel i strävan att komma till rätta med ungdomsbrottsligheten — skulle man då inte från TV:s sida kunna hjälpa ungdomsorganisationerna i denna strävan? Någon svarar kanske att det sänds ju ungdomsprogram i TV. Ja visst! Men oftast blir det något popprogram, som ungdomen sitter och applåderar åt. Varför inte i helt annan utsträckning sända program som stimulerar till aktiviteter, till fostrande självverksamhet och som tar till vara ungdomens verksamhetslust och ger meningsfullt innehåll åt fritiden. Det är självverksamhet med positiv inriktning vi i dag behöver. Det finns så många intressanta aktiviteter inom våra ungdomsorganisationer, som med all sin uppslagsrikedom vore värda att uppmärksammas av TV. De skulle kunna populariseras genom lämpliga TV-program och därigenom få ytterligare utbredning. TV kunde bli något av förmedlare av sådana aktiviteter. Fråga är

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

om man inte i TV-programmen också skulle kunna ge vissa tips och viss ledning när sådana program förs ut till ungdomen.

Nu är det väl många som invänder att detta kostar pengar. Då måste vi vara beredda att satsa de pengar som behövs. Men det ökade behov av medel som skulle uppkomma för insatser av detta slag skulle säkerligen te sig synnerligen blygsamt i förhållande till de kostnader vi i dag har för ungdomsvårdsskolor, fångvård m. m. — även om man tog till ganska rikligt.

Ungdomsfrågorna är så brännande att det är i hög grad angeläget att TV:s roll i det ungdomsfostrande arbetet tas upp till allvarlig diskussion. Fältet är så vidlyftigt och betydelsefullt, att det är motiverat att ge TV resurser som gör det möjligt att följa ungdomsarbetet, göra reportage från stimulerande aktiviteter, föra dem vidare och därmed hjälpa till att popularisera en för ungdomen stimulerande verksamhet.

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Vi vill med vår politiska verksamhet försöka få fram bättre levnadsförhållanden åt människorna. Man kanske kan säga att det är ett alltför materialistiskt mål att sträva efter — människor på andra håll i världen har det betydligt sämre, och vi har det relativt bra här i landet. Men om man tittar efter litet närmare, kan man inte påstå att det är någon märkvärdigt hög materiell levnadsstandard som de flesta människor lever på. En barnfamilj med 12 000—15 000 kronors årsinkomst har inget överflöd i kassan.

Hur skall vi då få högre levnadsstandard här i landet? Vi måste försöka få fram bättre resultat av vår arbetsinsats, d. v. s. vi måste få fram mera varor trots kortare arbetstid och längre semester. Vi vill inte pressa människorna hårdare — alltså måste vi se till att näringslivet fungerar bättre, att förvaltningen blir effektivare, att

organisationen över lag inom näringslivet fungerar bättre, att maskinutrustningen blir bättre o. s. v. Om vi i runda tal säger att maskinutrustningen för en arbetsplats i dag kostar 50 000 kronor, så kan vi uttrycka saken så, att vi måste ha arbetsplatser utrustade för 100 000 kronor stycket för att få fram bättre produktion och mera varor trots kortare arbetstid. Ur denna bättre maskinutrustning skall vi kunna få ut högre löner.

Detta betyder att vi vill att de effektiva företagen skall få hand om arbetskraften. Arbetskraften skall flytta över till sådana företag. De sämre företagen, som bara kan betala dåliga löner, bör helst få se arbetskraften rinna undan så fort som möjligt.

Men skall samhället lägga sig i dessa saker? Samhället svarar för de största investeringarna, när industrien gör sina investeringar. När en industri investerar 50 000 kronor på en arbetsplats, måste samhället investera 100 000 kronor, nämligen 50 000 kronor för bostaden och 50 000 kronor för den kommunala servicen, sjukvård o. s. v. Samhället investerar alltså dubbelt så mycket för varje arbetsplats som arbetsgivaren gör. Alltså måste samhället vara med och bestämma i dessa frågor.

Ett samarbete måste åstadkommas mellan näringslivet och samhället när det gäller yrkesutbildningen, lokaliseringen, bostadsfrågorna och stadsplaneringen.

Detta är självklart. Men samhället måste också vara med på ett annat område, nämligen det som gäller arbetsmarknaden. Jag syftar inte på detaljer på löneförhandlingssidan, utan jag syftar direkt på arbetsmarknadspolitiken, frågan om arbetskraftens inriktning, som arbetsmarknadsstyrelsen ofta sysslar med, t. ex. arbetslösheten i Norrland som är ett ännu olöst problem. Lokaliseringspolitiken, som är en norrlandsfråga till största delen, har heller inte kommit fram till något slutgiltigt

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

och tillfredsställande resultat. Där återstår mycket att göra. Det saknas alltså inte arbetsuppgifter för arbetsmarknadsstyrelsen.

Men det ser på en punkt litet egenodmigt ut, och man undrar om arbetsmarknadsstyrelsen har för litet att göra. Är arbetsmarknadsstyrelsen ute för att skaffa sig arbetsuppgifter på helt andra områden än dessa viktiga och ännu olösta? På sid. 96 i statsverkspropositionen — det gäller inrikesdepartementets verksamhetsområde — talas det om att man skall importera arbetskraft från Malta till Sverige. Den skall användas på det husliga området i familjer där kvinnan har en kvalificerad utbildning, så att hon kan ägna sig åt förvärvsarbete.

Hur kan arbetsmarknadsstyrelsen kontrollera detta? Skall arbetskraft importeras till vissa arbetsplatser och knytas fast där? Vad ställer man för krav på dessa kvinnor med kvalificerad utbildning som arbetsmarknadsstyrelsen skall godkänna och som vi skall godkänna om vi bifaller detta förslag? Det går inte för arbetsmarknadsstyrelsen att kontrollera detta. Vilka löner skall man ha på dessa arbetsplatser? Är det de mest kvalificerade kvinnorna som skall betala de högsta lönerna? Passar de som arbetsgivare åt den arbetskraft det är fråga om? Om arbetskraften inte trivs, vad skall man då göra?

Har denna arbetskraft någon större betydelse? Knappast. Förslaget är ett uttryck för en ren hugskottspolitik. Resekostnaderna skall arbetskraften själv stå för. Det skall ta två år för den att betala biljetten hit. Om de sedan inte trivs här utan vill resa hem, måste de betala sin hemresa. Det skulle ta ytterligare två år. Vad skall flickorna göra om de råkar ut för en otrevlig arbetsgivare och vill resa hem efter ett par tre månader?

Skall arbetsmarknadsstyrelsen få uppdraget att ge sig in på det här experimentet, så skall vi ge dessa männi-

skor en chans att få resa hem om de inte trivs. Det är inte säkert att vårt land, som mälas ut så skönt i reklam-broschyrerna, i själva verket visar sig vara så lockande. Det kanske är något helt annat än de föreställt sig.

Detta är en detaljsak. Jag håller med om det. Men varför skall arbetsmarknadsstyrelsen avdela folk som ägnar sig åt dessa uppgifter, när den inte klarar arbetsuppgifterna här hemma? Varför skall den syssla med denna hugskotts-politik? Arbetsmarknadsstyrelsen har haft kontakt med Francoregimen när det gäller importen från Spanien, och man importerar arbetskraft från Portugal och Grekland. Man är ute och letar i de u-länder som finns i Europa för att ta hit arbetskraft till platser där svensk arbetskraft inte vill vara sysselsatt. Varför skall en statlig myndighet fylla på inom dessa låglöneområden, där den svenska arbetskraften inte vill vara?

Är det säkert att vi bör hålla på med låglöneproduktion? Är det inte billigare att importera varor utifrån och köpa dessa länders produkter i stället för att hindra dem med höga tullar?

När man diskuterar dessa saker brukar det hänvisas till en rekommendation som OECD, organisationen i Paris, på sin tid utfärdade. Vem har skrivit på den rekommendationen? Jo, ett par man från arbetsmarknadsstyrelsen! Men denna rekommendation har såvitt jag vet aldrig godkänts av vare sig riksdagen eller regeringen. Den åberopas ändå som ett rättesnöre för den politik som arbetsmarknadsstyrelsen på denna punkt vill driva. Jag kan inte finna annat än att det är en relativt personlig politik som förs på detta område, en politik som strider mot låglönegruppernas intressen och som gynnar de arbetsgivare som vill skaffa sig billig arbetskraft.

Arbetsmarknadsstyrelsen bör ägna sig åt de uppgifter den har inom landet och som den ännu inte klarat av,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

innan den ger sig in på andra länders missköta arbetsmarknadspolitik och stora arbetslöshet.

Vi skall givetvis ha kvar möjligheten till individuella resor mellan länderna, och människorna skall få flytta från land till land för erfarenhetsutbyte. Men det är en helt annan sak när arbetsmarknadsstyrelsen, så snart en arbetsgivare inte kan få tag i arbetskraft inom landet inom en tid av tre veckor, beredvilligt skaffar en last arbetskraft utifrån.

Nu skall arbetsmarknadsstyrelsen enligt tidningsuppgifter fördubbla importen av arbetskraft under den närmaste tioårsperioden. Vi har en överenskommelse om att vi skall ta emot arbetskraft från grannländerna, men det är inte den arbetskraften det gäller utan arbetskraft från andra länder. Hur skall samhället hinna med i den utvecklingen? Var har vi utrymme för dessa arbetare? De måste ha bostäder, det måste finnas plats för dem på sjukhus, i skolor o. s. v. Om vi inte vill att den importerade arbetskraften skall leva under sämre förhållanden än vi själva, måste det leda till att vi tvingas bygga ut alla delar av samhället. Skall vi fördubbla importen av arbetskraft, måste vi alltså se till att vi ökar bostadsbygandet, och detta i en situation då vi redan har bostadsköer.

Ett land är inte rikare för att det har flera människor. Om motsatsen vore fallet skulle Indien höra till de rike länderna i världen. Det gör det inte — det är ett fattigt land. Ett land är rikt om det på ett förnuftigt sätt tar vara på den arbetskraft det har.

Arbetsmarknadsstyrelsens uppgift är att se till att arbetskraften får en chans att förbättra sina villkor. Vi skall inte ha företag med dålig maskinutrustning. Hellre än att skaffa dubbelt så många arbetare till företag med 50 000 kronors maskinutrustning skall vi skaffa hälften så många till företag med 100 000 kronors maskinutrustning. Det ger bättre produktionsresultat och högre löner.

Vi får kanske möjlighet att bygga ifatt bostadsköerna, om vi bygger för de människor som finns här och inte behöver skaffa bostäder åt arbetsmarknadsstyrelsens fördubblade import. Samma gäller för den kommunala servicen och de köer som finns inför andra bostadsområden inom samhället.

Under det senaste året har man på andra vägar dessutom satt i gång med import av rena socialfall. Jag avser då inte den verksamhet som vi bedriver för att hjälpa flyktingar. Jag har inte något emot social välgörenhetspolitik, när den bedrivs av dem som själva betalar för den. Men på vems bekostnad ges denna förtur i bostadsköerna i tätorter, som det här ofta är fråga om? Den ges inte på min eller din bekostnad men på bekostnad av alla de stackare som ståt i årtal i bostadsköerna.

Det finns ingen anledning att bedriva en importpolitik på detta sätt genom en icke genomtänkt eller godkänd politik.

På flera områden fyller arbetsmarknadsstyrelsen på med billig arbetskraft åt arbetsgivare som i många fall representerar dåliga industrier som egentligen borde läggas ned. Om vi verkligen vill hjälpa låglöneländerna, skall vi i stället importera deras varor och ge våra låglönegrupper chans att komma över till delar av näringslivet, där arbetsvillkoren är bättre.

Arbetsmarknadsstyrelsen är bra i många avseenden, det är inte fråga om annat. Men vad beträffar arbetskraftsimportpolitiken menar jag att arbetsmarknadsstyrelsen borde ta sin politik under omprövning, och jag hoppas att inrikesministern är villig att hjälpa arbetsmarknadsstyrelsen så att man kommer på rätt väg.

Arbetsmarknadsstyrelsens sysselsättningspolitik är bara en detalj i de stora frågor som vi haft att diskutera dessa dagar. Vi kommer att få tillfälle att diskutera andra delar därav senare. Jag vill därför inte nu ta kammarens tid i anspråk för att tala om de intressanta frågor som har med Europa-marknads-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

politiken och de därmed sammanhängande sysselsättningsmöjligheterna att göra. På de områdena är dock en sådan utveckling i gång att vi har all anledning att räkna med en skärpt konkurrens. Även den tekniska utvecklingen, som nu skapar svårigheter för den amerikanska arbetsmarknaden, kommer så småningom att visa sig få verkningar på vår egen arbetsmarknad. Det blir påfrestningar utöver de svårigheter som nu håller på att uppstå på grund av den politik med högre tullar som man bedriver i Centraleuropa, senast den höjning av tullarna på stålområdet som vi kan vänta i mitten av nästa månad.

Även mot bakgrunden av denna utveckling vore det skäl att få till stånd en anpassning av arbetsmarknadspolitiken med hänsyn till sannolika långtidstendenser och inte med hänsyn till tillfälliga gynnsamma förhållanden eller tillfälliga önskemål om att få in arbetskraft på en eller annan punkt, där arbetsgivare för ögonblicket kan tjäna pengar på importerad arbetskraft. Jag vill i stället att vi skall sträva efter att få till stånd bättre levnadsförhållanden för människorna genom att ge dem chans att komma över från låglöneområden till bättre arbetsområden. Därvidlag kan arbetsmarknadsstyrelsen göra en värdefull insats.

Herr BERGLUND (fp):

Herr talman! Låt mig börja med att beröra finansministerns annonsering i gårdagens debatt i denna kammare om att förslag skall föreläggas riksdagen att till landstingskommunerna för upprustning av åldrings- och långtidssjukvården anslå ett belopp av 50 miljoner kronor. Under normala förhållanden skulle givetvis en sådan åtgärd hälsas med stor tillfredsställelse från landstingens sida i medvetande om att denna vårdform är eftersatt och behöver upprustas. Men nu lever vi inte under normala förhållanden i detta avseende alldenstund den skriande brist på vårdpersonal som

förefinnes gör sig gällande även i denna vårdgren. Även om åtgärden hälsas med glädje blir denna avsevärt dämpad i betraktande av att landstingen är väl medvetna om att inte kunna utnyttja anslagen inom den närmaste tiden.

Bättre hade varit om resurser ställts till förfogande för utbildning av vårdpersonal och i samband med rekryteringen härav på längre sikt för utbyggnad av åldringsvården med nya vårdplatser. Jag tycker att man börjar från galen ända om jag så får uttrycka mig. Tyvärr är det så, att eftersläpningen av utbildning gör att man får skynda långsamt. Men behoven är stora, det erkänner vi alla.

Men, herr talman, det var egentligen ej åldringsvårdsfrågan jag här tänkte beröra utan dess motsats, nämligen ungdomsvården, och jag vill under en kort stund beröra den frågan. Vårt land har under en lång följd av år i många avseenden utvecklats till att bli vad vi kallar ett välfärdssamhälle och toppar denna sin ställning i förhållande till andra västeuropeiska länder. En lång fredstid med en snabb utveckling i industriellt avseende har i icke ringa mån bidragit härtill, ja varför inte medgiva att just på grund av det expanderande näringslivet har vi varit i stånd till att höja vårt folks standard i många avseenden: hyggliga bostäder, i den mån de kunnat och kan framställas, god utbildning på de flesta av livets områden, bilar, sommarstugor, TV, radio, vackra hem och mycket annat som man räknar som kriterium på ett folks välstånd. Vi har alltså kunnat och räknar allfort med att tillgodose vårt folks materiella välbefinnande och än ytterligare öka detsamma allteftersom resurser ställs till samhällets förfogande. Och man räknar med att på detta sätt skapa fram ett lyckligt folk och en belåten nation.

Mitt i allt vårt välstånd framträder dock allt djupare skuggor, inför vilka man frågar sig varthän vårt land ändock är på väg. Jag tänker inte minst på vår

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ungdom som vi är kallade att ta hand om och leda, men där vi i många fall tagit miste om vägen och råkat in i svårigheter inför vilka man understundom står rädlös, då det gäller att komma till rätta med en del avarter. Jag tänker på de alltmer vanliga brottmålen, spritmissbruk, narkotikamissbruk, sexuella förvillelser och mycket annat varom vi dagligen läser i våra tidningar. Är det inte möjligen så att den fria uppfostran som under ett 30-tal år varit på modet nu börjar bära frukt, sådan frukt som man inte väntat sig, som nu smakar bitter och gör att man frågar sig vad för fel vi begått i vår fostran av ungdomen.

Vi skyller många gånger på ungdomen för dess förvillelser, men handen på hjärtat, vem är närmast orsaken om inte de som är satta att leda de unga och ge dem råd för att lyckas i livet? Vi utökar vårt skolväsende både kvantitativt och kvalitativt och ger ungdomen möjligheter att alltefter sin läggning utbilda sig för sitt livsverk. Men i allt detta vill man ändock undandra ungdomen undervisning i det som man kan kalla normgivande för livet, nämligen den kristendoms- eller religionsundervisning vi är lyckliga nog att ha i vårt land. Särskilt i gymnasiet vill man nu nedskära timantalet för detta ämne, då man tydligen anser det mindre viktigt. Lyckligt nog har en stark opinion väckts mot en sådan åtgärd, där inte mindre än över 2 miljoner av vårt folk kraftigt reagerat. Vi ser detta som ett uttryck för att i de djupa leden av vårt folk ett starkt medvetande förefinnes om att kristendomsundervisningen är något av det väsentliga i de ungas fostran.

Men, herr talman, det är en mycket allvarlig sak jag i detta sammanhang ville beröra med några ord. Den har i andra sammanhang varit uppe till debatt och även framförts till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, men jag anser det vara så angeläget att även här i kammaren betona den att

jag tillåter mig framföra en del av de synpunkter som anförts. Det gäller sexualundervisningen i skolan. Situationen på det sexuella området är skrämmande. Det har på något sätt kommit på modet att man skall tala härom i alla sammanhang. Filmer skall, för att vara publikdragande, innehålla så mycket som möjligt härav och vad mera är, detta skall betecknas som högsta konst och kultur. Hurudant är läget då i detta avseende bland ungdomen beträffande det sexuella beteendemönstret?

Sverige intar den föga hedrande toppplatsen bland de europeiska länderna i fråga om antalet fall av gonorrhé per 100 000 invånare. Bland ungdomar i åldern 15—19 år är gonorrhé enormt mycket mera vanlig än i något annat europeiskt land.

År 1961 förekom i denna åldersgrupp 6 656 fall av gonorrhé, varav 3 565 bland flickor. Fallen av syfilis har de senare åren ökat kraftigt i Sverige. År 1958 rapporterades 73 nya fall och år 1962 241 sådana. Gonorrhéfrekvensen i åldern 15—19 år steg under åren 1950—1960 bland flickor med nära 200 procent och bland pojkar med 50 procent. Totala antalet rapporterade fall av gonorrhé var år 1950 10 212 och år 1962 21 476.

Med anledning av den på vissa håll förefintliga oviljan att klart ange orsakssammanhangen torde det här vara av behovet påkallat att kraftigt understryka det nära och direkta sambandet mellan ökad promiskuitet och ökad frekvens av könssjukdomar. En annan hithörande fråga gäller de utom äktenskapet födda barnen, vilka utgör cirka 11 procent av alla barn. Antalet ogifta mödrar under 20 år har ökat och uppgick år 1961 till 5 082 mot 3 372 år 1955.

Alla med ovannämnda företeelser sammanhängande problem torde i detta sammanhang ej närmare behöva behandlas.

Det måste betecknas som högst oansvarigt och ogenomtänkt, när man i detta läge från en del håll ställer krav

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

på ett försvagande och i vissa fall ett raserande av den etiska grunden och målsättningen för skolans sexualundervisning. Den nuvarande situationen motiverar i stället en intensifiering av skolans karaktärsfostran i allmänhet och synnerligast inom ifrågakvarande område.

I den handledning för sexualundervisningen som nu användes i under skolöverstyrelsen stående läroanstalter framhålles bl. a. att undervisningen allvarligt måste »hävda den uppfattningen, att avhållsamhet från sexuellt samliv under uppväxtåren är det enda skolan med gott samvete kan rekommendera», att »för frisk ungdom avhållsamhet från sexuellt samliv icke är skadlig», att »undervisningen skall behandla den inverkan som olämplig litteratur och film samt mindervärdig scenisk konst utövar på de unga» och att »spritförtäringens ofta ödesdigra följder i detta sammanhang» skall framhållas. Jag vill livligt instämna i denna rekommendation och bestämt understryka nödvändigheten av att den icke frångås.

Tyvärr är dock, som sagt, andra krafter i rörelse för att ändra dessa s. k. förlegade och omoderna åsikter. Man vill ett friare liv, och det skall skolan medverka till. Vad som är mycket anmärkningsvärt är att en ungdomsorganisation framhåller att det inte bör »vara skolans uppgift att ge eleverna fasta moraliska normer» och att skolan inte bör »propagera för en viss moraluppfattning, utan i stället redogöra för olika moraluppfattningar». En annan begär att man skall anknyta undervisningen till andra normkällor, som eleverna har i veckotidningsnoveller, schlagertexter och filmer. Som bredvidläsningslitteratur nämnes bl. a. »Söderhavskärlek». Även här talar man om att sexualundervisningen »bör snabbt kunna bringas i samklang med moderna ideer på området. Eleverna bör få kännedom om preventivteknik, samlagets genomförande o. s. v.». Man vill också

att vid undervisningen olika typer av preventivmedel skall visas för klassen.

Det verkar enligt mitt sätt att se som om dessa uttalanden skulle vara några av de mest asociala förslagen i förevarande fråga.

Herr talman! Det måste bestämt fastslås, att en etisk norm aldrig blir föräldrad eller omotiverad, därför att den överträdes. En uppfattning av det slaget kan endast leda till anarki och samhällsupplösning. Tio Guds bud och Nya testamentets etik är precis lika giltiga i dag som för tio, hundra eller tusen år sedan. Man kan ej genom statistiskt mätbara förskjutningar visa, att tidigare godtagna etiska normer blivit »omoderna». Även om man skulle kunna påvisa ett ökat antal bilstölder, ett ökat skattefusk, en ökad vårdslöshet mot allmän egendom, en ökad ungdomsalkoholism o. s. v. kan samhället aldrig upphöra att hävda att dessa företeelser är asociala. Samhället måste vila på en grund av absoluta etiska normer.

Jag hävdar att det absolut skall vara skolans uppgift att ge eleverna fasta moraliska normer såväl inom detta livsområde som i övrigt. Skolan kan aldrig få vara neutral i fråga om rätt och orätt. Såsom handledningen säger får undervisningen icke »anpassas efter sådana normer för livsföringen, som icke är föredömliga eller önskvärda med hänsyn till de enskilda individernas och samhällets bästa». Densamma får ej heller anknyta till sådana normkällor som ej fyller detta mått.

En undervisning som skulle ge kännedom om preventivteknik och samlagets genomförande skulle stå i direkt motsättning till den etiska målsättningen, ty dessa ämnesområden är ingalunda aktuella för skolungdom, vilken skall tillrådas avhållsamhet, kyskhet. En sådan undervisning skulle vara ägnad att väcka en sexuell experimentlusta. Av samma skäl vore en preventivmedelsförvisning direkt olämplig och skadlig.

Sexualundervisning är ett något inade-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

kvat namn, eftersom sexuallivet endast hör det av samhället legaliserade äktenskapet till och dess centrala uppgift är att föra släktet vidare. »Familjekunskap» vore ett betydligt lämpligare namn och skulle kunna borttaga det överspända intresse, som ofta är fokuserat på undervisningen under dess nuvarande namn. Undervisningen skulle då även kunna inordnas i ett större och riktigare sammanhang.

Den minsta samhällsenheten är familjen, äktenskapet. Man kan inte utan risker för samhällets utveckling och fortbestånd frångå denna naturliga, av Gud givna grund. Sexuell lösaktighet i ungdomsåren utgör den sämsta tänkbara grunden för ett äktenskap och för ett sunt familjeliv.

Jag vill framhålla att skolan måste motverka den ensidighet hos ungdomar i tonårsåldern vilken lätt blir följden av att den sexuella livssfären — icke minst genom påverkan från massmedia — bringas att dominera den kanske viktigaste perioden i deras liv, nämligen då yrkesval sker och då karaktären till stora delar utformas.

Den normala utvecklingen i de senare ungdomsåren präglas av målsättning för framtiden, kunskapstillägnelse och utbildning. Det är naturligt och önskvärt att unga människor lär sig förstå de mänskliga och sociala problemen i sitt eget land och ute i världen och finner ett intresse för att bidra till dessas lösande.

När sådana motiv blir de dominerande skapas förutsättningar för att de sexuella komponenterna i ungdomsåren finner den relativt undanskymda plats, som underlättar avhållsamhet före äktenskapet och befrordrar den personlighetsutveckling, som gör den unge mogen för insatser i familj och samhälle.

Biologiska fakta bör icke meddelas utan anknytning till föredömliga levnadsregler. Etikerna är det viktigaste. — En undervisning i detta ämne utan etiska värderingar och med karaktärs-

fostran som målsättning skulle snarast uppmana till lösaktighet och vore således asocial.

De etiska linjer, som uppdragits i den nuvarande handledningen, bör enligt min mening icke frångås. Familjen och äktenskapet utgör grundstenarna i ett sunt samhälle. Av denna anledning måste det inskräpas, att sexuallivets enda plats är inom ramen för det av samhället legaliserade äktenskapet.

Jag vill också säga att skolan skall stödja hemmen i deras etiska fostran av barnen och vid fall av dålig hemmiljö i görligaste mån ersätta den uteblivna eller dåliga karaktärsfostran, som givits i sådana hem.

Avhållsamhet i sexuellt avseende, kyskhet, före och utom äktenskapet, är det enda, som skolan bör rekommendera. Avhållsamhetens positiva sidor och de av den frigjorda skapande krafterna måste av skolan framhållas.

Våra ungdomar är det bästa vi äger. Och vi skall vara rädda om dem och icke utsätta dem för faror, som kan bli livslånga, utan i stället varna och förmana dem på alla de sätt vi kan. En störtflod av frestelser av olika slag hotar nu att ödelägga stora delar av ungdomens värld. Har vi råd med detta?

Jag skulle i detta sammanhang vilja ansluta mig till dem som inte önskar att filmen »491» blir frisläppt. Vi står inte till svars med att låta sådana filmer visas, ty det värsta är att ungdomen tror att allt skall vara så som det framställes i filmen; att detta är det normala i livet. För övrigt visar tendensen att man inom filmvärlden alltmer lägger an på att förhålliga det som är rätt, brottsligt och moralupplösande. Det är sannerligen inte underligt att brottmål i alla olika variationer är dagliga företeelser.

Jag skulle, herr talman, vilja avsluta mitt anförande med att citera de gamla orden: »Mig hava de övergivit, en källa med friskt vatten, och de hava gjort sig brunnar, usla brunnar, som icke hålla vatten.» Vi skall visa våra

Vid remiss av statsverkspropositionen n. m.

ungdomar till den levande källan med det rena, klara vattnet.

Fröken KARLSSON (h):

Herr talman! Under de senaste åren har från olika håll och med tilltagande intensitet framhållits önskvärdheten av eller t. o. m. ställts krav på att skolpliktsåldern skall sänkas från 7 till 6 år. Såsom motivering för dessa önskemål eller krav har bl. a. anförts att våra dagars sexåringar skulle på ett helt annat sätt vara mogna för att börja skolan. Man säger att de är mycket mer försigkomna än som varit fallet med tidigare generationer.

Jag är inte övertygad om att det är riktigt att sänka skolpliktsåldern på detta sätt. Skolarbetet under det första året kan förefalla vara mer lekbetonat än som i verkligheten är fallet. Det ställer ändå ganska stora krav på mognad hos de små eleverna. Framför allt gäller det den sociala mognaden, som sexåringarna knappast besitter.

Det har också såsom en motivering framhållits att med en skolpliktsålder av 6 år skulle ungdomarna inte bli så gamla innan de slutar sin skolutbildning. Det låter bestickande, men det är nog inte så lätt att genomföra en sådan ändring. Först och främst får vi inte glömma att skolan i sin nuvarande utformning är avpassad för barn från sjuårsåldern och inte från sexårsåldern. Det betyder att vi måste tänka om och pröva andra lösningar, vilket i varje fall tar en hel del tid.

Vidare vet vi alldeles för litet om barnens fysiska och framför allt psykiska utveckling under åren närmast skolåldern. Det har inte forskats tillräckligt om dessa saker för att vi med bestämdhet skall kunna avgöra, huruvida barn i sexårsåldern är mogna för att inordnas i ett arbete under de bundna former som skolundervisningen dock innebär.

Alla vi som sitter i denna kammare har ju de första skolåren långt bakom

oss. Därför har vi glömt de svårigheter vi då lyckades bemästra. Vi minns de lyckliga stunderna blott — om det var några sådana. Men den del av skolans folk som undervisar på lågstadiet har mycket rik erfarenhet av att vi av barnen på lågstadiet kräver en kraftig anspänning. Enligt min mening förlorar vi ingenting på att de barn i lekåldern som vill leka småbarnslekar och ha småbarnssysselsättningar får syssla med det. Snarare tvärtom. Hellre än att sänka skolpliktsåldern skulle jag därför se att förskolorna blev vanligare i våra kommuner. Ja, jag går till och med så långt att jag säger att förskolan borde vara obligatorisk inte för barnen utan för kommunerna, så att föräldrarna hade möjligheter att sända sina barn till förskolan, gärna redan vid fyra, fem eller sex års ålder. Naturligtvis önskar jag också att vi här i landet lade ned större ansträngningar på forskning när det gäller barn i dessa åldrar, ty det är under de åren som människan är mest formbar och tar de kraftigaste intrycken. Om dessa saker vet vi nu alldeles för litet.

Självfallet finns det skolmogna sexåringar. Och lika felaktigt som det är att lyfta in icke skolmogna barn i ett schemabundet skolarbete, lika felaktigt måste det vara att inte låta skolmogna barn få börja skolan. Jag menar också att vi skall vara liberala vid bedömningen av de skolmognadstest som alla barn måste genomgå, om man skall få någon klar uppfattning huruvida skolan passar för dem eller inte. Ty det är ju det som är utgångsläget.

Om vi såg till att det fanns tillräckliga möjligheter för barnen att gå i förskola, så skulle också studiet av barn i lekskolan bli ett naturligt komplement till den bedömning som sker genom skoltesten. De styrande i samhället har tyvärr inte alltid fullt klart för sig vad förskolan betyder. Detta visar den njuget som visats då det gällt att bygga ut förskollärarytbildningen. Lika-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

så fick vi ett bevis på denna njugethet i föl, när statsbidraget till daghem och familjedaghem ökades men inte bidraget till lekskolan. Man menade kanske att lekskolan i första hand är en kommunernas angelägenhet, men jag tycker att det är allas vår angelägenhet.

Slutligen skall jag också ta upp en annan fråga. Ingemund Bengtsson är tyvärr inte närvarande nu, men om han hade varit det, skulle jag ha glatt honom med ett beröm. Jag blev nämligen mycket glad, när han i sitt anförande uttryckte den bestämda förhoppningen att de ålderdomshem som byggdes framöver inte skall utrustas med sjukavdelningar. Detta glädde mig, eftersom jag har den bestämda uppfattningen att alla människor här i landet skall ha samma rätt till kvalificerad sjukvård. Och hur väl man än sköter om de gamla på ålderdomshemmen, kan man ändå inte där ge dem den sjukvård de kan få på ett sjukhus. Naturligtvis skall de ha samma sjukvård som de kan få i det egna hemmet men ingenting därutöver. Ty då blir det så att de gamla får sitta emellan i sjukvårdshänseende.

Vad herr Bengtsson sade glädde mig så mycket mera som han tillhör den kommitté som sysslar med dessa frågor. Jag hoppas bara att enigheten där blir lika stor som när det gällde frågan att kommunerna alltjämt skall få vara huvudman för den öppna och den slutna åldringsvården.

Herr JOHANSSON i Öckerö (fp):

Herr talman! Det har nu pratats en hel del här under ett par dagar, och om vissa saker har det pratats flera gånger. Men en sak har inte berörts — åtminstone inte så att jag hört det — nämligen sjöfarten, trots att inte många tänker på att sjöfarten är av oerhörd stor betydelse för vårt land. Med den stora sjöfart vi har i Sverige tycker jag också det är underligt att den inte har flera representanter här i riksdagen. Vi vet alla vad sjöfarten betyder när det gäller

att segla in valuta. År efter år seglar våra fartyg hem pengar till landet — och det är hårdvaluta i stor utsträckning.

Eftersom jag ser statsrådet Skoglund här vill jag rikta ett tack till honom för vad han gjort när det gällt säkerhetsanstalterna för sjöfarten. Där har det blivit en hel del upprustning, inte minst förslag om ett nytt sjömättningsfartyg, fast det finns mycket mer att göra. Det gamla lotsfartyget Stockholm har t. ex. ett alldeles för klen maskineri. Det har emellertid kommit en hel del nytt, vilket en sjöfartens vän har orsak att vara tacksam för.

Från fisket vill vi också säga att vi är tacksamma för att väderleksrapporterna för Nordsjön förbättrats i och med att ytterligare en meteorologtjänst ställts till förfogande.

Beträffande fiskehamnarna skulle vi naturligtvis ha önskat högre anslag, men vi förstår att pengarna inte kan räcka hur långt som helst. Vi har vad småhamnar beträffar där fått en ökning från 2 till 3 miljoner, och det betyder rätt mycket. Jag hoppas också att en del av dessa pengar skall kunna gå till små fiskebåtshamnar. Det är för resten ganska mycket pengar som kommer in via bensinskatten. Man beräknar att det är 17 miljoner kronor, så vi har i alla fall förväntningar om att denna summa skall ökas.

Jordbruksministern är inte här — annars skulle jag också rikta ett tack till honom, då nu fiskelånen höjts med 1 miljon till 7 miljoner kronor, vilket är den högsta summa vi haft under dessa år. Även om det är otillräckligt.

Men det är inte bara glädje som jag kan rapportera från fisket. Vi har haft, har och kommer att få ganska allvarliga problem. Alla här minns ju vad som hände i våras beträffande räkfisket för norra Bohuslän. Vi fick ett nådeår till den 31 december i år. Sedan är våra fiskare utestängda från dessa vatten. Med tanke på vad som hände då är det

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

klart att det råder ett stort missnöje bland hela Sveriges fiskarkår över att den svenska regeringen inte långt därefter tillmötesgick krav, inte minst från norrmännen, på att införselavgifterna skulle sänkas för färska filéer. Samma förhållande gällde prisregleringsavgifterna. Det betyder med andra ord att importen ökar och att avsättningsproblemen för våra egna produkter blir allt besvärligare. Detta är särskilt anmärkningsvärt därför att de pengar vi fick genom dessa avgifter skulle användas till att stödja de små garantipriser som våra svenska fiskare har. Jag vill på hela kårens vägnar säga ifrån, att det var en djup missträkning för oss att regeringen tillmötesgick kraven från utländskt håll.

Fiskegränserna inger också bekymmer. Det har ju varit en konferens i London om fiskegränser, men så långt vi kan fatta av pressuppgifter kom man icke fram till något positivt resultat. Snarare blev det på vissa områden ytterligare skärpning. En sak är emellertid klar. Från hela den svenska fiskarkåren vill vi bara ha fram ett enda önskemål, nämligen att vi icke ville ha någon utvidgning av fiskegränserna — det betyder ju också territorialvattengränserna.

Här talas gång på gång om samarbete, arbete över gränserna, internatio-

nella överenskommelser o. s. v. Men när det gäller att skrida till handling ser det fullständigt hopplöst ut. I denna situation skulle jag vilja vädja till den svenska regeringen att så snart som möjligt fortsätta de förhandlingar som en gång påbörjades mellan Norge, Danmark och Sverige om överenskommelser beträffande Skagerack, Kattegatt och Östersjön. Det är mycket viktigt för våra fiskare i de olika länderna att denna fråga klaras upp. Vi skall inte vänta tills man på annat håll utvidgar dessa gränser. Jag vill vädja till statsrådet, som är närvarande här, att föra detta önskemål vidare till regeringen. Det är ett enhälligt önskemål hos hela vår fiskarkår.

Herr talman! Med detta skall jag sluta, även om det hade varit en hel del till att säga.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på herr talmannens förslag att uppskjuta den fortsatta överläggningen till morgondagens plenum.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 22.57.

In fidem

Sune K. Johansson